

UNIVERSITEIT GENT
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Academiejaar 2008–2009

Het verzet in Lier tijdens Wereldoorlog II

Scriptie tot het behalen van de graad master in de geschiedenis
door
Julie Scheers

Promotor: professor Bruno De Wever

Dankwoord	5
Inleiding	6
Probleemstelling	6
Structuur	7
Bronnenbespreking	9
Deel 1: De vooroorlogse periode	11
Hoofdstuk 1. Voorstelling van de stad Lier	12
1.1. geografische situering Lier	12
1.2. Sociaal-economische situering	12
Hoofdstuk 2. Politieke evolutie tot aan de tweede Wereldoorlog	16
1. De politieke partijen in Lier	16
1.1. de katholieke partij	16
1.2. de socialistische partij	17
1.3. de liberale partij	18
1.4. de Vlaams-nationalisten	19
1.5. Rex, de communisten en het Verdinaso	22
2. De gemeenteraadsverkiezing van 1938	23
Deel 2. De Tweede Wereldoorlog	25
Hoofdstuk 1. De Duitse inval	25
1.1. De aanloop	25
1.2. Het verloop	26
Hoofdstuk 2. De Duitse Bezetting	30
2.1. Wijzigingen in het bestuur	30
2.1.1. De Militärverwaltung	30
2.1.2. de Duitse politiediensten	33
2.1.3. De secretarissen-generaal	34
2.1.4. Het lokale bestuur	36
2.1.4.1. De postverlating	36
2.1.4.2. De leeftijdsgrens en de gemeenteraad	37
2.1.4.3. De gemeenteraad	38
2.1.4.4. De casus Lier	39
2.2. De collaboratie	42
2.2.1. Het VNV	42
2.2.2. De casus Lier	45
3. Het culturele leven in Lier tijdens de bezetting	48
Hoofdstuk 3. Het verzet	52
1. Inleiding: het ontstaan van het verzet in België	53
2. De Witte Brigade	56
2.1. Inleiding	56
2.2. Bronnen	57
2.3. Ontstaan en evolutie groepering Lier	58
2.4. Sabotage	61
2.5. Aanslagen op personen	63

2.6. Inlichtingdiensten	66
2.7. Sluikpers en propaganda	69
2.8 Hulp aan werkweigeraars en geallieerde piloten.....	73
2.9 Besluit.....	74
3. Het Geheim Leger	76
3.1. Inleiding	76
3.2. Ontstaan en evolutie groepering in Lier	78
3.3. Sabotage	79
3.4. Inlichtingdiensten	80
3.5. Sluikpers en propaganda	82
3.6. Hulp aan werkweigeraars en geallieerde piloten.....	84
3.7. Besluit.....	85
4. Het Nationaal Legioen	86
4.1. Inleiding	86
4.2. Ontstaan en evolutie groepering in Lier	86
5. De Nationaal Koninklijke Beweging (NKB)	88
5.1. Inleiding	88
5.2. Methodologische problemen NKB Lier	89
5.4. Besluit.....	90
6. Het Onafhankelijkheidsfront (OF)	92
6.1. Inleiding	92
6.2. Methodologische problemen OF Lier	92
7. Contacten tussen Witte Brigade en het Geheim Leger in Lier.....	94
8. Duitse repressie en verraad	96
 Deel 3. De Bevrijding.....	 101
Inleiding	101
 Hoofdstuk 1. De bevrijding van Lier	 105
 Hoofdstuk 2. De Repressie.....	 108
2.1. Inleiding	108
2.2. De repressie in Lier	111
 Hoofdstuk 3. Naoorlogse problemen	 119
 Hoofdstuk 4. De Koningskwestie.....	 120
4.1 Inleiding	120
4.2 de Koningskwestie in Lier.....	121
 Hoofdstuk 5. De gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946 in Lier	 123
 Algemeen Besluit	 125
 Bibliografie.....	 132
 Afkortingen	 138

Dankwoord

Bij deze wil ik iedereen bedanken die me gesteund en geholpen heeft tijdens het schrijven van mijn masterscriptie.

Eerst en vooral bedank ik mijn promotor professor Bruno De Wever voor zijn goede raad, het delen van zijn kennis en het geven van opmerkingen. Ik stelde zijn raadgevingen en begeleiding erg op prijs.

Ook wil ik de medewerkers van alle archieven en instellingen die ik heb bezocht, bedanken voor hun bereidwillige medewerking en hulp.

Mijn vrienden en familie ben ik dankbaar omdat ze altijd bereid waren een luisterend oor te zijn wanneer ik het nodig had, mijn ouders om altijd in mij te geloven en tenslotte mijn vriend Frederik omdat hij mij telkens weer wist te motiveren en het geduld kon opbrengen om mijn masterscriptie na te lezen.

Inleiding

Probleemstelling

Wereldoorlog II is een deel van onze geschiedenis dat mensen tot op heden blijft intrigeren. De interesse voor deze oorlog resulteerde in een onaflatende stroom van publicaties en verhandelingen. Een gebeuren zo complex kan echter nooit tot in de details beschreven worden in boeken. Bovenal omdat iedere mens die de oorlog meemaakte, hoe jong, oud, arm of rijk zij ook waren, hem op zijn eigen individuele manier ervoer. Vele van hen probeerden gewoon te overleven, anderen deden een poging om uit de radicaal veranderde omstandigheden voordeel te halen en nog anderen weigerden zich neer te leggen bij de Duitse onderdrukking. Die laatste groep, het verzet, krijgt in deze masterscriptie de grootste aandacht.

Ook over het verzet zijn al talrijke publicaties verschenen. De bedoeling van deze masterscriptie is om het verzet op lokaal niveau te bekijken. Meer bepaald zal dit onderzocht worden voor de stad Lier. Deze studie ligt in de lijn van verscheidene gelijkaardige studies die aan de universiteit Gent tot stand zijn gekomen.

De keuze om op lokaal niveau aan onderzoek te doen brengt enkele voordelen met zich mee. Het biedt andere invalshoeken dan literatuur die eerder een macro-analytische benadering toepast. Deze literatuur is immers genoodzaakt om te veralgemenen om bevattelijk en overzichtelijk te blijven. Een lokale studie is in mindere mate aan zulke beperkingen onderhevig en kan meer ingaan op specifieke situaties en gebeurtenissen.

Maar natuurlijk mag het ruimer kader van de geschiedenis van Wereldoorlog II niet uit het oog verloren worden. Het is daarom eveneens de bedoeling van deze masterscriptie om de situatie in Lier te vergelijken met het ruimer kader. Op die manier kan bekeken worden hoe het deel in het geheel en het geheel in het deel past. Zo kunnen ook verschillen en gelijkenissen tussen beide casussen gedetecteerd en verklaard worden.

Het is niet de bedoeling om in deze masterscriptie het verzet in Lier op een geïsoleerde manier te bekijken. Het fenomeen komt immers tot stand in een specifiek klimaat en om die reden moet een bredere tijdscontext ingelast worden. De masterscriptie is daarom in drie delen onderverdeeld, meer bepaald in de vooroorlogse periode, Lier tijdens de wereldoorlog en tot slot de naoorlogse periode. Het zou immers ontoereikend zijn, het fenomeen van het verzet niet in relatie met de maatschappelijke achtergrond te onderzoeken. Zich beperken tot

de chronologie van de bezettingstijd zou een te enge benadering zijn. Door een bredere tijdscontext te hanteren wordt de mogelijkheid gecreëerd om te onderzoeken welke vooroorlogse elementen het fenomeen verzet in Lier mee hebben bepaald en hoe deze evolutie eveneens de naoorlogse maatschappij heeft beïnvloed.

In de eerste plaats zal het verzet in Lier bestudeerd worden aan de hand van de verschillende verzetsgroeperingen die actief waren in de stad. Per groepering zal bekeken worden hoe zij ontstaan zijn, wie de bezielers van de groepering waren, vanuit welke overtuiging(en) of ideologie zij in het verzet traden, hoe zij georganiseerd waren en functioneerden, hoe zij stonden tegenover het hoofdbestuur van de beweging, welke verzetsdaden zij ondernamen, welke evolutie de groeperingen ondergingen tijdens de duur van de bezetting en welke rol ze speelden in Lier.

Het is echter niet de bedoeling om de verschillende verzetsgroepen te benaderen alsof ze geïsoleerde groeperingen zijn. De verzetsbewegingen functioneerden immers niet volledig onafhankelijk van elkaar, er waren wel degelijk contacten. De onderlinge interactie is vaak zelfs mede definiërend voor het wel en wee van de verzetsgroepen in de stad. Ik wilde het niet nalaten ook deze invalshoek verder uit te werken.

Eveneens zal de interactie tussen verzet en bezetter worden onderzocht. Het is immers niet mijn intentie me volledig te focussen op de strijd van het verzet tegen de bezetter. Ook de strijd van de bezetter tegen het verzet moet aan bod komen. Het zou naïef zijn geen rekening te houden met het feit dat de daden van elk van beide partijen de andere niet zou beïnvloed hebben. Hun interactie definieert namelijk mede hun strijd. En dus kan het verzet niet onderzocht worden zonder ook de strijd van bezetter tegen het verzet in acht te nemen.

Structuur

In het eerste deel van de masterscriptie wordt de vooroorlogse situatie in Lier uit de doeken gedaan. Hierbij wordt de stad Lier voorgesteld. De geografische situering van de stad en vervolgens de sociaal-economische kenmerken ervan worden omschreven. Eveneens wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste politieke partijen en het uitzicht van het politieke toneel aan de vooravond van wereldoorlog II.

In deel twee wordt de bezettingstijd besproken. Telkens wordt de situatie in Lier bekeken voorafgegaan door een beschrijving van de situatie op nationaal vlak.

Eerst wordt de aanloop en het verloop van de Duitse inval omschreven. Vervolgens wordt de bestuurlijke organisatie in het land en de stad onderzocht. Daarna wordt bekeken hoe het met de collaboratie zat, wederom eerst op nationaal vlak en daarna op lokaal niveau. Tot slot wordt in het derde punt bondig ingegaan op het verloop van het culturele leven tijdens de bezetting.

In hoofdstuk 3 wordt het verzet behandeld. Eerst worden de verschillende groeperingen apart beschreven. Daarbij wordt telkens onderzocht hoe de groepering zowel op nationaal niveau als lokaal ontstaan is. Daarna wordt een overzicht gegeven van hun belangrijkste verzetsactiviteiten. Wanneer alle groeperingen besproken zijn worden de contacten tussen de Witte Brigade (Fidelio) en het Geheim leger besproken. Daarna volgt het hoofdstuk over de Duitse repressie en verraad.

Het derde deel handelt over de bevrijding en de naoorlogse situatie en wordt opgedeeld in 5 hoofdstukken. Hoofdstuk 1 handelt over de bevrijding van België en van Lier. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 de repressie besproken. In hoofdstuk wordt aangehaald met welke problemen de stad Lier af te rekenen kreeg nadat het reeds bevrijd was. Hoofdstuk 4 beschrijft de Koningskwestie, wederom zowel op nationaal vlak als in Lier. En tot slot zal ik in hoofdstuk 5 de gemeenteraadsverkiezingen van november 1946 behandelen.

Bronnenbespreking

In het **Stadsarchief van Lier** bevond zich één map onder de benaming 'weerstandsbewegingen'. Hierin bevonden zich de nummers van het krantje '*WB Koerier. Voor Recht en Vrijheid*' dat Marcel Arras, leider van de Witte Brigade Lier, tot lang na de oorlog uitbracht. Naast algemene beschouwingen over wereldoorlog II stonden hierin ook enkele interessante artikels over het verzet in Lier. Het zette me wel op weg maar voor het onderzoek heb ik deze krantjes niet gebruikt. De meeste informatie was immers eveneens terug te vinden in bronnen van tijdens en vlak na de oorlog, en bijgevolg kregen die voorrang. Enkel wanneer er informatie in stond die nergens anders terug te vinden was, heb ik het gebruikt, maar dat kwam nauwelijks voor.

Verder leverde het stadsarchief voor wat betreft het verzet niet veel informatie op. Wel zijn zo goed als alle kranten van tijdens en vlak na wereldoorlog II bewaard. Soms kon ik hieruit waardevolle informatie halen over de sociaal-economische of politiek toestand in het Lier voor en na de oorlog. De kranten van tijdens de oorlog zelf verhalen echter enkel de Duitse kijk op de feiten en waren daarom minder nuttig.

In het **Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth** zijn de dossiers van gewapende weerstanders op naam terug te vinden. In deze dossiers zit een invulformulier die de verzetsleden hebben moet vervullen. Het gaat om persoonlijke gegevens alsook een overzicht van de verzetsdaden van die persoon. Ik had verwacht hier de dossiers van Lierse NKB-leden aan te treffen maar vreemd genoeg kon geen enkel dossier teruggevonden worden, desondanks het feit dat ik van enkele namen op de hoogte was.

In het archief vind men eveneens de dossiers van het Geheim Leger. Die zijn afkomstig van de Koninklijke Unie der Verbroedering van het Geheim Leger dat in 2002 ontbonden is en vervangen werd door de stichting Geheim Leger. Deze stichting is ook aanwezig in het kwartier koningin Elisabeth. De erkenningdossiers van de Lierse Geheim Leger-leden kon dus hier raadplegen. Op basis van de enkele namen die ik op voorhand wist, kon ik nog andere leden terugvinden aangezien de verzetsstrijders in hun dossier opgeven welke leden zij aangeworven hebben.

De **Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheden, Dienst Oorlogsslachtoffers** bewaart een archiefbestand met de naam 'stukken betreffende het verzet te Lier'. Hier bevinden zich documenten afkomstig van de Witte Brigade Lier, zoals enkele nummers van het sluitblad 'Recht en Vrijheid'. Ook bevonden zich hierin de notities van de leider van de Witte Brigade in Lier, Paul Franckx. Hierin worden chronologisch de activiteiten van de verzetsbeweging tijdens en vlak na de oorlog uit de doeken gedaan wat zeer nuttig bleek voor mijn onderzoek.

In het **Nationaal Museum van de Weerstand** bewaart men de bestanden van het Onafhankelijkheidsfront, de Patriottische Milities en de Partizanen. De personendossiers zijn op naam geklasseerd maar aangezien ik geen namen van Lierse OF-leden ben te weten kunnen komen, was het onmogelijk om een dergelijk dossier te raadplegen. Daarnaast worden er dossiers bewaard per regio of streek, maar van Lier was er geen enkel dossier aanwezig. In het nationaal museum van de weerstand heb ik dus niets kunnen raadplegen.

In het **Studie- en documentatiecentrum van Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)** bevinden zich heel wat bronnen over wereldoorlog II. Hier vond ik enkele nummers van het Lierse WB-blad 'Recht en Vrijheid' en een nummer van 'De Vrijheid. Onverfranscht en Onverduitscht' waarvan de auteurs niet bekend zijn.

In het SOMA zijn eveneens de erkenningdossiers van de NKB geweest. De collectie is deels vernield maar van de provincie Antwerpen zouden de dossiers intact zijn gebleven. Toch was hier, net als in het ministerie van defensie, geen enkel dossier van een Liers NKB-lid terug te vinden. De reden voor deze leemte is niet gekend.

Verder was er niet zoveel nuttige informatie te vinden in het SOMA. Wel bleek de databank 'Verzet in Vlaanderen' die het SOMA aanbiedt zeer nuttig te zijn aangezien ze de weg wees naar mogelijke interessante bronnen in andere archieven.

Het **Archief en Documentatie centrum Witte Brigade-Fidelio** bewaart de archieven van de Witte Brigade-Fidelio en haar vzw, de PVBA en BVBA Huize Marcel Louette en het Kempisch Legioen. Dit was een zeer belangrijk archief voor mijn onderzoek aangezien zich hier de erkenningdossiers van de Witte Brigade Lier konden geraadpleegd worden en dit was in Lier de grootste en belangrijkste verzetsbeweging.

Deel 1: De vooroorlogse periode

In dit eerste deel stel ik de stad Lier voor. Hierbij zal een algemene schets van de stad gegeven worden. Dit zal gebeuren aan de hand van drie punten. In het eerste punt licht ik de geografische situering van de stad toe. Hierbij wordt eveneens een overzicht van de infrastructuur van de toegangswegen gegeven, omdat deze toegangswegen knooppunten vormen in de relaties tussen de mensen. Zoals zal blijken, zijn deze knooppunten mede bepalend voor het ontstaan van verzetsnetwerken.

In het tweede punt komt de sociaal-economische situatie van Lier aan bod. Eerst wordt de economische positie van de stad besproken. Daarna wordt de economische evolutie tot aan de tweede wereldoorlog geschetst en wordt aangegeven wat de belangrijkste industrieën waren, welke sectoren het meest werkgelegenheid genereerde, enz. Daarna komt het sociale aan bod waarbij wordt besproken welke bestuurstaal er in Lier werd gehanteerd.

In hoofdstuk twee behandel ik het derde en laatste punt, namelijk de politieke situatie van Lier tot aan de vooravond van wereldoorlog II. Dit gebeurde grotendeels op basis van het boek van Piet De Zaeger, 'Lier bezet en bevrijd. Een Vlaamse stad tijdens de Tweede Wereldoorlog', aangezien deze een zeer goed overzicht biedt van de politieke situatie in Lier. Eerst worden de verschillende politieke partijen die in het Lierse actief waren besproken. Hierbij wordt aandacht geschonken aan hun positie op het politieke toneel, evenals hun evolutie tot aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1938. Bij de Vlaams-nationalisten zal iets langer stil gestaan worden dan bij de andere partijen. Tenslotte focussen we ons op de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 zodat duidelijk wordt hoe het Lierse politieke toneel eruit zag aan de vooravond van wereldoorlog II.

Hoofdstuk 1. Voorstelling van de stad Lier

1.1. geografische situering Lier

Lier is een stad gelegen aan de samenvloeiing van Grote en Kleine Nete. De stad maakt deel uit van het Arrondissement Mechelen en behoort tot de provincie Antwerpen. Ze ligt ongeveer op gelijke afstand van Antwerpen en Mechelen (ongeveer 15 km).

Lier situeert zich op de rand van de Tuinbouwstreek en op de grens van de Centrale- en Zuiderkempen; hierdoor wordt de stad ook wel ‘de poort der Kempen’ genoemd.

Sedert 1 januari 1970 is de stad gefusioneerd met de gemeente Koningshooikt. De gezamenlijke oppervlakte beslaat 4970 ha.¹

Om tegemoet te komen aan de noden van de stedelijke economie wordt aan het begin van het Belgische Koninkrijk de infrastructuur van de toegangswegen in drie fasen aangepast.

In de eerste fase (van 1830 tot 1850) begint men met de aanleg van steenwegen die Lier verbinden met omliggende gemeentes en steden.

Vanaf 1853 tot 1864 komen volgende treinverbindingen tot stand: Lier- Herentals- Turnhout, Lier- Kontich - Brussel, Lier- Antwerpen en Lier- Aarschot.

In 1885 ving men aan met de uitbouw van een netwerk van buurtspoorwegen. In 1889 kon men met de stoomtram van Lier naar Antwerpen via Broechem en 1902 de lijn Lier-Rumst met aansluiting op Mechelen. De tramlijn Lier-Werchter werd voor het eerst in 1908 in gebruik genomen. In de jaren twintig verscheen ook het autobusverkeer in Lier met verbindingen Lier-Oude God (Mortsel), Lier-Mechelen en Lier-Herentals.

De derde fase betrof de waterwegen. De rivier de Nete heeft tot na W.O. I economisch nut voor Lier. In 1933 begint men echter met de graafwerken voor het Netekanaal. Door het uitbreken van W.O. II wordt deze verbinding tussen het Albertkanaal en de Rupelstreek pas gerealiseerd in 1949.²

1.2. Sociaal-economische situering

a. Economisch

---

¹ M. Van Der Velden en P. Adriaansen, *leven en werken in Lier. Een historisch overzicht van een klein stadje aan de Nete*, (Eindverhandeling ingediend tot het bekomen van een getuigschrift ‘streekgids van de Antwerpse kempen’) Turnhout, 2000, p. 23-24.

² A.Lens, *Ontstaan en evolutie van een kleine stad*, Gent, stichting mens en cultuur, 1993, p. 70.

Lier bezat lange tijd een groot aanzien op economisch gebied, vanwege de bloeiend veemarkt - die echter rond 1700 zou verdwijnen - en de aanwezigheid van een aanzienlijk aantal brouwerijen. Het belang van de Lierse nijverheid werd nog groter door de vestiging van drie grote katoenfabrieken in de stad aan het begin van de industriële revolutie. De voornaamste van deze ondernemingen was het textielbedrijf 'Heyder & C°' dat aan niet minder dan 1500 arbeiders werk bood. De Lierse nijverheid werd echter een eerste slag toegebracht ten tijden van de Belgische onafhankelijkheid. Hierdoor werden de grenzen van Nederlands Oost-Indië gesloten voor Belgische textielabrikanten. Bijgevolg zou 'Heyder & C°' Lier verlaten en naar Leiden verhuizen.³ In Lier was er geen plaats meer voor grootschalige industrie. Bovendien waren er nauwelijks alternatieve bestaansmogelijkheden. In de landbouw werd weinig werkgelegenheid geschapen en in de ambachtelijke sector kon maar een gering aantal mensen zijn brood verdienen. De stad viel bijgevolg meer en meer terug op de semi-ambachtelijke productie van borstels, messen, muziekinstrumenten en in het bijzonder de schoenen. Gelukkig konden enkele duizenden Lierse vrouwen als bijverdienste terugvallen op het kant-, parel- en pailletewerk, dat rond die tijd zijn definitieve doorbraak zag. Of zoals Gaston Durnez het zo mooi stelt: "Zo werd het verarmde Lier in de negentiende eeuw een centrum van huisnijverheid, van kleine ambachtstlui die moesten cijferen 'om er te komen', van kruideniers die een cent in twee konden bijten en van vissers die in een gammel bootje de Nete op- en afvoeren om een palinkje te vangen dat naar modder smaakte. In de volkswijken, die met hun magere trapgeveltjes rond de betere stadskern samenkropen of elkaar rechthielden langs de vele onwelriekende vlietjes, trachtten huisvrouwen en hun dochters een stuiver bij te verdienen met een eigen Lierse vorm van kant: borduurkant, die met vlugge vingers werd opgevoerd tot een koortsachtige kunstambacht."⁴

De eeuwwisseling luidde het mechanisatietijdperk in, en dit bracht de Lierse nijverheid een tweede slag toe: de schoennijverheid evenmin als de kantnijverheid konden zich met de mechanisatie verzoenen. Dit had tot gevolg dat de stad relatief steeds meer aan betekenis verloor. Wel kende zij het ontstaan van enkele nieuwe en moderne nijverheden, maar deze waren niet grootschalig genoeg om Lier haar vroegere faam op industrieel gebied te laten herwinnen. Door de verruiming van de verkeersmogelijkheden kwam de stad bovendien in de greep van de Antwerpse grootstad te liggen en verzwakte haar invloed op het Kempische hinterland.

---

³ J. Beukeleirs, *Economische studie over de stad Lier*, (onuitgegeven licentiaatverhandeling universiteit Leuven), 1960, (promotor: de Jonghe), p.92.

⁴ G. Durnez, *Felix Timmermans. Een biografie*, Tielt, Lannoo, 2000, p.16.

Lier heeft sinds het vertrek van de fabriek 'Heyder & C°' geen aanzienlijke nijverheden meer gekend. Desondanks het feit dat ze haar karakter van groot-industrieel centrum verloor, is haar ambachtelijke activiteit zeker niet te verwaarlozen: de talrijke fabrikanten van confectie en modeartikelen zoals het borduurwerk op tulle en vnl. het parel- en paillettenwerk, vormen hiervan een bewijs.⁵

In de eerste helft van de 20ste eeuw kende de stad geen merkwaardige veranderingen. Industrieel stond Lier nog steeds achter waardoor honderden Lierse kleermakers verplicht waren voor Antwerpse confectiehuizen te gaan werken. Wel werd bij de steenbakkerij Alf. Cuykens een brouwerij en mouterij opgericht en in 1926 vestigde zich de n.v. Standard Drum & Barrel Cy.⁶

Daarnaast zorgde de Antwerpse diamanthandel voor de opkomst van een belangrijke nijverheid in de streek van Lier alsook elders in de Kempen. Deze ontwikkeling werd in gang gezet door de groei van de Amsterdamse diamantindustrie. Dit zorgde ervoor dat Antwerpen genoodzaakt was zich toe te spitsen op de verwerking van kleine en minderwaardige stenen. Deze overlevingsstrategie wierp vruchten af op het moment dat de metropool de kans zag om bevoorrad te worden door nieuwe Zuid-Afrikaanse mijnen. De diamanten van lagere kwaliteit waar Antwerpen ondertussen in gespecialiseerd was, werden door deze mijnen in grote hoeveelheden voortgebracht. In de plattelandsnijverheid rond Antwerpen en in de Kempen, waar de onvruchtbare grond boeren tot nevenactiviteiten dwong, was er een grote vraag naar dit soort stenen. Vooral de diamanten uit Duits Zuidwest-Afrika, die vanaf 1908 aan drie Antwerpse firma's werden verkocht, luidden de doorbraak in van een kleine, niet-georganiseerde nijverheid in de Kempen. Deze grootschalige decentralisatie ontstond eveneens doordat de Kempische boeren vasthielden aan hun traditionele leefpatroon en dus niet wilden uitwijken naar de stad.⁷

Bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog, kon Lier een centrum van diamantnijverheid genoemd worden. Na de tweede wereldoorlog zou deze nijverheid geleidelijk aan zijn belang verliezen. Tot voor de tweede wereldoorlog werden ongeveer 350 à 400 diamantslijpers en – snijders tewerk gesteld. Later werden, zowel in 1947 als in 1959, 226 diamantbewerkers (waaronder 126 slijpers) te Lier genoteerd, terwijl er ongeveer 119 arbeiders in de stad werden tewerk gesteld.⁸

---

⁵ J. Beukeleirs, *op.cit.*, p.92.

⁶ A. Lens, *op.cit.*, p. 73.

⁷ E. Laureys. *Meesters van het diamant. De Belgische diamantsector tijdens het nazibewind*. Lannoo, Tielt, 2005, p.54.

⁸ J. Beukeleirs, *op.cit.*, p.118.

Besluitend kan gesteld worden dat Lier uitgroeide tot een stad die op industrieel gebied zeer arm is gebleven. De inwoners waren daardoor gedwongen zich toe te spitsen op huisnijverheid, zoals kant en diamant. Deze industrieën hebben de stad enige bekendheid opgeleverd, vooral wat betreft haar kantwerk.

b. Sociaal

Vanaf 1 januari 1823 werd het Nederlands als bestuurs- en voertaal verplicht. Het Lierse stadsbestuur had echter reeds op 1 april 1820 beslist alles in het Nederlands te behandelen. Terwijl de gemeenteraden van vele Vlaamse steden na 1830 lange tijd in het Frans beraadslaagden, behandelde de Lierse gemeenteraad alles in het Nederlands.⁹

Voorvechters van de Nederlandse taal hebben in de negentiende eeuw in Lier een grote rol gespeeld. Vooral de familie van burgemeester Bergmann waren voortrekkers in deze strijd. In deze kring kreeg Jan Frans Willems de opleiding die hem zou voeren naar het vaderschap van de Vlaamse taal- en emancipatiebeweging. Sindsdien heeft er volgens Durnez “in de Lierse gemeenschap van middenstand en kleine lui, in de schaduw van min of meer adellijke grootgrondbezitters en andere machthebbers, altijd een liberale en Vlaamsgezinde stroming gevloeid.”¹⁰

Toch moet opgemerkt worden dat de stad desondanks haar bekende voorvechters van de Vlaamse taal, niet gespaard bleef van onenigheden over de taalkwestie in de loop van haar geschiedenis. Zo merkt Piet De Zaeger het volgende conflict op tijdens de verkiezingscampagne voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1938: de katholieken schreven in hun weekblad dat de stad “voor wat het Vlaams betreft gans in regel” was en dat de Vlaams-nationalisten dus geen enkele reden hadden om hier de kiesstrijd aan te gaan. Daar waren deze laatsten het duidelijk niet mee eens. Op 13 mei 1939 publiceerde *Volk en Staat* een hele waslijst met overtredingen tegen de taalwetten te Lier: tweetalige wegwijzers en verkeersborden, tweetalige aanduidingen op het postkantoor, op het station, enzovoort.¹¹

---

⁹ A. Lens, *op.cit.*, p.66-67.

¹⁰ G. Durnez, *op.cit.*, p.16.

¹¹ P. De Zaeger, *Lier bezet en bevrijd: een Vlaamse stad tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Leuven: Acco, 1995, p.38.

Hoofdstuk 2. Politieke evolutie tot aan de tweede Wereldoorlog

1. De politieke partijen in Lier

In de jaren dertig telde de Lierse gemeenteraad 4 politieke partijen: de katholieke, de socialistische, de liberale en de Vlaams-nationalistische. Daarnaast waren echter nog andere politieke formaties actief in het Lierse zoals het Verdinaso, Rex en de communisten. In wat volgt wordt de positie van deze partijen tot aan de vooravond van wereldoorlog II besproken.

1.1. de katholieke partij

Vanaf 1872 domineerde de Lierse katholieke partij de stadspolitiek. In dat jaar was de partij erin geslaagd onder leiding van Florent Van Cauwenbergh de volstrekte meerderheid te behalen in de gemeenteraad. Pas in 1926 werd deze meerderheid doorbroken, meer bepaald door de Vlaams-nationalisten die vier mandatarissen naar de gemeenteraad stuurden ten koste van de katholieke partij. Van 1932 tot 1970 slaagden de katholieke verkozenen er opnieuw in de meerderheid van de gemeenteraadszetels in te nemen. In 1932 behaalde de partij genoeg stemmen om over een comfortabele meerderheid te beschikken. Dat jaar stemden 7321 Lierenars (45,09%) voor de katholieke lijst. Dat betekende dat de partij over elf van de negentien mandaten beschikte. Het betekende echter niet dat de situatie er rooskleurig uitzag voor de Lierse katholieken.

Op nationaal vlak verkeerde de katholieke partij in crisis. Bij de parlementsverkiezingen van 24 mei 1936 leed ze een zware nederlaag. Ook in het arrondissement Mechelen kwam ze gehavend uit de strijd: de katholieke partij had haar laagste peil sinds de eerste wereldoorlog bereikt.¹²

De crisis leidde tot een hervorming van de partij op nationaal vlak. Eén van de maatregelen bij de officiële oprichting, van de Katholieke Vlaamse Volkspartij (KVV) en van de Parti Catholique Social (PSC), begin 1937, was de verzwakking van de standenorganisatie. Ook steunde de nieuwe Katholieke Vlaamse Volkspartij op het individuele lidmaatschap van de leden.

Desondanks deze hervormingen bleven de standsorganisaties in staat bepaalde voorrechten op te eisen, zoals een rechtstreekse vertegenwoordiging in de bestuursorganen van de partij

---

¹² P.De Zaeger, *op.cit.*, p.15.

en een vertegenwoordiging op de kandidatenlijsten. Belangrijk is echter dat de Katholieke partij nu eindelijk een stevige centrale structuur kreeg.¹³

De reorganisatie van de katholieke partij werd op nationaal niveau voltooid in maart en april 1937. Op 5 april 1937 werden de nieuwe statuten van de arrondissementele associatie van Mechelen goedgekeurd. Op 3 december gebeurde dit voor de statuten van de Lierse KVV-partij. Een maand nadat het katholieke weekblad *Ons Lier* op 23 januari 1938 de ledenwerving aankondigde telde ze reeds 1500 leden.

Dokter Frans Breugelmans werd aangesteld als voorzitter van het voorlopige partijbureau in afwachting van een officiële bestuursverkiezing. De arts stond in Lier bekend om zijn flamingante reputatie. Breugelmans was immers actief geweest in de Lierse AKVS-gilde *Hooger Op*. Ook na zijn studententijd en zijn keuze voor de KVV bleef hij goed bevriend met een aantal Vlaams-nationalisten in Lier, onder andere dokter Sels en dokter Cornelis.

Op 12 april 1938 vonden de bestuursverkiezingen voor de Lierse KVV plaats. Hier bleek dat de standsorganisaties ondanks de hervormingen van de Katholieke partij nog steeds hun invloed konden laten gelden. Van het negenkoppige partijbureau konden de KVV-leden enkel vier leden en een voorzitter verkiezen, de andere vier werden rechtstreeks aangeduid door de organisaties van burgers, arbeiders, middenstanders en boeren. Bovendien zaten ook onder de verkozen bureauleden vooraanstaanden uit de standen. Zo zat burgemeester en notaris Jozef Van Cauwenbergh in de Burgerkring. Wel werd dokter Breugelmans, die onafhankelijk was van de standen, tot voorzitter verkozen.¹⁴

1.2. de socialistische partij

Na de katholieke partij waren de socialisten de grootste politieke formatie in het Lier van het interbellum. Van 1922 tot 1926 kon de socialistische partij 4 mandaten in de gemeenteraad voor haar rekeningen nemen. Ze had die misschien zelfs nog langer kunnen behouden, ware het niet dat er eind jaren twintig, begin jaren dertig een scheuring kwam binnen de socialistische rangen van Lier.

Voor deze scheuring waren er een aantal oorzaken: de belangrijkste wortel van het conflict lag in de onenigheid tussen de Mechelse BWP en de Lierse socialisten. Deze laatsten streefden naar een grotere autonomie en wilden een meer billijke vertegenwoordiging op de arrondissementele kandidatenlijsten voor de parlementsverkiezingen verwezenlijkt zien. Concreet waren er drie conflictpunten. Een eerste was de greep van Mechelen op de Lierse

---

¹³ E. Witte, J. Craeybeckx, A. Meynen. *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*. Antwerpen, Standaard uitgeverij, 1997, p.208.

¹⁴ *Ibidem*, p. 15-17.

socialistische coöperatieve werking. In 1929 ontstond er een tweede geschil toen Lierenaar Willem Lambrechts op de derde plaats van de Kamerlijst vervangen werd door een Mechelaar.

Tenslotte vormde een conflict over de ziekenbond de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Op initiatief van het arrondissementbestuur werd namelijk in 1930 een Lierse afdelingen van de Mechelse ziekenbond 'De Voorzorg' opgericht, met aan het hoofd de Mechelse afgevaardigde Dore Smets, voorheen arrondissementssecretaris. Maar in Lier was er echter al de socialistische ziekenbond 'Moysen' gevestigd.

Een deel van de Lierse socialisten pikte dat niet en rond de bond 'Moysen' en de coöperatie 'Onze Zege' richtten ze een nieuwe partij op onder de naam '*De Actie Voor Ons Recht*' (DAVOR).

Verzoeningspogingen leverden geen resultaat op en beide groepen, de officiële BWP en DAVOR, bouwden hun eigen structuren uit. Ook op de gemeenteraadsverkiezingen kwamen de beide kampen met aparte lijsten op. De BWP-lijst haalde 3736 (23,01%), de DAVOR-lijst 822 stemmen (5,06%). Dit betekende dat de BWP-lijst er ondanks zijn nieuwe concurrent DAVOR er in slaagde een vijfde gemeenteraadszetel te bemachtigen. De vijandelijkheden werden ook daarna niet opgelost en tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 zouden de twee groepen opnieuw apart opkomen.¹⁵

1.3. de liberale partij

In 1872 had de katholieke partij de volstrekte meerderheid gehaald in de Lierse gemeenteraad ten kosten van de liberalen, die daarvoor de machtigste partij waren. Ook het burgemeesterschap hadden ze moeten afgeven. Na wereldoorlog I zouden ook de socialisten hen electoraal voorbijsteken zodat zij met telkens twee zetels de derde partij in Lier werden. In 1926 moesten ze zich zelfs tevreden stellen met de vierde plaats door het grote succes van de Vlaams-nationalisten. Dat zou echter niet lang duren, want door nederlaag van de Vlaams-nationistische partij in 1932, schoven de liberalen weer een plaats omhoog. Met 2335 (14,38%) stuurden de liberale kiezers Gerard Vanderpoorten en August Demeulenaere naar de gemeenteraad.¹⁶

---

¹⁵ *Ibidem*, p.18.

¹⁶ *Ibidem*, p. 18-19

1.4. de Vlaams-nationalisten

Onder voorzitterschap van Alfons Torfs werd in 1919 een Lierse Frontpartij opgericht op initiatief van enkele Vlaamsgezinde oudstrijders. Voorzitter Alfons Torfs was eveneens de Lierse afdelingsvoorzitter van de Vlaamse Oudstrijders (VOS). In 1921 nam de nieuwe partij voor het eerst deel aan de gemeenteraadsverkiezingen met onder andere Felix Timmermans op de peterlijst. Het succes bleef echter nog uit: de partij greep naast een zetel met 436 stemmen.¹⁷

In 1926 stond de partij er opnieuw, maar dit maal met een uitgebouwde partijwerking en enkele nieuwe Vlaamsgezinde Lierenaars in de rangen die de Katholieke Partij verlaten hadden. Onder leiding van dokter Jozef Cornelis zou de Lierse Frontpartij in 1926 haar definitieve doorbraak kennen. Op spectaculaire wijze slaagden ze erin de jarenlange volstrekte meerderheid van de katholieke partij te doorbreken. Onder de nieuwe naam 'Katholieke Vlaamsche Volkspartij' (KVV) konden nu niet minder dan 4 KVV'ers plaatsnemen in de Lierse gemeenteraad.¹⁸

Bijgevolg waren de katholieken verplicht de Vlaams-nationalisten in het schepencollege op te nemen. Al snel zorgde dit voor een conflict tussen de twee partijen. De KVV'ers waren niet akkoord met het burgemeesterschap van Jozef Van Cauwenbergh en weigerde de kandidatuur te ondertekenen. Men was verplicht dokter Jules Van Hoof één jaar burgemeester ad interim te laten worden. Uiteindelijk moesten de Vlaams-nationalisten het onderspit delven toen Van Cauwenbergh toch door de meerderheid van gemeenteraadsleden aanvaard werd. Dit was mogelijk gemaakt door liberale steun uit de oppositie. Het incident leidde tot het springen van de coalitie tussen katholieken en Vlaams-nationalisten.¹⁹

Binnen de KVV-rangen zorgde deze teleurstelling voor heel wat commotie en frustratie waardoor de eenheid binnen de partij in het gevaar kwam. Aan de rechterzijde van de KVV evolueerde een groep steeds meer naar een meer autoritaire versie van het Vlaams-nationalisme, weg van de meer christelijk-democratische opvattingen van het Frontersideaal die de groep rond Cornelis aanhing.

Ward Hermans stond symbool voor deze meer agressieve en autoritaire opvattingen. Hermans was een oudstrijder en volksvertegenwoordiger uit Heist-Op-Den-Berg die aanleunde bij het Verdinaso van Joris Van Severen. Hij was een tegenstander van de meer

---

¹⁷ R.Verwaest, *Kleine man, grote oorlog. Alfred Van der Hallen, oorlogsburgemeester van Lier*, (onuitgegeven licentiaatverhandeling universiteit Antwerpen), 2007, (promotor: H. Van Goethem), p. 32-33.

¹⁸ *Ibidem*, p.33.

¹⁹ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.19.

democratische en federalistische strekking binnen de Vlaamse beweging en had bewondering voor de fascistische bewegingen die in Duitsland en Italië actief waren.

Binnen de Lierse KVV begon zich een groep te vormen die Ward Hermans als voorbeeld stelde. Afons Lanens kan gelden als het hoofd van dit groepje dissidenten.

Toen Hermans in 1932 weigerde zijn steun aan het Verdinaso in te trekken, werd hij door de overkoepelende Vlaams-nationalistische Kamerfractie uitgesloten. Hermans stichtte kort daarop een eigen beweging die eveneens zou opkomen tijdens de volgende gemeenteraadsverkiezingen. Zijn Lierse aanhangers onder leiding van Lanens volgden trouw zijn voorbeeld en scheurden zich af van de KVV.

Op deze manier waren in Lier twee Vlaams-nationalistische stromingen ontstaan die opkwamen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1932: enerzijds de groep onder leiding van Cornelis die de naam 'Katholiek Vlaams Verbond' behield en met een volledige lijst van 19 kandidaten voorkwam. Anderzijds de 'Hermansisten' die zich omgedoopt hadden tot 'Vlaams Nationaal Verbond' (VNV)²⁰. Zij kwamen op met een onvolledige lijst van elf leden.²¹

Op de lijst van de Katholieke Vlaamse Volkspartij stonden onder andere de namen van mr. Ignaas Van Den Brande, landbouwleraar De Wever en dokter en oud-gemeenteraadslid Jozef Cornelis. De familie Van der Hallen en apotheker Louis Sels waren terug te vinden op de lijst met kiesgerechtigden die de voordracht van deze kandidaten ondersteunden. De belangrijkste namen die terug te vinden waren op de VNV-lijst waren Alfons Lanens en Emiel Puttemans. Schrijver Felix Timmermans kon teruggevonden worden als ondersteuner van de dissidente lijst.

De verdeeldheid onder de Vlaams-nationalisten zou hen geen succes opleveren, integendeel, de uitslag tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 was desastreus. De KVV kon maar één zetel in de wacht slepen. Deze werd ingenomen door mr. Ignaas Van Den Brande en later door diens opvolger De Wever. Het resultaat voor het VNV was nog rampzaliger want met 306 stemmen haalden zij slechts 1,88%. Opnieuw waren de katholieken erin geslaagd als grote overwinnaars uit de verkiezingsstrijd te komen en hun volstreekte meerderheid te heroveren. En ondanks de afscheuring, konden de socialisten één nieuwe zetel in de wacht slepen.²²

Lier was geen uitzondering wat betreft de verdeeldheid onder de Vlaams-nationalisten. In verschillende arrondissementen konden rivaliserende Vlaams-nationale groepen gevonden worden. Ten gevolge van de teleurstellende verkiezingsuitslag vergrootte de kloof tussen

---

²⁰ Niet te verwarren met het VNV dat in oktober 1933 werd opgericht als Vlaams-nationalistische eenheidspartij onder leiding van Staf De Clercq.

²¹ R. Verwaest, *op.cit.*, p.35.

²² P. De Zaeger, p.20.

deze groepen nog verder, en in vele gevallen verzuurde persoonlijke ressentiment de situatie nog meer. De mislukking van de verkiezingen had de tegenstellingen bloot gelegd.

In 1933 kreeg Staf De Clercq de moeilijke opdracht om de verschillende Vlaams-nationale partijtjes en strekkingen te verenigen onder het VNV (Vlaams Nationaal Verbond). Alleen het Verdinaso van Joris van Severen weigerde zich aan te sluiten bij de nieuwe beweging.²³

Na de parlamentsverkiezingen van 1936, waarbij het VNV als winnaar uit de bus kwam ten nadele van de katholieke partij, ontstond bij de twee partijen het idee om de rechtse en katholieke krachten in Vlaanderen te bundelen in een kartellijst van 'Vlaamse Concentratie'. Na lang onderhandelen zou deze 'Vlaamse Concentratie' nooit het licht zien. Toch bleef het idee sluimeren en in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van '38 zouden op vele plaatsen lokale kartellijsten tussen beide partijen gevormd worden. Ook in Lier ondernamen het onsuccesvol gebleken VNV en de katholieke partij (die ondertussen de naam KVV hadden aangenomen) een poging tot samenwerking. De kartelgesprekken kwamen op gang en de VNV'ers werden twee zetels aangeboden. Dat vonden ze echter te weinig en dus wezen ze het aanbod van de hand. Bovendien vreesden ze te weinig kunnen wegen op de vermoedelijke KVV-meerderheid die verwacht werd na de verkiezingen. De Lierse concentratiepoging werd eind november 1937 afgebroken.²⁴

In de Netestad was ondertussen een plaatselijke VNV-afdeling opgericht die het gefaalde KVV verving. Opnieuw werd dokter Cornelis voorzitter. Alfons Lanens en zijn medestanders vormden nog steeds een afzonderlijke groep die Ward Hermans als voorbeeld zag. Deze laatste zou echter in 1934 het Verdinaso verlaten wanneer Joris Van Severen zijn partij in een "Nieuwe Marsrichting" stuurde om daarna toe te treden tot het VNV. Meteen na zijn overstap kon Hermans de titel van arrondissementsleider van Mechelen in de wacht slepen. Voor de Lierse VNV had dit grote gevolgen: met zijn ervijand Hermans als directe overste kon voorzitter Cornelis onmogelijk zijn positie behouden. Hij nam onmiddellijk ontslag uit zijn functie en werd vervangen door Maurits Alaers.²⁵

De Lierse Vlaams-nationalisten dienden in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 een kandidatenlijst in onder de naam van Vlaams Nationaal Blok. Een zuivere VNV-lijst was het echter niet. Men zette immers de plaatselijke Boerenfrontleider August Van

---

²³ B. De Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde: het VNV 1933-1945*, Tielt, Lannoo en Gent, perspectief uitgaven, 1994, p.95-96.

²⁴ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.24-25.

²⁵ R.Verwaest, *op.cit.*, p.37-38.

Elshocht op de tweede plaats van de lijst. Waarschijnlijk wat het de bedoeling om proteststemmen van boeren tegen de boerenbond en de katholieke partij binnen te rijden.²⁶ Opnieuw zou de uitslag van de verkiezingen een grote teleurstelling worden voor de Lierse Vlaams-nationalisten. Men besepte eindelijk dat men nooit meer het resultaat van 1926 zou kunnen evenaren. Het resultaat van het Vlaams-nationaal Blok lag amper honderd stemmen boven het treurige KVV-resultaat van 1932. Dat betekende dat men maar één zetel in de wacht had kunnen slepen.

Ondanks de nieuwe teleurstelling voor het Vlaams Nationaal Blok bemerkte Rik Verwaest toch een zeker opbloei in het Lierse VNV. Maurits Alaers was gewestleider geworden van de partij, waarna Lode Broes het voorzitterschap van de afdeling op zich nam. Op het einde van de jaren '30 stegen de ledenaantallen van de partij in aanzienlijke mate. Maar desondanks deze stijging kon het VNV door hun politiek gemarginaliseerde positie nauwelijks sterk voor de dag komen.²⁷

In het ganse arrondissement Mechelen was deze ervaring trouwens te merken: het ledenaantal steeg van een honderdtal in 1934 naar 1510 leden in 1939. Dit zorgde ervoor dat het VNV aan de vooravond van W.O.II in heel Vlaanderen zijn positie kon versterken en vol zelfvertrouwen de jaren '40 inging.²⁸

1.5. Rex, de communisten en het Verdinaso

Tenslotte vermeld ik volledigheidshalve enkele kleinere politieke formaties die in Lier actief waren. Deze groepen hadden geen zetels in de gemeenteraad en zouden ook niet deelnemen aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1938. Zowel rexisten als communisten konden geen sterke positie bemachtigen in Lier en het Verdinaso nam nooit deel aan verkiezingen.

De tekenen van rexistische activiteit waren schaars: het enige wat De Zaeger in Lier aangetroffen heeft was een meeting waar Léon Degrelle kwam spreken.

Wat betreft de communisten is De Zaeger ervan overtuigd dat men in Lier een paar communistische militanten kon vinden maar over hun precieze aantallen vond hij geen cijfers. Voor een communistische partij was Lier, dat bekend stond als een stad van kleine burgerlijkheid, waarschijnlijk geen geschikte politieke biotoop. In de stad was er zoals gezegd ook geen groot-industrie gevestigd.

---

²⁶ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.27.

²⁷ R. Verwaest, *op.cit.*, p.40-41.

²⁸ B. De Wever, *op.cit.*, p. 631.

Tenslotte was er in de stad ook een afdeling van het Verdinaso actief. Deze werd geleid door Miel Van den Brande maar na een conflict met de nationale leiding, zou deze echter ontslag nemen.

2. De gemeenteraadsverkiezing van 1938

Op zondag 16 oktober 1938 brachten de inwoners van Lier hun stem uit voor de gemeenteraadsverkiezingen maar de stemming bracht niet veel verandering in de samenstelling ervan.

De katholieke partij kon rekenen op 8098 stemmen, goed voor 46,76% van de geldige stemmen en dus 1,5% beter dan hun score in 1932. Dit betekende dat de partij haar elf zetels mocht behouden. De Belgische Werklieden Partij verloor een zetel. Met 3889 stemmen of 22,45% deden de socialisten het minder goed dan zes jaar voordien, ondanks de aanwezigheid van een dissidente socialistische lijst die destijds 5% had gehaald.

Voor de liberale partij waren de verkiezingen een succes. Met 3230 stemmen of 18,65% boekte ze een winst van 4,27% en won een derde zetel.

Het Vlaams Nationaal Blok bleef met 10,7% van de stemmen ongeveer op hetzelfde peil als dat van de nationalistische KVV in 1932. Zoals gezegd betekende dit een grote teleurstelling voor de partij.

Aan de vooravond van W.O. II was de katholieke partij dus nog steeds oppermachtig te Lier.²⁹

De verkiezingsuitslag van 1932

Verkiezing 1932	Stemmen	Procent	Zetels
Katholieke partij	7321	45,09%	11
BWP	3736	23,01%	5
DAVOR (socialisten)	822	5,06%	0
Liberale Partij	2335	14,38%	2
KVV (nationalisten)	1716	10,57%	1
VNV (Hermansisten)	306	1,88%	0

De Verkiezingsuitslag van 1938

Verkiezing 1938	Stemmen	Procent	Zetels
KVV (katholiek)	8098	46,76%	11 (=)

²⁹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.33-34.

BWP	3889	22,45%	4 (-1)
Liberaal Partij	3230	18,65%	3 (+1)
Vlaams Nationaal Blok	249	1,44%	0

Deel 2. De Tweede Wereldoorlog

Hoofdstuk 1. De Duitse inval

1.1. De aanloop

In de loop van de jaren '30 was de internationale spanning in Europa hand over hand toegenomen. Duitsland had zonder slag of stoot Oostenrijk ingelijfd en de aanspraken van Hitler op Sudetenland brachten Tsjecho-Slowakije in een benarde positie. De internationale crisis leidde pas na moeizame onderhandelingen tot de conferentie van München. De overeenkomsten die op deze conferentie werden gesloten, stelde de oorlogsgevaar slechts tijdelijk uit en had Duitse aanhechting van het Sudetengebied als gevolg. Het overige deel van Tsjecho-Slowakije werd een Duitse satellietstaat. De oorlogsdreiging hing echter nog steeds in de lucht want Hitler had zijn zinnen reeds op Polen gezet.³⁰

Op 1 september 1939 is het zover: Duitsland valt Polen binnen. Onmiddellijk verklaren Frankrijk en Groot-Brittannië de oorlog aan Duitsland. België houdt ondertussen krampachtig vast aan zijn neutraliteit.³¹

Tussen september 1939 en 10 mei 1940 kwam ons land terecht in de schemeroorlog die wereldoorlog II voorafging. Elke beweging van het Duitse rijk werd nauwgezet in het oog gehouden en ondertussen bereidde men zich voor op oorlog.

Ook in Lier stonden de zenuwen gespannen. Iedereen in de stad was er zich wel degelijk van bewust dat een Duitse inval een reëel scenario was. In april 1939 waarschuwde *Ons Lier* voor de oorlogsdreiging en vooral voor de luchtaanvallen die de oorlog met zich zou meebrengen: "De man van de straat raisonneert van niks anders meer dan van bombardementsvliegmachines, gasbommen en schuilplaatsen (...) Dat komt allemaal omdat heel de stad vol verordeningen tegen luchtaanvallen hangt, en omdat over heel het land voorbereidende maatregelen worden genomen. In onze stad heeft reeds een kinemavoorstelling plaats gehad en kortelings zullen nachtelijke beschermingsmanoeuvres ondernomen worden."³²

De inval in Polen maakte dat de onrust in de stad nog meer steeg. Dezelfde dag nog beval het stadsbestuur de Lierse kunstschaten voorlopig in de kelders van het

---

³⁰ M. Van den Wijngaert, *België tijdens de tweede wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, p.12.

³¹ *Ibidem*,. p.14.

³² Stadsarchief Lier, *Ons Lier*, 16 april 1939.

St-Elisabethgasthuis te bergen en vier dagen later begon het Comité voor de Passieve Luchtbescherming met de verkoop van gasmaskers. Later die maand besluit men een Territoriale Burgerlijke Wacht voor Luchtbescherming op te richten, werklozen in te schakelen voor het graven van loopgrachten en het plan voor passieve luchtbescherming af te werken. In de verschillende kerken van Lier werd voor vrede gebeden. Eveneens werden de openingsuren van dranksluiterijen ingeperkt en werden handelaars gewaarschuwd dat de wet tot het beteugelen van misbruiken bij de handel (woeker) moesten gerespecteerd worden.

Tijdens de laatste maanden van '39 en de eerste van '40 blijft de spanning stijgen in de stad. Ook in het schepencollege ziet men de ernst van de situatie in en neemt men maatregelen. Het oud-archief en de registers van de burgerlijke stand worden opgeborgen in november, een eventuele evacuatie wordt besproken in het college, in december worden rantsoenkaarten uitgedeeld en in maart volgen de rantsoenzegels.³³

Ook veranderde het uitzicht van de stad: "Zo zagen we onze Lierse omgeving totaal veranderen door het onder water zetten en door het aanbrengen van allerlei verdedigingswerken. Binnen de stad kon het er gelukkig nog al door. Alleen is alles zo wat gemilitariseerd."³⁴

In januari 1940 waarschuwen Belgische ambassadeurs in Berlijn en Rome voor een nakende Duitse aanval. Wanneer Belgische troepen toevallig militaire kaarten kunnen bemachtigen uit een neergestort Duits verkenningsvliegtuig, worden deze onheilspellende berichten over een aanval bevestigd. België blijft ondertussen vertrouwen op zijn politiek van neutraliteit ondanks het aanbod van Groot-Brittannië en Frankrijk om troepen in ons land te vestigen. De Koning en regering zijn ervan overtuigd dat deze strategie het land van het krijgsgeweld zal kunnen vrijwaren. De Belgische bevolking steunt hen eveneens in deze overtuiging. Op 10 mei zet Duitsland zijn offensief tegen België in en wordt het pijnlijk duidelijk dat ze zich vergisten.³⁵

1.2. Het verloop

In de loop van 10 en 11 mei kwam er een bruske einde aan de schemeroorlog die al maanden aansleepte. Zonder oorlogsverklaring werd België getroffen door de Duitsers. Deze rekenden er immers op dat een verrassingseffect en snelle uitvoering de Belgische weerstand spoedig zou onthoofden. Achttien dagen later zal blijken dat ze gelijk hadden.

---

³³ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.43-44.

³⁴ Stadsarchief Lier, *De Lierenaar*, 24 december 1939.

³⁵ M. Van den Wijngaert, *op.cit.*, p.14.

Vanaf het moment dat de Belgische regering tot het besef komt dat Hitler de aanval op België, Luxemburg en Nederland heeft ingezet, roepen ze de hulp in van de Engelsen en de Fransen. Omstreeks 7u 's morgens openen de slagbomen aan de grenzen en trad het Dilleplan in werking.³⁶ Het duurt niet lang of België krijgt al een eerste opdoffer van formaat te incasseren: het fort in Eben-Emael en de bruggen over het Albertkanaal in de buurt van het fort worden door Duitse luchtlandingstroepen veroverd. Dit zorgt ervoor dat de Duitsers zonder moeite met een pantserlegerkorps kunnen doorstoten naar het midden van het land via Haspengouw, waar het vlakke landschap ideaal voor tanks is.³⁷ De horizontale defensie waar België op steunde bleek duidelijk niet bestand tegen het verticaal offensief waar ze mee af te rekenen kreeg.³⁸

Ook de stad Lier bleef niet gespaard van het oorlogsgeweld dat woedde in ons land. De Belgische legertop beval reeds op 11 mei de eerste grote terugtocht van het Belgische leger. Het grootste deel van de soldaten stelde zich nu op achter de befaamde KW-linie. De stad Lier vormde het scharnierpunt tussen het verdedigde Albertkanaal, de geïndeerde Kleine Nete in het noorden en de linie Koninghooikt-Waver in het zuiden. Op 13 mei meldde een stafofficier van luitenant-generaal Bogaerts, bevelhebber van het IVde legerkorps, aan burgemeester van Cauwenbergh: "Generaal Bogaerts heeft me opdracht gegeven U te komen medelen dat, deze nacht nog, Lier in de vuurlinie zal komen liggen, en dat hij U ten sterkste aanraadt de bevolking van Lier te doen verwijderen."

Lier was dus verplicht de stad te ontruimen en duizenden lierenaars te evacueren. Deze zouden zich aansluiten bij de massale exodus naar het Zuiden die ondertussen op gang was gekomen. Kort voor de algemene evacuatie waren reeds een honderdtal leerlingen van het Sint-Gummaruscollege richting Roeselare vertrokken. Dit paste in het plan van de Belgische regering om alle mannen tussen 16 en 35 jaar te laten verzamelen in West-Vlaamse steden zodat deze als C.R.A.B. (*Centre de recrutement de l'Armée Belge*) de mobiliseringsreserve voor het Belgische leger vormden bij een eventuele bezetting van het land. De jonge mannen zouden echter samen met de rest van de gevluchte bevolking voor een enorm vluchtelingenprobleem zorgen.³⁹

De Duitsers trokken verder op en Lier kwam in het oog van de storm te liggen. Wanneer *Ons Lier* op 30 juni voor het eerst sinds de inval weer verscheen, werd de aanval op de Netestad als volgt beschreven: "En toen gebeurde het dan op Maandag, 2^e Sinxendag, rond 16 1/2uur, de zwarte tijding werd afgekondigd: De Stad Lier is binnen het cirkel van het vijandige artillerievuur gekomen...binnen de 24 uur moet de stad volledig zijn ontruimd! De zware kille steen van het noodlot was in het hart onzer mensen binnengevallen... koude

---

³⁶ L. De Vos en F.Decat, *Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie*, Kapellen, DNB/Pelckmans, 1990, p. 42-45.

³⁷ L. Vandeweyer, "De Duitse inval", in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.29.

³⁸ L. De Vos en F.Decat, *op.cit.*, p.46.

³⁹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.52-53.

onverschilligheid, neerslachtigheid deed handelen... De werking van de geest werd totaal stopgezet en... het exode der acht en twintig duizend was begonnen.”⁴⁰

In vergelijking tot de eerste wereldoorlog was Lier echter relatief gespaard gebleven van het oorlogsgeweld door de beslissing van 16 mei om het Belgisch leger terug te trekken achter de Scheldelinie. Toch was de stad tijdens de eerste oorlogsdagen het doelwit van Duitse oorlogsvliegtuigen geweest, waren de bruggen over de Nete opgeblazen en waren de houten noodwoningen aan de Leuvense Poort in brand gestoken.

Op 18 mei werd Lier bezet door de Duitse Wehrmacht. In de Berlarij werd zowel een *Standortkommandatur* als ook een lokaal van de *Feldgendamerie* ingericht.

Op 19 mei keerde burgemeester Van Cauwenbergh terug na zijn vlucht. Een dag later volgde schepen Van Orshaegen, terwijl brandweercommandant Guwy en politiecommissaris Breugelmans de stad nooit verlaten hadden. Enkele dagen later waren al heel wat inwoners en stadspersoneel teruggekeerd. Toch zaten er nog heel wat vele Lierenaars vast in West-Vlaanderen en het nog onbezette deel van Frankrijk. Toen het Belgische leger uiteindelijk capituleerde op 28 mei konden de Lierenaars die in West-Vlaanderen vast hadden gezeten, alvast terugkeren. Op de dag van de capitulatie las minister Vanderpoorten, eveneens een Lierenaar, de Nederlandstalige versie van de redevoering van premier Pierlot voor. Hierin nam de Belgische regering duidelijk afstand van koning Leopold III, die de beslissing had genomen bij het leger te blijven en dus de regering niet was gevolgd naar Frankrijk. De Koningskwestie zou na de bevrijding in België en zeker ook in Lier één van de belangrijkste politieke items worden.

Ondertussen ondernamen de Lierse politici moeizame pogingen om het stadsbestuur terug in werking te laten treden. Volgens Piet de Zaeger kwam het schepencollege op 24 mei voor het eerst sinds de inval opnieuw bijeen. Enkele gemeenteraadsleden waren echter nog niet teruggekeerd en werden tijdelijk vervangen. Men ondernam enkele pogingen om de gemeenteraad te laten vergaderen maar moest telkens vaststellen dat de meerderheid van de zetels nog niet ingevuld konden worden. Pas op vier juni kon de zitting plaatsvinden. Op deze vergadering had met het vooral over de steunverlening en de zorgwekkende financiële toestand van de stad.⁴¹

“De eerste maatregelen waren genomen. Lier had de achttiendaagse veldtocht en zijn nasleep overleefd.”⁴² Toch waren alle problemen nog niet van de baan, zoals bijvoorbeeld de kwestie van de vluchtelingen. *Ons Lier* berichtte op 30 juni dat er nog 300 van de 1900 heropgeroepen ontbraken, de beroepsmilitairen, de klasse van 1940, de officieren en de

---

⁴⁰ Stadsarchief Lier, *Ons Lier*, 30 juni 1940.

⁴¹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.54-55.

⁴² *Ibidem*, p.55.

reserve-officieren buiten beschouwing gelaten. Van de burgerbevolking ontbraken er nog ongeveer 4500, afgaande op het aantal rantsoenzegels die nog niet opgehaald waren.⁴³ De schuld hiervan werd volgens De Zaeger grotendeels op de rug van de regering geschoven: “Maatregelen nemen waarvan niets terecht komt; hopen druksels laten opstapelen welke miljoenen kosten, en voor geen centiem nut opleveren, dat was het glorieuse werk onze Brusselse helden tijdens de vele maanden van vleiende neutraliteit; en zo kwam het dan ook dat de meesten onze Lierenaars als een verwijtende uitdaging het ‘verplichte weggevoerde’ op hun eenzelveidskaart droegen, maar niet de minste tegemoetkoming of hulp ontwaarden vanwege diegene die hen tot evacuatie dwongen. En terwijl een ministeriële stem tegen honderd frank per woord, door de radio orakelde, ‘dat de toestand ernstig maar verre van hopeloos was en dat hij al het lijden van het volk tot het zijne maakte, strompelden onze mensen, stram, afgejakkerd, als levende mensenwrakken, langsheen onze Vlaamse wegen. Zij waren bij valavond de baan opgejaagd, gebroken naar het lichaam... en immer verder ging de tocht, gebroken naar de ziel, langs donkere paden, doorheen kanonnenstellingen, immer bedreigd, boven, links en rechts door allerlei voorwerpen van de dood.” In dit krantenartikel uit het katholieke *Ons Lier* valt duidelijk de populariteit van Leopold III en de bekritisering van de regering Pierlot af te lezen.

Het schepencollege nam eind juli de beslissing een afgevaardigde naar Frankrijk sturen die moest onderzoeken of de overgebleven Lierse vluchtelingen terug gebracht konden worden. Deze afvaardiging bestond uit schepenen Felix Van Orshaegen en brandweercommandant August Guwy. Toch berichtte *Ons Lier* op 25 augustus dat er nog ongeveer 3000 Lierse inwoners ontbraken. In september waren er het nog steeds 1290.

Piet De Zaeger legt de oorzaak van de situatie uit: “Van Orshaegen en Guwy maakten een tocht van 3000 km. Op die tocht verzamelden ze de adressen van gevluchte Lierenaars, vroegen om informatie en hulp bij overheidspersonen onder wie Arthur Vanderpoorten, gaven geldelijke steun aan noodlijdende Lierse vluchtelingen, namen brieven in ontvangst en verzamelden de Lierse C.R.A.B. reservisten. Ze kwamen echter tot de conclusie dat de afstand tot Lier te groot was voor een massale repatriëring met autobussen en dat er bovendien nooit voldoende autobussen en vrachtwagens zouden gevonden worden om een minimum van 1500 gevonden Lierenaars te vervoeren. Daarom werd de vluchtelingen aangeraden gebruik te maken van het spoor. Er werd ter plaatse wel hulpverlening ingericht en in Lier werd hun terugkeer voorbereid. Op 27 oktober kon *Ons Lier* uiteindelijk definitief de droevige balans van de eerste oorlogsweken opmaken: 32 Lierse burgers en negen [sic.] Lierse soldaten waren omgekomen in het oorlogsgeweld.”⁴⁴

---

⁴³ Stadsarchief Lier, *Ons Lier*, 30 juni 1940.

⁴⁴ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.60-61.

Hoofdstuk 2. De Duitse Bezetting

2.1. Wijzigingen in het bestuur

2.1.1. De Militärverwaltung

De gelijktijdige inval van de Duitsers in België, Frankrijk, Luxemburg en Nederland op 10 mei 1940 kaderde in een globaal aanvalsplan dat de verovering van West-Europa tot doel had. De Duitse aanval was tot in de puntjes voorbereid maar wat er na de militaire overwinning moest gebeuren met het bezette gebied, was minder duidelijk. Bijgevolg ontstonden in de bezette landen van het Westen uiteenlopende soorten Duitse bezettingsregimes en structuren. Improvisatie leek een grote rol te spelen in hun totstandkoming.

In tegenstelling tot enkele Oost-Europese landen, zoals Polen, waar de inheemse elites van bij aanvang werden uitgeroeid, kozen de Duitsers ervoor om met de plaatselijke elites van het Westen samen te werken. De Duitsers rekenden er immers op dat de lokale leiders van de bezette gebieden vanuit hun plichtsbesef en/of patriotisme ervoor zouden kiezen met de bezetter samen te werken. Deze samenwerking moest enkele Duitse bestuurlijke zwakheden opvangen, meer bepaald deze drie: het tekort aan Duitse ambtelijk personeel om het enorme bezette gebied te besturen, de ontoereikende kennis van de lokale wetten en gebruiken en tenslotte het feit dat men als vijandige bezetter af te rekenen had met structurele zwakheden. Gelukkig voor hen troffen ze in België een socio-economische, bestuurlijke en politieke elite aan die gewillig met hen wilde meewerken.

Al vrij snel besloot Hitler om in België een *Militärverwaltung* te installeren, een militair bezettingsbestuur. De belangrijkste redenen voor deze beslissing waren enerzijds de toegevingen die Hitler verplicht was aan de Duitse militaire top en anderzijds de hinderlijke aanwezigheid van koning Leopold III op het Belgisch grondgebied.⁴⁵

Alexander von Falkenhausen werd op 31 mei, enkele dagen na de Belgische capitulatie, door het hoofdkwartier van de Duitse landmacht het bevel over België en Noord-Frankrijk gegeven. In eerste instantie was hij als *Militärbefehlshaber* verantwoordelijk voor de ordehandhaving in het gebied.⁴⁶ Von Falkenhausen stond onder het directe bevel van de *Generalquartiermeister* bij het opperbevel van het Duitse landleger (*Oberkommando des*

---

⁴⁵ N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, Lannoo, 2004, p. 47-48.

⁴⁶ M. Van den Wijngaert, "Bestuur en politiek", in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.49.

Heeres). De *Militärbefehlshaber* in Brussel had de leiding over een *Kommandostab*, de instelling die verantwoordelijk was voor alle militaire aangelegenheden, en een *Verwaltungsstab*, dat de bestuurlijke aangelegenheden regelde. Over deze laatste instelling had Eggert Reeder de leiding.⁴⁷ Binnen deze *Verwaltungsstab* bevond zich de *Wirtschaftsabteilung*, wat een sterk ontwikkeld orgaan was dat voor elk domein van de economie over afzonderlijke *Gruppen* beschikte.

De Duitse bezetter had zijn gewestelijke diensten zo ingericht dat ze volledig afgestemd waren op de Belgische administratieve indeling. Op die manier werd ervoor gezorgd dat elke Duitse instelling tegenover zich een Belgische tegenspeler van gelijk niveau had. Zodoende was de bezetter erin geslaagd het Belgische bestuur met een beperkt aantal ambtelijk personeel te controleren. Daarnaast waren de Duitsers in staat via eigen verordeningen het beleid naar hun hand zetten.⁴⁸

Een militair bezettingsbestuur werd in theorie essentieel gekenmerkt door het feit dat het een vanuit politiek opzicht neutraal regime was, zonder politieke doelstellingen en bevoegdheden. Formeel gezien had het bezettingsbestuur dat zich in Brussel vestigde maar één opdracht, namelijk de efficiënte exploitatie van het Belgische economische potentieel in functie van de Duitse oorlogsvoering. Orde en rust waren noodzakelijk basisvoorwaarden voor deze exploitatie. Theoretisch gezien zou de Brusselse MV geen hinder mogen ondervinden van de fundamentele interne contradictie van de Nieuwe Orde in Noord-West-Europa. Die contradictie was het gevolg van de spanning tussen politieke en bestuurlijke doeleinden en aangezien de MV in principe geen enkele politieke doeleinden nastreefde, zou deze spanning niet optreden. Waar het spanningsveld wel aanwezig was, zoals bij een ZV, veroorzaakte de politieke nazificatie grote maatschappelijke onrust. Het gevolg was dat deze onrust binnen een politiek bezettingsbestuur de economische exploitatie tegenwerkt.

Deze contradictie was binnen de Brusselse MV niet van tel was doordat de politieke krachten van de Nieuwe Ordening geen rol speelden, theoretisch gezien dan. Alle 'politieke' krachten in het Duitsland van Hitler, waaronder de partij (de NSDAP) of de SS, stonden immers volledig buiten de bevelstructuren van de OKH en hadden formeel geen enkele bevoegdheid in België. Meestal wordt op dit punt het verschil tussen een neutrale MV en een politieke *Zivilverwaltung* aangeduid.

In de praktijk was het verschil tussen de twee bezettingsregimes echter verwaarloosbaar. De hele bezetting van Noord-West-Europa moet immers gezien worden in het kader van de creatie van een Groot-Duits Europese rijk. Ook de MV in Brussel behartigde in de eerste plaats dus de belangen van het nationaal-socialistische centrale bestuur desondanks zijn neutraal statuut. Daarnaast konden de politieke krachten van het Derde Rijk al snel hun

---

⁴⁷ N. Wouters, *op.cit.*, p.49.

⁴⁸ M. Van den Wijngaert, *loc. cit.*

invloed uitoefenen in België. Reeds in juli 1940 werden een *Dienststelle* van de *Sicherheitspolizei* en de *Sicherheitsdienst* opgericht. De oprichting van de Algemene SS-Vlaanderen en de uitbouw van de Duits-Vlaamse arbeidsgemeenschap (DeVlag) kaderde eveneens in deze evolutie.

Ten derde zou vanaf juli 1940 een zogenaamde *Flamenpolitik* gevoerd worden.⁴⁹ Dit hield vooral de bevoordeling van Vlaamse krijgsgevangenen tegenover hun Waalse lotgenoten in en werd volgens Albert De Jonghe vanaf het begin door de MV gevoerd in functie van de Duitse oorlogsvoering en oorlogseconomie. Want, zo meent hij, zonder de medewerking van de 'Vlaams-nationale minderheid', waarmee het VNV bedoeld wordt "zou zelfs de handigste bezettingsadministratie er niet in geslaagd zijn de passiviteit van de Belgische politiek en economie [sic.] te overwinnen."⁵⁰

De vierde reden was dat de inheemse elite België welwillend stond tegenover de Duitse bezetter en dit de Nieuwe Orde toeliet al vrij snel haar machtsgreep te beginnen.

Ondanks de 'neutrale' status kreeg de MV dus al heel snel een politieke invulling. Dit type van bestuur was echter wel gematigder dan elders in Europa omdat men conflicten met de Belgische elite trachtte te vermijden. Dit kwam door een meer pragmatische aanpak maar vooral omdat de MV een zwakkere positie had dan een ZV. Men wilde Hitler immers geen reden geven om de MV door een ZV te vervangen. Bijgevolg had de Belgische magistratuur een grotere speelruimte dan men bijvoorbeeld in Frankrijk of Nederland had.

Een ander verschil met de ZV was dat in België geen HSSPF aanwezig was. Dit was een functionaris die de samenwerking tussen het Duitse en inheemse politionele apparaat moest organiseren. Door de aanwezigheid van de HSSPF kreeg Himmler en zijn SS een politieke invloed in een bezet land. In België bleef de invloed van de SS in België bijgevolg beperkter.⁵¹ Naarmate de oorlog vorderde, werd het militaire bestuur van België echter steeds meer onder druk gezet door de SS-instanties die onder andere de zeer extreme vormen van collaboratie steunden en voorstander waren van harde repressie tegen elke vorm van verzet.

Nadat Leopold III in juni 1944 naar Duitsland gedeporteerd was, waren de laatste dagen van de MV geteld. In de plaats kwam op 18 juli 1944 een ZV waarover Josef Grohé de leiding had. Richard Jungclaus werd de nieuwe HSSPF van België. Verstreckende gevolgen had deze machtswissel echter niet, aangezien de geallieerden erin slaagden het Belgische grondgebied enkele weken nadien te bevrijden.⁵²

---

⁴⁹ N. Wouters, *op.cit.*, p.49-50.

⁵⁰ A. De Jonghe, *Hitler en het politieke lot van België*, Antwerpen-Utrecht, De Nederlandsche Boekhandel, 1972, p. 60-61.

⁵¹ N. Wouters, *op.cit.*, p.49-50.

⁵² M. Van den Wijngaert, "Bestuur en politiek", in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.50

2.1.2. de Duitse politiediensten ⁵³

Zoals gezegd wilden de Duitsers België met zo weinig mogelijk manschappen controleren en probeerden ze zich daarom te beperken tot het controleren van de Belgische bestuursorganen. Binnen de *Verwaltungsstab* was om die reden een administratieve politiedienst gevestigd die de taak had het toezicht te houden op de Belgische politie en Rijkswacht. Voor de actieve ordehandhaving was Reeder niet verantwoordelijk, deze taak berustte op de schouders van Von Harbou, het hoofd van de *Kommandostab*. Dit orgaan kan men de militaire vleugel van het bezettingsbestuur noemen.

De *Kommandostab* had twee militaire politiediensten tot zijn beschikking, namelijk de *Feldgendamerie* (FG) en de *Geheime Feldpolizei* (GFP). In België waren een duizendtal *Feldgendarmen* aanwezig die de taak hadden als militaire politie de Duitse soldaten te controleren. Daarnaast moesten ze de zwarte markt bestrijden en Belgische arbeiderskrachten opsporen die niet gehoorzaamden aan het bevel van de bezetter om in Duitsland te gaan werken. In 1941 werd door de Duitse legertop beslist om een groot aantal van deze *Feldgendarmen* in te zetten aan het oostfront. Om de leemte op te vullen werd een *Hilfsgendamerie* opgericht. Die deed in belangrijke mate een beroep op collaborateurs. De GFP had ongeveer een vijfhonderdtal militairen tot zijner beschikking. Deze manschappen maakten jacht op burgers die aanslagen hadden gepleegd op het Duitse leger. Daarnaast hadden ze het ook gemunt op iedereen die aanzien werd als een gevaar voor het bezettingsregime. In de praktijk ging het dan vooral over vrijmetselaars, joden en personen die hulp boden aan joden of andere slachtoffers van de nazi-terreur. Ook communisten zouden na 22 juni '41, het moment waarop het derde rijk operatie Barbarossa inzette tegen zijn voormalig bondgenoot de Sovjet-Unie, vervolgd worden. De GFP werkte met informatie die ze kregen van de *Abwehr*, de militaire inlichtingendienst van de bezetter. Voor de contraspionage maakte de *Abwehr* vooral gebruik van Belgische agenten. Die konden makkelijker dan Duitsers infiltreren in verzetsorganisaties. Vaak slaagden deze spionnen erin een ware ravage aan te richten in het verzet. De motieven van deze Belgen om *Abwehr*-agent te worden waren verscheiden: uit ideologische overtuiging, maar vaak gewoon voor het geld, om beter voedselrantsoen te verkrijgen, uit drang naar avontuur, enzoverder. Nog andere waren zelf gearresteerd door de Duitsers maar kregen de kans om een veroordeling door het Duitse krijgsgerecht te ontlopen indien ze als *Abwehr*-agent actief werden.

---

⁵³ M. Van den Wijngaert, "Repressie, terreur en deportatie", in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.156-159.

Hoewel het oorspronkelijk de bedoeling was dat de MV de ordehandhaving zelf in handen zou nemen bleek al vanaf juni 1940 dat de getalsterkte van de FG en GFP ontoereikend was. Von Falkenhausen en Reeder zagen zichzelf verplicht Berlijn om hulp te vragen en creëerden zo ongewild een kans voor de SS om in België te infiltreren. Dat begon in juli 1940 met de oprichting van een *Sipo-SD Dienststelle* in Brussel. Hoewel deze instelling theoretisch gezien ondergeschikt was aan het militaire bestuur, kreeg ze in de praktijk rechtstreeks haar richtlijnen van het *Reichssicherheitshauptamt*. Dit ministerie van Politie stond onder leiding van Himmler en omvatte onder andere de *Sicherheitspolizei* (Sipo) waarvan de *Geheime Staatspolizei* (Gestapo) een deel van uitmaakte, en de *Sicherheitsdienst* (SD). Het zou niet lang duren of de *Dienststelle* in Brussel zou op eigen initiatief repressieve acties uitvoeren die zo goed als helemaal aan de controle van von Falkenhausen ontsnapten.

2.1.3. De secretarissen-generaal⁵⁴

Al vanaf 1933 werd in België een parlementair debat gevoerd aangaande een wet die de Belgische gezagsuitoefening tijdens een eventuele bezetting zou regelen. Men had de intentie deze wet zo vaag mogelijk te formuleren opdat een zekere interpretatieruimte mogelijk zou zijn na een vijandelijke inval.

De uiteindelijke besluitwet werd in pas op 10 mei 1940 in alle haast goedgekeurd. De wet hield de 'overdracht van bevoegdheden in oorlogstijd' in wat betekende dat ambtenaren, bestuurders en gezagsdragers de bevoegdheden van hun directe hiërarchische overste overnamen in het geval deze laatste niet meer in staat was het gezag uit te oefenen en/of het contact verbroken was. Zoals gezegd werd de wet bewust vaag gehouden met oog op bestending van het Belgische bestuur in geval van een vijandelijke inval. Voor de Belgische secretarissen-generaal vormde dit de belangrijkste wettelijke basis van hun bestuur tijdens de Duitse bezetting.

Ten gevolge van de uiteenlopende en onverzoenbare visies die regering en koning hadden op de houding die België moest aannemen in geval van een Duitse overwinning, kwam het op 25 mei 1940 tot een definitieve breuk tussen de beide partijen. De regering Pierlot had immers samen met de koning willen vluchten zodat de strijd verder kon gezet worden aan de zijde van Frankrijk en Groot-Brittannië. Koning Leopold II was echter van mening dat het land zijn internationale plicht had vervuld met de verdediging van haar grondgebied. Hij vond het nuttiger in België te blijven dan te vluchten. De koning bleef achter in ons land en

---

⁵⁴ N.Wouters, *op.cit.*, p.51-53.

capituleerde terwijl de regering-Pierlot op 25 mei het land ontvluchtte. De Koning werd enorm populair bij de Belgische bevolking die het gevoel had dat Leopold koos 'hetzelfde' lot te ondergaan als zijn onderdanen.

België kwam aan het begin van de bezetting dus terecht in een zeer verwarde situatie met enerzijds een gedesintegreerde regering in een onduidelijke nationale gezagscontext en anderzijds een geliefd staatshoofd dat echter geheel onmachtig was. De Belgische secretarissen-generaal hadden het allesbehalve makkelijk om in deze context van dubbelzinnige nationaal gezag hun handelswijze te bepalen op basis van de vage en korte wet van 10 mei 1940.

Op de ministeriële departementen van België waren deze secretarissen-generaal de hoogste ambtenaren. Toen de regering uit België vertrok betekende dit dat de bevoegdheden van de ministers op deze ambtenaren zouden overgaan. Zij hadden wel instructies ter interpretatie van de wet meegekregen maar in essentie was dit niet meer dan aanmaning van Pierlot om hun gezond verstand te gebruiken. Deze goede raad zou echter ontoereikend blijken.

Hoewel de Belgische secretarissen-generaal van de bezetter een duidelijke afbakening van hun bevoegdheden wensten, wilden de Duitsers eerder dat zij een ruime, wetgevende bevoegdheid zouden opnemen. Een team van Belgische topjuristen onderzocht de wet van 10 mei 1940 en kwam tot de verwarrende conclusie dat de secretarissen-generaal zich niet in de plaats van de ministers konden stellen maar wel ministeriële bevoegdheden konden uitvoeren. Concreet betekende dit dat zij ook wetgevende bevoegdheden bezaten aangezien zij een over parlementaire bevoegdheid beschikten. Uiteindelijk kwamen de secretarissen-generaal en de Duitsers tot een overeenkomst, het zogenaamde 'protocol van 12 juni 1940'. Dit gebeurde uiteraard binnen de Conventie van Den Haag. Het protocol hield in dat de Duitse MV de kaderwetgeving zou creëren en de Belgische secretarissen-generaal binnen dit kader uitvoerende en wetgevende maatregelen konden nemen. De verordeningen die de Duitsers uitvaardigden zouden als Belgische wetten fungeren. Daarnaast konden de secretarissen-generaal binnen hun 'ministeriële' bevoegdheidsterrein, eveneens als in gevallen van 'dringende noodzaak', besluiten uitvaardigen die een wettelijke kracht hadden. Volgens Nico Wouters waren de bevoegdheden van het Belgische inheems regime hiermee het meest restrictief en het duidelijkst omschreven in vergelijking met buurlanden Frankrijk en Nederland.

2.1.4. Het lokale bestuur

2.1.4.1. De postverlating

In geval van een extreme staatscrisis zoals bij een vijandige inval kan het nationale staatsgezag verbrokkelen. In dat geval wordt het lagere bestuursniveau erg belangrijk. De lokaliteit heeft immers het voordeel dat zij als onafhankelijke cellen in een onthoofd staatslichaam nog enige tijd autonoom kunnen blijven functioneren. Het Belgische lokale niveau kon deze bevoorrechte positie na de Duitse inval echter maar gedeeltelijk uitspelen. Het lokale bestuursniveau had immers te kampen met het fenomeen van de ‘postverlating’ dat ervoor gezorgd had dat ook het lokale bestuursapparaat desintegreerde.

Na de inval van de Duitse legers verlieten ongeveer twee miljoen Belgen hun woning en vertrokken richting het Zuiden. Deze exodus had ook gevolgen voor het lokale en provinciale bestuursapparaat.⁵⁵ Vele burgemeesters en schepenen waren immers eveneens vertrokken hoewel ze krachtens de wet van 5 maart 1935 (ook wel de wet “Bovesse” genaamd) en de daaruit volgende richtlijnen van het “Burgerlijk Mobilisatieboekje” bij een eventuele inval op post moesten blijven.⁵⁶ Hun vlucht veroorzaakte een lokaal machtsvacuüm dat er voor zorgde dat het lokale bestuursapparaat na 10 mei in grote mate desintegreerde.

Aangezien de postverlating van de gevluchte gezagsdragers als schending tegen de Belgische wetgeving gezien werd, zouden de postverlaters door het Belgische gerecht en/of de Belgische overheid gestraft en/of gesanctioneerd worden. Aanvankelijk werd op de eerste vergadering over de kwestie (5 juni 1940) een strenge bestraffing vooropgesteld.

Later, op 29 juni 1940, liet de *Verwaltungsstab* weten dat burgemeester-postverlaters die niet voor 15 juni 1940 waren teruggekeerd, hun functie pas zouden mogen hernemen mits toelating van de Duitse overheid. Op die manier konden de Duitsers elke postverlater verbieden zijn functie her op te nemen.

Er werden commissies opgericht die moesten beoordelen of de burgemeester of schepenen door hun post te verlaten de Belgische wettelijkheid hadden geschonden. Vooral de manier waarop men zijn post had verlaten en met welke motieven dit was gebeurd, was van belang. Wanneer een burgemeester voor zijn vertrek de nodige maatregelen voor de continuïteit van het bestuur had getroffen en hij gegronde redenen had gehad om zijn post en gemeente te verlaten was zijn postverlating in principe wel op een legale manier gebeurd. Zo waren

---

⁵⁵ N.Wouters, *op.cit.*, p.56

⁵⁶ E.Verhoeyen, *Belgie bezet 1940-1944 : een synthese*, Brussel, BRTN, 1993, p.50.

sommigen onder hen verplicht geweest te vertrekken nadat ze hiervoor een expliciet bevel van de geallieerde militaire overheid hadden ontvangen.

Volgens Wouters vond de hele procedure plaats binnen de Belgische wettelijkheid. De MV vaardigde op 18 juli 1940 echter de '*Ausübung öffentlicher Tätigkeit*' verordening uit. Deze verordening zou grote gevolgen hebben voor het lokale bestuur. In de verordening werd gesteld dat alle Belgische gezagsdragers hun functies enkel mits expliciete toestemming van de Duitsers mochten heropnemen. Bovendien stond enigszins in de marge (paragraaf twee, artikel 3) een zin die zei dat de Duitse overheid zichzelf het recht toe-eigende om elke andere Belgische gezagsdrager de uitoefening van het openbaar ambt te ontzeggen, ook al was die niet betrokken bij de postverlating. Deze zin gaf de Duitsers de macht om in principe elke Belgische gezagsdrager een 'ambtsverbod' op te leggen.

Aangezien deze Duitse verordening vlak na het besluit tot de oprichting van de Adviescommissie werd uitgevaardigd raakte de Belgische beoordeling van de postverlating onlosmakelijk verstrengeld met mogelijke Duitse sancties of acties.⁵⁷

2.1.4.2. De leeftijdsgrens en de gemeenteraad

De kwestie van de leeftijdsgrens sloot aan bij de toenmalige tijdsgeest. In de zomer van 1940 was men vooral op zoek naar jonge, krachtdadige bestuurders die de 'noden van de nieuwe tijd' begrepen. Objectief werden de termen 'jong' en 'krachtadig' echter niet gebruikt door de Duitse bezettingsmacht. Het idee achter deze voorkeur was de opbouw van een (politieke) Nieuwe Orde en de afbraak van het 'oude' (democratische) systeem.

De voorkeur voor jonge mannen hing immers samen met de opvatting dat de hoge leeftijd van vele lokale bestuurders in relatie stond met de deficiëntie van dat lokale bestuursniveau. Volgens Wouters wortelde deze opvattingen inderdaad in een objectieve bestuurlijke realiteit waarbij vele oudere burgemeesters slecht moeizaam leken te kunnen omgaan met de problemen die de bezetting met zich meebracht. Hun taak was sinds de Duitse inval immers niet enkel uitgebreider geworden maar ook moeilijker. Vele burgemeesters zouden zelfs vrijwillig hun ontslag aanbieden. Toch mag niet vergeten worden dat de strategie om jongere bestuurders aan de macht te brengen een manier was waarop de Duitsers komaf maakte met de oude, democratisch-gezinde orde.

In het kader van deze strategie vaardigde de Duitse bezettingsmacht op 7 maart 1941 de 'ouderdomsverordening' uit. De verordening hield in dat alle 'dragers van openbare functies' in België hun functies en ambten moesten neerleggen op het einde van de maand waarin zij

---

⁵⁷ N.Wouters, *op.cit.*, p.64-67.

de leeftijd van 60 jaar bereikten. Voor de mensen die deze leeftijd al hadden bereikt, gold de limiet van 31 maart 1941. Hoewel de verordening zelf zeer eenvoudig was, zou ze voor een ware revolutie zorgen. Niet minder dan 980 burgemeesters, 1183 schepenen en 492 gemeentesecretarissen moesten bijna onmiddellijk verdwijnen op basis van de verordening. De bedoeling van de Duitsers was dan ook om de huidige situatie volledig door elkaar te schudden. Aan de hand van deze schokmaatregel wilde men immers de passieve Belgische administratieve overheden forceren om een administratieve oplossing te zoeken voor de radicaal gewijzigde situatie. Deze oplossing hield onvermijdelijk een aanpassing van de Belgische wettelijke context in. Wanneer dit niet zou gebeuren, was een verlamming van het Belgische bestuurlijk apparaat onvermijdbaar. Het was daarom cruciaal dat voormalig VNV'er Romsée als secretaris-generaal werd benoemd. Zijn voorgangers weigerden immers om de nodige hervormingen in de administratieve wettelijkheid door te voeren, Romsée was wel bereid. Zijn benoeming gebeurde op 4 april 1941.

Romsée zou zo te werk gaan dat zowel de ontslagen van de té oude burgemeesters, als ook de aanstelling van hun vervangers, als “tijdelijk” werd omschreven, waarmee werd bedoeld: voor de duur van de oorlog. Het ging dus niet om “echte” maatregelen maar om tijdelijke noodmaatregelen. In realiteit ging het natuurlijk om een formeel schijnkader.

De procedure, uitgevaardigd op 16 april 1941, hield in dat een burgemeester met Duits ambtsverbod telkens eerst door Romsée werd uitgenodigd om vrijwillig zijn ontslag in te dienen. Gebeurde dit echter niet binnen een bepaalde termijn, werd hij ambtshalve ontslagen.

Juist zoals bij de verordening op de openbare bedrijvigheid ging ook hier om een vanuit formeel gezien standpunt politieke neutrale ingreep. Maar ook weer zou het om een drogreden gaan die eigenlijk tot doel had politiek betrouwbare bestuurders aan de macht te brengen.⁵⁸ In de praktijk zouden VNV'ers vaak de rol invullen van deze politiek betrouwbare bestuurders en werden de burgemeesters dus vaak vervangen door een lid van deze partij.

2.1.4.3. De gemeenteraad

Tijdens het eerste bezettingjaar bleven de Belgische gemeenteraden nog bestaan en kwamen ze periodiek bijeen. Niettemin stonden de gemeenteraden evenals andere overblijfselen van het democratische tijdperk onder toenemende druk vanaf de inval van de Duitsers.

Nadat de bezettingsmacht alle Belgische partijen, buiten het VNV en Rex, had verboden werd duidelijk dat de gemeenteraden geen politieke organen meer konden zijn. Reeds vanaf

---

⁵⁸ N.Wouters, *op.cit.*, p.80-136

23 augustus 1940 werd aangekondigd dat de gemeenteraden zich enkel nog mochten bezig houden met administratieve aangelegenheden en alle zaken met politieke connotatie niet meer mochten bespreken. Deze 'politieke neutralisering' was echter nog maar het begin, de Duitsers hadden immers de intentie van de gemeenteraden een ondergeschikt beleidsorgaan te maken. Reeds in de loop van 1940 negeerden ze steeds meer het gemeentebestuur en hielden in hun correspondentie enkel nog rekening met de burgemeester en eventueel schepenen.

De gemeenteraden bleven nog tijdelijk bestaan hoewel ze enkel nog een louter formele functie speelden. In het voorjaar van 1941 werden ze uiteindelijk opgeschort. Deze beslissing vormde het logische sluitstuk van een evolutie die reeds vanaf het begin van de bezetting ingezet werd.⁵⁹

2.1.4.4. De casus Lier

In Lier had de gemeenteraad de politieke beslissingmacht samen met het college van burgemeester en schepenen. Voor de bezetting had de Katholieke Vlaamse Volkspartij de absolute meerderheid binnen de gemeenteraad en ook het college was homogeen katholiek. Net als in de rest van België zorgden de Duitsers er echter voor dat de Lierse gemeenteraad volledig buitenspel werd gezet. Na de inval kwam de raad voor het eerst terug samen op 4 juni 1940. Volgens Piet de Zaeger gebeurde er echter weinig spectaculairs tijdens de zittingen na de bezetting. Het enige vermeldenswaardige feit was dat men op 7 oktober het besluit nam om geen tuchtmaatregelen te nemen tegen leden van het stadspersoneel wegens hun postverlating in mei 1940, aangezien de stad het bevel tot verplichte ontruiming had gekregen van het Belgische leger.

In april 1941 ontving waarnemend burgemeester Raats, net als zijn collega's, een brief van secretaris-generaal Romsée de dato 18 april 1941 waarin meegedeeld werd dat de Duitse overheid de werkzaamheden van de gemeenteraad verboden had voor de duur van de oorlog. De gemeenteraad was tussen 4 juni 1940 en 11 maart 1941 twaalf keer bijeengekomen. Op 28 mei 1941 werden hun bevoegdheden overgedragen op het college van burgemeester en schepenen.

Ook het college van burgemeester en schepenen bleef niet ongewijzigd in de loop van de bezetting. Net als elders in België wilde de bezetter in Lier zoveel mogelijk Duitsgezinde

---

⁵⁹ N.Wouters, *op.cit.*, p.83-84.

personen op belangrijke plaatsen benoemen. Zoals we reeds zagen had Romsée een aantal mogelijkheden om zich van de vooroorlogse gemeentelijke gezagsdragers, “de oude garde”, te ontdoen. De wet ‘Bovesse’ waarbij burgemeester en schepenen bij een vijandelijke inval ter plekke moesten blijven, bood geen uitweg. Het Lierse stedelijke bestuur viel niet onder deze wet gezien de verplichte ontruiming van de stad. Maar volgens de Duitse Verordening van 18 juli 1940 mocht geen enkele gevluchte ambtenaar of openbaar gezagsdrager zijn functie heropnemen zonder toestemming van de MV. In Lier waren de meeste stadsfunctionarissen vrijwel meteen teruggekeerd naar de stad: burgemeester Van Cauwenbergh en schepenen Van Orshaegen onmiddellijk na de bezetting, begin juni volgden De Strijcker en Raats. Enkel Eysermans liet op zich wachten dus werd deze tijdelijk vervangen door een waarnemend schepenen. Toen Eysermans terugkeerde mocht hij dus niet meteen zijn ambt heropnemen. Pas in mei 1941 ontving hij de toestemming om zijn taak te mogen hervatten.

De Duitse verordening van 7 maart 1941 die een leeftijdsgrens van 60 jaar invoerde voor openbare gezagsdragers, maakte wel brokken in het lokale bestuur van Lier. Burgemeester Van Cauwenbergh (°1880) was verplicht om zijn bestuursfunctie naast zich te leggen. In juni 1941 volgde schepenen De Strijcker (°1881) hem na diens zestigste verjaardag. Ook schepenen Frans Raats zou van het politieke toneel verdwijnen, niet wegens zijn leeftijd maar nadat de Duitse overheid hem verbood zijn ambt uit te oefenen. Over de redenen voor dit verbod vond Piet de Zaeger geen verdere informatie.

Ondertussen vulde gemeenteraadslid Ceulemans ad interim de lege plaats in het schepencollege op, Raats, en vanaf 15 mei 1941 Eysermans, werd voorzitter van het college. Lang zouden ze hun nieuwe ambt niet uitvoeren want Romsée was op zoek naar een nieuwe burgemeester en twee nieuwe schepenen voor Lier. Zodoende nam het proces om een nieuwe orde-gezinde aan de macht te laten komen in Lier een aanvang.

Voor het burgemeesterschap circuleerde reeds in april 1941 enkele namen, waaronder die van Alfred Van der Hallen. Hij was een geboren Lierenaar die de Latijn-Griekse humaniora had gevolgd aan het Sint-Gummaruscollege en één jaar Hoger Instituut voor Opvoedkunde achter de rug had. Nadien had hij carrière gemaakt als ambtenaar bij de Provinciale Dienst voor Technisch Onderwijs. Van der Hallen was opgegroeid in een flamingantisch gezin en had zich van jongs af aan geëngageerd in het Lierse Vlaams-nationalisme: als scholier in het activisme en daarna in de AKVS-gilde *Hooger Op*. Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen was hij terug te vinden als peter op de kandidatenlijst van de nationalistische KVV en in 1938 op die van het Vlaamsch Nationaal Blok. Daarnaast was hij de voorzitter van het Vlaams-nationalistisch zangkoor *t’En Zal*. Van der Hallen was eveneens lid van het VNV.

Aanvankelijk ging van Alfred Van der Hallen niet in op het aanbod van de VNV-leiding om burgemeester van Lier te worden, hij verkoos immers om zijn job in het Technisch onderwijs

te behouden. Niet lang daarna vernam hij van de VNV-leiding dat zij hoe dan ook een VNV-er als burgemeester van Lier zouden benoemen, ook al betekende dit dat iemand van buiten de stad het ambt op zich zou nemen. De volgende kandidaat op de lijst bleek advocaat Jef Muys uit Bornem. Dat kon Van Der Hallen niet accepteren. Muys was immers voor de verkiezingen van 1932 overgelopen van de Vlaams-nationalisten naar de Katholieken en had campagne gevoerd tegen de Vlaams-nationalisten. Van der Hallen stelt zich daarom toch voor een half jaar ter beschikking om, naar eigen zeggen, “Lier tenminste dit ongeluk te besparen.”

Er waren echter nog andere gegadigden voor het burgemeesterschap: begin juli 1941 schreef Alfons Lanens op eigen initiatief een brief aan gouverneur Grauls om zich als kandidaat voor het ambt voor te stellen. Lanens had bij het begin van de bezetting de leiding genomen over de *Storm* Lier van de Algemene SS-Vlaanderen. Piet de Zaeger vermoedt dat hij werd gesteund door de SS als tegenkandidaat voor een mogelijke VNV-burgemeester. Dit kaderde in de tegenstelling tussen VNV en Algemene SS, waarover later meer.

Alfred Van der Hallen bleef ondanks alle perikelen de meest geschikte kandidaat in de ogen van de VNV-leiding. Op 19 september liet de *Verwaltungschef* Gouverneur Grauls weten geen bezwaar te hebben tegen de voordracht en dus stelde secretaris-generaal Romsée Alfred Van der Hallen uiteindelijk aan als burgemeester van Lier.

Ook de plaatsen van De Strijcker en Raats in het schepencollege waren nog niet opgevuld. Op 1 mei 1942 werd in het Staatsblad de benoeming van bediende Frans De Jong bekend gemaakt. Hij was voorzitter van de Vlaams-nationalistische turnvereniging *Hooger Op* en eveneens VNV-er. Eind juni werd ook architect Lode Van De Zande, celleider van de De Vlag, opgenomen in het schepencollege. Door deze machtwissel beschikten de Nieuwe Orde-gezinden nu over een meerderheid van drie tegen twee in het schepencollege. Schepen Eysermans kreeg de bevoegdheid over betwiste zaken en onderwijs, Van Orshaegen de burgerlijke stand, De Jong geldwezen en financiën en Van de Zande openbare werken.⁶⁰

Vanaf eind juni 1942 was het personeelsbeleid van Lier erop gericht Nieuwe Orde-gezinden te benoemen of andersgezinde stadsbeambten over te halen naar het eigen kamp. Volgens Piet De Zaeger drong Van der Hallen in een brief d.d. 23 december 1943 bij Romsée aan op de vervanging van zes leden uit de Commissie voor Openbare Onderstand. Indien nodig kon hij kon een lijst van “flinke en vertrouwbare kandidaat-Commissieleden” voorleggen. Bovendien stelde De Zaeger vast dat voor juni '42 ook al een en ander veranderd was: “Toen het college van burgemeester en schepenen in november 1940 besliste elf tijdelijke

---

⁶⁰ P. De Zaeger, *op.cit.*, 61-66.

politieagenten aan te werven, vroegen de Vlaamse Oudstrijders (VOS) om een afgevaardigde in de examencommissie. Daar werd niet op ingegaan. Toch zou de katholieke meerderheid al voor juni 1942 niet meer autonoom haar favoriete kandidaten kunnen benoemen. Door de *Ueberälterungsverordnung* kwam ook de plaats van commissaris vrij. Op 18 mei 1942 duidde het college de kandidaten voor de job aan: éérste kandidaat werd de Lierse adjunct-commissaris Proost, tweede kandidaat de Berchemse adjunct-commissaris Karel Ceulemans.” Proost kreeg drie stemmen op vijf.

Romsée besliste dat VNV-er Ceulemans de positie van commissaris in Lier kreeg. Op de zitting van het schepencollege van 19 mei 1942 benoemde men ook Frans Maes tot politieagent. Die was actief in de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen (VAVV) en zou later een grote rol spelen in de strijd van de *Sicherheitsdienst* tegen het verzet.⁶¹

2.2. De collaboratie

“Collaboratie is de samenwerking met de bezetter vanuit de wil om diens politiek-ideologische project mee te realiseren. De samenwerking is vrijwillig en gemotiveerd [...] en geen negatieve keuze die door omstandigheden totstandkomt.”⁶²

Hoewel het onmogelijk is om duidelijke grenzen tussen verschillende vormen van collaboratie te trekken, waren de naoorlogse militaire krijgsraden en gerechtshoven daartoe wel verplicht. Op basis van het Belgische Strafwetboek kunnen dus vier belangrijke vormen van strafbare samenwerking met de vijand gedefinieerd worden, namelijk politieke collaboratie, militaire collaboratie, economische collaboratie en verklikking.

Ook de motieven voor collaboratie zijn niet eenduidig; persoonlijke ambitie, winstbejag, broodwinning, avonturisme en nog vele andere redenen kon mensen drijven tot samenwerking met de Duitsers. Het politiek-ideologische motief speelt echter in België een zeer bepalende rol. Deze collaboratie heeft twee oorzaken die geworteld zijn in de vooroorlogse maatschappij: de antidemocratie en het nationalisme. Uit wat volgt zal dit meermaals blijken.⁶³

2.2.1. Het VNV

---

⁶¹ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.70.

⁶² W. Van den Wijngaert, *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.176

⁶³ W. Van den Wijngaert, *op.cit.*, p.175-182.

Niet lang na de Belgische capitulatie beslist het VNV om te collaboreren met de Duitse bezetter. In de zomer van 1940 leefde onder velen in België immers de overtuiging dat het Derde Rijk de oorlog zo goed als zeker zou winnen. Ondanks het feit dat het VNV op 14 mei 1940 de beslissing had genomen niet toe te geven aan een tweede activisme, stelde de partij zich quasi onmiddellijk ten dienste van de invaller.⁶⁴

Staf De Clercq, leider van het VNV, koesterde immers de hoop op dat de Duitse bezetter zou helpen de nationalistische ambities van het VNV te verwezenlijken. Concreet zou hij aan de Duitsers toelating vragen om Groot-Nederland op te richten. Ook wilde hij dat het VNV belangrijke machtsposities in Vlaanderen zou toegekend krijgen. Het werd echter al snel duidelijk dat de bezetter niet de intentie had om propaganda voor deze ambities toe te staan, noch steun te verlenen aan deze plannen.

Wel maakte de bezetter het mogelijk dat VNV'ers geïntegreerd werden in de lokale besturen. Deze machtswissel werd niet zomaar als vervanging van de postverlaters opgevat maar had de bedoeling de posten definitief door leden van het VNV te laten bezetten. Ook maatschappelijke topfuncties werden toegewezen aan partijleden. Deze strategie moet gezien worden in het kader van de *Flamenpolitik* die het Militaire bestuur voerde en van de instructies van Hitler voor wat betref België. Bij het uitvoeren van deze politiek bleek het VNV een geschikte, en bovendien gewillige, partner te zijn voor de bezetter.

Ten gevolge van de stichting van de Algemene-SS Vlaanderen (ASSV) zou het al snel tot een nieuwe toenadering tussen het Militaire bestuur en het VNV komen. De ASSV vormde een bedreiging voor het VNV aangezien enkele gezworen vijanden van de partij toetraden. Zo zou de Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap (DeVlag) opgenomen worden in de structuren van het (Duitse) SS-complex, waar ook de ASSV deel vanuit maakte. Bovendien verkondigde de snel groeiende groepering dat de ze op bevel van de *Führer* werd opgericht om een Grootduitse politiek te voeren. Het verschijnen van deze nieuwe concurrent zette Staf De Clercq ertoe aan op 10 mei 1940 de onvoorwaardelijke steun aan de *Führer* uit te roepen.⁶⁵

Op nationaal niveau slaagde het VNV erin de rol van nationaal-socialistische eenheidsbeweging van Vlaanderen te claimen. Het Militaire Bestuur steunde de partij hier tot op zekere hoogte in. De oprichting van de Eenheidsbeweging zou ervoor zorgen dat het VNV begin 1941 enkele van hun hardnekkige concurrenten kwijtraakte. Zowel Rex-Vlaanderen als het Verdinaso werden immers voor de keuze gesteld om zich aan te sluiten bij de eenheidsbeweging of anders te verdwijnen. Zowel Rex als het Verdinaso hadden niet

---

⁶⁴ M.De Wilde en E.Verhoeyen, *de kollaboratie*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1985, p.55-56.

⁶⁵ B. De Wever, *op.cit.*, p.353-389.

kunnen rekenen op steun van de Duitsers en bovendien stonden ze niet sterk vanwege hun politieke zwakte en interne verdeeldheid.

De nieuwe concurrent, het ASSV, verhinderde echter dat het VNV zich op dat moment het politieke monopolie kon toe-eigenen. In tegenstelling tot het Verdinaso en Rex-Vlaanderen stonden achter het ASSV enkele machtige beschermers waar zelfs het Militaire bestuur geen vat op had. Daarbij liet het Militaire Bestuur zelf niet toe dat het VNV het monopolie zou bemachtigen.

De mislukking van de Eenheidsbeweging-VNV en de hieraan gekoppelde vaststelling dat men niet moest hopen op een politieke monopolie, zorgde ervoor dat binnen het VNV verschillende meningen ontstonden over welke weg moest ingeslagen worden. Staf De Clercq koos voor een middenweg. Aan de ene kant stelde hij als doel van het VNV de inschakeling van Vlaanderen in het 'complex der Germaanse volkeren', aan de andere kant beklemtoonde hij de Nederlandse lotbestemming.

Daarnaast had de Clercq het plan opgevat om zijn partij militaire macht te bezorgen. Door VNV'ers in te zetten in paramilitaire en militaire organisaties verzeilde de partij op deze manier in de militaire collaboratie. Voor vele leden was dit echter een stap te ver en dus zorgde de beslissing ervoor dat zij gingen vervreemden van de partij. Het meest sprekende voorbeeld van deze vervreemding zijn de gebeurtenissen rond het Vlaamse legioen. De vrijwilligers die het VNV vond voor het Vlaamse legioen werden geïndoctrineerd met de SS-leerstellingen. Dit betekende dat des te meer het VNV vrijwilligers vond, des te meer mensen de kant van de Vlaamse SS gingen kiezen.

De VNV-gezinde vrijwilligers waren alles behalve tevreden met de beslissingen van de partijleiding en spoedig werd die laatste geconfronteerd met een vloed aan klachten. Staf De Clercq zette de wervingsacties echter niet stop. Deze beslissing zou immers ingedruist hebben tegen het uitgangspunt van collaboratiestrategie die het VNV hanteerde.

Op 22 oktober 1942 overleed De Clercq en werd opgevolgd door Hendrik Elias. De nieuwe leider voerde zijn beleid uit in de lijn van De Clercq en nam dus ook niet de beslissing om de militaire collaboratie van het VNV stop te zetten ondanks de toenemende klachten.

Net als zijn voorganger werd ook hij geconfronteerd met de alsmaar stijgende concurrentie van de DeVlag/SS. Deze laatste zette steeds meer zijn Grootduitse ambities in de verf en raakte zo aan nationalistische motieven van de VNV'ers. Het VNV voelde zich bedreigd toen DeVlag/SS zichzelf steeds vaker als de toekomstige politieke macht van Vlaanderen profileerde. Het conflict tussen de beide partijen escaleerde zodanig dat Hendrik Elias op 14 augustus 1943 een radicale breuk met alle SS-instanties bekend maakte. Deze beslissing hield onder meer het stopzetten van de rekrutering voor de *Waffen-SS* in. De politieke en militaire collaboratie van het VNV werd niet stop gezet maar zou niet langer onvoorwaardelijk

zijn. Langs Duitse zijde bleef men ondanks deze uitspraken van Elias de samenwerking met het VNV ondersteunen. Reeder veranderde nog niet van koers maar het was duidelijk geworden dat het VNV maar op een tijdelijke en tactische steun van de bezetter kon rekenen.

Ook intern waren de gemoederen niet gesust. Het stopzetten van de rekrutering voor de *Waffen-SS* bleek niet volledig gebeurd te zijn en bovendien rekruteerde het VNV eveneens voor de *Hilfsfeldgendamerie*. Vele VNV-leden waren het niet akkoord met deze praktijken.

Al deze ontwikkelingen zorgden ervoor dat de VNV-top het tijdens het laatste bezettingsjaar steeds moeilijker kreeg om de partij efficiënt te leiden. Zijn gesprekken met Himmler leveren niet echt resultaat op voor het VNV. Bovendien waren niet enkel de relaties met de bezetter verzuurd geraakt, ook had het VNV ze zich zeer onpopulair gemaakt bij de Belgische bevolking. De partij bevond zich in een geïsoleerde situatie en werd het mikpunt van het toenemende politieke geweld in ons land. Hoe rooskleurig de toekomst er voor de partij ook had uitgezien bij de Duitse inval, aan het einde van de bezetting werd duidelijk dat hun ambities nooit zouden verwezenlijkt worden.⁶⁶

2.2.2.De casus Lier

De Lierse VNV-afdeling ging de tweede wereldoorlog in onder leiding van Lode Broes. Net al elders in Vlaanderen zag de Lierse afdeling haar ledenaantal steil omhoog gaan na mei 1940. Eén van de mensen die toetrad was het socialistische gemeenteraadslid Jozef Van der Avort. Die speelde in de zomer van 1940 een rol in de kwestie rond de weggevoerde Lierenaars.⁶⁷ In heel België werden in de meidagen immers heel wat arrestaties uitgevoerd in functie van de Belgische veiligheid. Ook heel wat VNV'ers werden opgepakt.⁶⁸ In Lier was bijvoorbeeld Alfons Lanens opgepakt geweest.

De gewestleiding van het VNV zou in handen komen van Van der Avort. Met zijn activistisch verleden was deze vertrouwd met zowel het Vlaams-nationalisme als de collaboratie. Ook andere groepen zouden toetreden tot wat de VNV-eenheidsbeweging werd. In Lier traden de leden van het Verdinaso toe tot het VNV en de Dietse Militie/Zwarte Brigade, Jong Dinaso's sloten zich aan bij de Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen (NSJV), de jeugdbeweging van de VNV-eenheidsbeweging.

Net als elders beschikte de Eenheidsbeweging ook in Lier over een aantal nevenorganisaties: de Dietse Militie/Zwarte Brigade, het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond,

---

⁶⁶ B. De Wever, *op.cit.*, p. 389-596.

⁶⁷ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.76.

⁶⁸ B. De Wever, *op.cit.*, p.386

de NSJV en de Dietse Meisjesscharen. Daarnaast waren in de stad enkele verenigingen met een Vlaams-nationalistisch karakter actief. Zij onderhielden hechte banden met het VNV. Zo was er bijvoorbeeld de Lierse afdeling van *Volk en Kunst* en het zangkoor 't *En Zal*. In de Berlarij had het VNV zelfs zijn eigen boekhandel 'Volk en Staat' gevestigd. Tijdens de bezetting concentreerde het verenigingsleven van de partij zich rond het Vlaamse huis *Ijzertoren*. Daar kwamen tijdens de zomer van '40 de partijgenoten samen om bijvoorbeeld naar de radioreportage over de Bormshulde luisteren of Ward Hermans' lezing over de belevenissen in de Franse "folterkampen" bij te wonen.

De politiek-bestuurlijke collaboratie en greep naar de macht van het Lierse VNV is al eerder besproken. Alfred Van der Hallen was aangesteld als VNV-burgemeester en samen met VNV-schepen Frans De Jong en de DeVlag-schepen Van de Zande vormde hij een Nieuwe Orde-gezinde meerderheid binnen het schepencollege. Deze meerderheid stelde hen in staat om op andere plaatsen in de stedelijke administratie gelijkgestemden te benoemen. Ook de leiding over het Lierse politiekorps was door toedoen van secretaris-generaal Romsée in handen van een VNV-er gekomen.

Op vlak van de militaire collaboratie leverde het Lierse VNV eveneens inspanningen. Enkele Lierse militanten waren vrijwilligers om naar het Oostfront te trekken. Men organiseerde voor deze mannen in januari 1942 een wol- en pelsinzameling. Later dat jaar vond in het gewest Lier een vergadering plaats met als titel "Vlaanderen met Europa naar het Bolsjevisme".

Zoals eerder al bleek, kreeg het VNV al snel af te rekenen met enkele concurrenten. In september 1940 werd de Algemene SS-Vlaanderen opgericht op initiatief van de Antwerpse advocaat René Lagrou. Op de stichtingsvergadering was ook de Mechelse VNV-arrondissementsleider Ward Hermans aanwezig. In oktober 1941 nam deze ontslag uit het VNV en trad toe tot nieuwe partij van Lagrou.

In Lier werd eveneens een lokale afdeling van de ASSV opgericht. Piet de Zaeger leidde uit een brief van een Lierse SS'er aan René Lagrou d.d. 18 november 1940 af dat de werving in Lier op dat moment minstens twee weken aan de gang was. Omstreeks eind oktober of begin november had de ASSV dus een werking in Lier. In de Dungenhoefkazerne hield deze groep op tijd en stond oefeningen.

Met de Duitse overheid leek de Lierse ASSV vlot te kunnen samenwerken: op een kerstfeest dat op initiatief van de *Standortkommandant*, dr. Mahler, werd georganiseerd voor een honderdtal kinderen van kroostrijke gezinnen, verleenden ze gewillig hun medewerking. De relaties met de Lierse politie leken minder gemoedelijk, zo bleek uit een rapport van opziener Duprez op 11 juli 1941. Hierin klaagt hij het gedrag van de SS'ers op de groentemarkt aan.

Blijkbaar hadden die verschillende marktkramers gedwongen groenten aan de burgerij te verkopen, nog voor het uur van verkoop aan de burgerij was aangebroken.

De ASSV-storm Lier stond onder leiding van Alfons Lanens. Een ledenlijst d.d. 2 maart 1942 bevat de 48 namen, waarvan er 5 dienst deden in de Waffen-SS. Hoewel de lijst onvolledig is, neemt De Zaeger aan de ASSV een vijftigtal leden telde.⁶⁹

Ook de rivaliteit tussen VNV en ASSV ontwikkelde zich in Lier. Deze uitte zich vooral in de zoektocht naar een nieuwe burgemeester voor de stad. De VNV-leiding had Alfred Van der Hallen als kandidaat voor het Lierse burgemeestersambt verkozen. Maar Alfons Lanens, leider van de Lierse ASSV, had zich ook kandidaat gesteld voor het ambt. Toen Van der Hallen in oktober 1941 het ambt zou aanvaarden, kwam er nog geen einde aan de rivaliteit tussen de twee. Zo schreef de VNV-burgemeester op 25 maart 1944 aan Friederich Eggert van de *Sicherheitsdienst* te Brussel dat hij problemen ervoer met schepenen Eysermans en COO-voorzitter Bouwens en hij beschuldigde Lanens de aanstoker te zijn van deze problemen. De brief had echter de bedoeling om Eysermans en Bouwens te laten afzetten en te vervangen door Nieuwe-Orde-gezinden. De gegrondheid van de beschuldigingen moet dus zeker in twijfel getrokken worden hoewel Lanens na de oorlog zou verklaren dat hij de oorlogsburgemeester op politiek gebied als zijn tegenstreven bezag. In ieder geval belichaamde de tegenstelling tussen Van der Hallen en Lanens de concurrentie tussen de Lierse groepen van het VNV en de ASSV.⁷⁰

Op nationaal gebied was er voor het VNV nog een andere concurrent op het politieke strijdtoneel verschenen, namelijk de Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap (DeVlag). De SS-leiding had deze groepering in zijn structuren opgenomen en werd zo een nog grotere bedreiging voor het VNV.

Lode Van de Zande, in juni 1942 benoemd als schepenen, stond aan het hoofd van de DeVlag-cel Lier. Alle leden van de Algemene SS-Vlaanderen waren lid van de DeVlag. Hoeveel leden de Lierse cel telde, is niet geweten maar in het sluikblad *Recht en Vrijheid* werd meermaals gespot met de geringe opkomst van de DeVlag-activiteiten. Met deze informatie moet echter voorzichtig omgesprongen worden.

Dat deze groep Lierenaars uitgesproken GrootDuitse sympathieën koesterde wordt duidelijk na het doornemen van een lijst met aanvragen om te worden opgenomen in de *Volksbund für das Deutschtum in Ausland* (VDA). De lijst die dateert van februari '42 bevat de namen van 43 Lierenaars. Na een analyse van de beschikbare ledenlijsten bemerkte De Zaeger dat 32 van de 43 aanvragen werden ingediend door Algemene SS'ers of diens familieleden.

---

⁶⁹ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.73-82.

⁷⁰ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.75.

Welke Lierenaars engageerden zich nu in de ASSV, de DeVlag en de Hitlerjeugd volgens Piet De Zaeger? “Een aantal van hen, onder wie Alfons Lanens, waren tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 actief bij de Hermansistische groep. Toen Ward Hermans in de herfst van 1940 overstapte van het Vlaams Nationaal Verbond van Staf De Clercq naar de Algemene SS-Vlaanderen van Lagrou werd hij gevolgd door een deel van zijn vroegere achterban in Lier. We hebben slechts weet van één Liers Dinaso die toetrad tot de Algemene SS na het opgaan van het Verdinaso in de VNV-eenheidsbeweging. Natuurlijk waren er ook politieke nieuwkomers of avonturiers zoals SS'er Alex van Dijck die in 1927 nog met een hondekar [sic.] op wereldreis was vertrokken. In tegenstelling tot het VNV, met oud-BWP'er Van der Avort en oud-KVV'er Holvoet, kon deze groep niet rekenen op steun van politici van andere partijen.”⁷¹

3. Het culturele leven in Lier tijdens de bezetting

Reeds vanaf de intrede in Brussel op 31 mei 1940 hechtte het Duitse militaire bestuur veel belang aan een globale en samenhangende cultuurpolitiek, zelfs meer dan de Belgische overheid dat deed. Geheel in de lijn van de nationaal-socialistische ideologie moest de cultuur een uiting van de eigenheid van ‘het volk’ zijn. Ondanks hun ambitieuze plannen zou de Duitse cultuurpolitiek in de praktijk weinig spectaculair zijn. Wanneer de bezetter immers probeerde om het culturele veld onder hun controle te plaatsen, kwamen ze tot de constatering dat dit een complexe onderneming is. Tot op een zekere hoogte is het culturele veld namelijk een economische markt, waar vraag en aanbod op elkaar inspelen. Bovendien bleken culturele tradities resistenter dan de bezetter verwacht had.⁷²

Hoe verliep nu het culturele leven in Lier tijdens de bezetting? Aan het begin van de bezetting werd een Lierse *Kunstenaarsgilde* gesticht. Gildemeester Felix Timmermans zou de leiding op zich nemen.⁷³ Timmermans was reeds voor de eerste wereldoorlog een gevierd schrijver geworden door het grote succes van zijn roman ‘Pallieter’, een boek waarin de probleemloze levensvreugde verheerlijkt wordt. Het maakte hem op een gegeven moment de meest gelezen Vlaamse schrijver in het buitenland en ‘Pallieter’ werd in meer dan 25 talen vertaald. Vooral via de Duitse versie vond het werk zijn weg naar het grote publiek. Voor velen werd de Pallieter-figuur bovendien een Vlaams zinnebeeld. Timmermans was

---

⁷¹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.82-83.

⁷² M.Van De Wijngaert, *op.cit.*, p.127-132.

⁷³ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.101

doordrongen met een romantisch flamingantisme maar gaf ondanks zijn activisme herhaaldelijk uiting aan pacifistische gevoelens.⁷⁴

In de Kunstenaarsgilde werd Timmermans bijgestaan door de bestuursleden Frans Boogaerts (muziek), Cornelis Sol (bouwkunst), Ernest Van der Hallen (letterkunde), Oscar Van Rompay (schilderkunst) en later Bernard Janssens (folklore).

Op de eerste algemene vergadering van de gilde eind september hield Felix Timmermans een speech waarin hij verklaarde dat de Gilde met bepaalde politieke of godsdienstige strekkingen niets te maken zou hebben. De Gilde had enkel de bedoeling om de levensmogelijkheden van de aangesloten kunstenaars te verdedigen en het Lierse culturele leven op te waarderen in samenwerking met het gemeentebestuur. De politieke neutrale positie die de Gilde claimde stond nochtans in contrast met het feit dat drie van de zes bestuursleden betrokken waren geweest bij het Vlaams Nationaal Blok, namelijk Timmermans zelf, Ernest Van der Hallen (broer van oorlogsburgemeester Alfred) en Oscar Van Rompay. Ook droegen Frans Boogaerts en Bernard Janssens net als Timmermans, een activistische verleden met zich mee. Eveneens waren er onder de gildeleden gewezen activisten te vinden: Ernest De Weert, Karel de Winter, Alfred Bogaerts en Jozef Van der Avort.

Aan het einde van het eerste werkingsjaar kon de gilde terugblikken op een geslaagd werkjaar. Op de ledenlijst stonden 70 leden die actief waren in verschillende kunsttakken en gildemeester Felix Timmermans had het geschopt tot gouvvoorzitter van de federatie.⁷⁵ Ook in 1942 ging het Timmermans voor de wind. In dat jaar mocht hij immers de *Rembrandtprijs* ontvangen, een prijs die sinds 1928 uitgereikt werd door de Hanzische universiteit. Na de oorlog zou deze gebeurtenis de voornaamste aanleiding tot de beschuldiging van culturele collaboratie vormen. De Duitsers grepen de gelegenheid immers aan om Timmermans in het middelpunt van grote propagandistische belangstelling te plaatsen.⁷⁶ Van de viering naar aanleiding van de prijsuitreiking in Antwerpen op 27 en 28 juni 1942 werd een regelrechte propaganda-manifestatie gemaakt. Duitse militairen zaten op de voorste rij, op het podium pronkte een hakenkruis en zowel op de viering in Antwerpen als in Lier benadrukten sprekers van de ASSV de banden tussen Vlaanderen en Duitsland. Maar hoewel de nationaal-socialisten Timmermans maar al te graag voorstelden als exponent van het gedachtegoed waarin zij geloofden, deelde de schrijver hun racistisch anti-semitisme niet. Dat bleek onder meer uit de vriendschappen die hij onderhield met enkele joden.

Volgens Gaston Durnez, die Felix Timmermans' biografie schreef, had de schrijver zelfs getwijfeld om de prijs te aanvaarden. Naar verluid ging Timmermans begin mei 1942 zijn

---

⁷⁴ R. de Schryver, *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, p.3069-3070.

⁷⁵ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.99-105

⁷⁶ R. de Schryver, *op.cit.*, p.3070.

vriend schilder baron Opsomer om raad vragen: “Timmermans vertelde dat hij in aanmerking kwam voor de onderscheiding van de Hansa Universiteit. Hij voelde zich vereerd maar... Opsomer begreep het. Hij had gezien wat er rond de vorige laureaten in Antwerpen was gebeurd, welke sfeer er toen werd gecreëerd. ‘Als ge’t mij vraagt’, zei de schilder, ‘ik zou het niet doen. Wees voorzichtig. Ge zult er later miserie mee hebben...’ ” Timmermans zou de prijs dus toch aanvaarden, volgens Durnez deels voor het prijsgeld maar anderzijds omdat hij niet durfde weigeren. Timmermans vreesde immers dat hij in de moeilijkheden zou komen indien hij niet aanvaardde. Historicus Bert Goovaerts kwam echter tot de conclusie na een onderzoek van archieven in Duitsland dat Timmermans reeds had toegestemd voordat bekend werd gemaakt hij geselecteerd was voor de Rembrandtprijs. Volgens hem zou de Hansische Stiftung het nooit gewaagd hebben de prijs uit te reiken aan iemand die hem mogelijk ging weigeren. De Stiftung kon zich politiek immers niet zo’n formidabele daad van verzet permitteren.⁷⁷

Men kan er dus niet omheen dat Timmermans zich leende voor de Duitse propaganda door de prijs te ontvangen. Dit werd hem trouwens niet in dank afgenomen door een aantal mensen. De wegwijzer en het monument die de aan Timmermans opgedragen wandelroute sierden, werden het onderwerp van vandalisme.⁷⁸ Dit zal later terugkomen in de bespreking van het Lierse verzet, aangezien vele lierenaars in hun erkenningdossier de vernieling van het monument opgaven als verzetsdaad.

Net als de Duitse bezetter koesterde ook het VNV cultuur-politieke aspiraties. Die probeerde de partij vanaf 1941 te verwezenlijken via de Vlaamse provinciebesturen, die ondertussen allemaal onder leiding van VNV-gezinde gouverneurs stonden. Men richtte binnen deze provinciebesturen *Provinciale Kultuurdiensten* op, instanties die de coördinatie van het culturele leven binnen een provincie regelden. In de zomer van 1942 zou men deze provinciale diensten overkoepelen met één *Interprovinciale Kultuurdienst*.⁷⁹

Op 3 oktober 1942 stemde het Lierse schepencollege over een stedelijke reglement op de ordening van het cultuurleven gestemd. Dit reglement voorzag in een Cultuurdienst, Cultuurraad en Cultuurverbond.

Op 9 maart '43 werden Felix Timmermans, Ernest Van der Hallen, Bernard Janssens, Alfred Bogaerts, Floran Lambrechts, Jozef Van der Avort, Andries Bogaert en Gerard Billen tot leden van de Cultuurdienst aangesteld door het college. Het duurde echter niet lang of er ontstonden problemen. Op 23 maart nam het college er akte van dat de schepen van Onderwijs en Kunsten Eysermans wenste te worden ontslagen. Drie dagen later kondigde

---

⁷⁷ G.Durnez, *Felix Timmermans. Een biografie*, Tielt, Lannoo en Gent, perspectief uitgaven, 2000, p.702-718.

⁷⁸ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.105-106.

⁷⁹ M. De Wijngaert, *op.cit.*, p.132.

ook Timmermans zijn ontslag als Gildemeester van de *Kunstenaarsgilde* aan. Ook nam hij ontslag als lid van de Cultuurdienst. Bernard Janssens en Alfred Bogaerts volgden hem hierin. Timmermans gaf als reden voor zijn ontslag bij de *Kunstenaarsgilde* dat het stadsbestuur de gilde niet langer om advies vroeg over culturele aangelegenheden.

Niet iedereen had Timmermans gevolgd bij zijn ontslag uit de Cultuurdienst: Ernest Van der Hallen, Jozef Van der Avort, Andries Bogaert, Gerard Billen en Floran Lambrechts behielden hun positie. Ondanks de bezigheden van deze leden in het culturele leven van Lier, kan men niet naast hun VNV-gezindheid kijken.

Ernest Van der Hallen volgde Timmermans op als gildemeester, maar de corporatie verkeerde in een malaise. Mede door de oorlogsomstandigheden zou het culturele leven in Lier tot de bevrijding op een laag pitje staan.⁸⁰

---

⁸⁰ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.106-109

Hoofdstuk 3. Het verzet

In dit deel zal de aandacht gaan naar diegenen die zich niet konden neerleggen bij de Duitse overheersing die de Belgen in mei 1940 brutaal werd opgelegd: het verzet.

De Belgische verzetsleden werden gemotiveerd door uiteenlopende redenen en hun uitingen van verzet zouden net zo uiteenlopend blijken, waarover later meer.

Het doel van dit deel is om het verzet in Lier zo goed mogelijk te beschrijven. Wie waren deze verzetslui? Wat was hun motivatie om hun leven op het spel te zetten toen ze kozen voor het eenzame en risicovolle leven van een verzetsstrijder? En hoe uitten ze hun verzet?

In dit deel wordt een poging gedaan om deze en andere vragen te beantwoorden.

Telkens voor dat de Lierse casus wordt besproken, wordt de nationale situatie besproken. Op die manier kunnen de overeenkomsten en de verschillen tussen de twee bloot worden gelegd. Daarbij behoren de Lierse verzetsgroepen in de meeste gevallen tot organisaties die in een deel of geheel België, of zelfs buiten de nationale grenzen, actief waren. In dat geval kan bekeken worden hoe het deel in het geheel paste.

Dit deel is als volgt opgebouwd: eerst wordt bekeken hoe het verzet in België tot stand kwam. Daarna worden de verzetsgroepen die in Lier actief waren zo goed mogelijk besproken, met aandacht voor de methodologische problemen die bij het onderzoek kwamen kijken. Vervolgens worden de contacten tussen de twee grootste verzetsbewegingen in Lier, de Witte Brigade (Fidelio) en het Geheim Leger besproken. Dit was nodig omdat het bespreken van de verzetsgroepen afzonderlijk, de indruk wekt dat de bewegingen volledig onafhankelijk van elkaar functioneerden, wat onjuist is. Dit hoofdstuk is dus nodig om die indruk te doorbreken en de lezer een vollediger beeld aan te bieden.

Tot slot wordt de interactie tussen verzet en bezetter bekeken, wederom om een vollediger beeld te scheppen. Deze interactie, zo goed als altijd in de vorm van repressie en geweld, definieert namelijk mede de strijd die het verzet voerde gedurende de oorlog.

1. Inleiding: het ontstaan van het verzet in België

Wanneer Koning Leopold III de Belgische capitulatie afkondigt, is de verslagenheid in ons land groot. En als ook Frankrijk in juni 1940 door het Duitse leger overwonnen wordt, lijkt het voor iedereen duidelijk dat het Derde Rijk onoverwinnelijk is. Enkel Groot-Brittannië biedt nog dapper weerstand tegen de Duitse pletwals, maar voor hoe lang weet niemand.

In deze fase van de oorlog bleven grootschalige verzetsacties logischerwijs uit.⁸¹ De houding van de bevolking tegenover de Duitse bezetter was immers nog lang niet zo negatief als ze zou zijn op het einde van de oorlog. Vlak na de capitulatie, wanneer de Belgen nog moeten bekomen van de schok van de Duitse overwinning, was een groot deel van de bevolking geen uitgesproken tegenstander van de bezetter volgens Paul Louyet.⁸²

Onder deze omstandigheden konden de nog zeer zeldzame anti-Duitse acties niet op sympathie rekenen. Deze reactie was eveneens te verklaren door de vrees voor mogelijke represailles in de vorm van collectieve boetes, gijzelaars, enzovoort.

Tijdens de eerste bezettingsmaanden stelde verzet in België bijgevolg niet meer voor dan enkele prikacties die geen enkel effect hadden op de krijgsverrichtingen of moreel van de bezetter. De Duitsers schenken van hun kant niet veel aandacht aan deze zeldzame acties van enkelingen. Ze hechten veel belang aan de rust die in het land heerst en willen die niet verstoren door martelaren te creëren.

Het zou echter niet lang duren voor de relaties tussen bezetter en bevolking verzuren. Ook het verzet zou gestaag uitbreiden en steeds meer een werkelijke bedreiging vormen voor de bezetter.⁸³

Volgens Fabrice Maerten zou de structurering van het Belgisch verzet zich op twee type organisaties baseren: enerzijds groepen die patriottisch geïnspireerd waren en gedurende de bezetting tot stand kwamen. Anderzijds de groepen met een politiek karakter die tijdens de bezetting deze politieke doeleinden bleven nastreven maar zich wel gaan toeleggen op de strijd tegen wie zij als 'de vijand' bezien.

Het patriottische type van organisatie verdeelt Maerten nog eens onder in twee categorieën: bewegingen die onafhankelijk van Londen tot oorsprong kwamen en groeiden. Hun strijd tegen de bezetter is vaak zeer gevarieerd. Bewegingen die daarentegen wel ontstaan en opereren dankzij de Belgische en Engelse diensten in Londen spitsen zich vaker toe op specifieke missies.⁸⁴

---

⁸¹ P.Louyet, *Het Verzet*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, p.22.

⁸² W.Meyers en F.Selleslagh, *De Vijand te lijf. De Belgen in het verzet*, Antwerpen, Helion n.v., 1984, p. 7.

⁸³ P. Louyet, *op.cit.*, p.17-19.

⁸⁴ F. Maerten, "Het verzet" in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.221-227.

De eerste verzetsmensen bevonden zich in een geïsoleerde positie. Enerzijds geïsoleerd van de rest van de bevolking, die de Duitsers nog niet de rug hadden gekeerd, en anderzijds van gelijkgestemden, omdat ze die nog niet hadden leren kennen. Binnen de categorie waaronder ze vallen, gingen deze verzetsmensen naar elkaar op zoek. Zo vormden zich groepjes, en later grotere groepjes waarbinnen leidersfiguren gaan opstaan. Met enig geluk en onder de juiste omstandigheden, slaagden enkele van deze groepen erin om uit te groeien tot grote organisaties die soms tot buiten de landsgrenzen traden.⁸⁵

Zoals eerder reeds aangestipt zou ook de Belgische bevolking zich mettertijd negatief opstellen tegenover de Duitsers. Deze evolutie droeg erbij toe dat het verzet op een groeiend aantal vrijwilligers kon rekenen. Op die manier zou het net steeds fijnmaziger worden, tot het hele Belgische grondgebied in de zomer van 1944 bestreken wordt door 100-, tot 115.000 verzetsmensen.⁸⁶

Verschillende factoren leden tot een omkeer in de mentaliteit onder de Belgische bevolking. Wanneer eind 1940 duidelijk wordt dat het Derde Rijk er niet in slaagt om Groot-Brittannië te overwinnen, zal dit niet enkel op strategisch gebied de eerste tegenslag van formaat voor de Duitsers zijn, ook hun imago krijgt voor het eerst een deuk. Hun falen doet iedereen immers beseffen dat Hitler en zijn leger toch niet onoverwinnelijk zijn.

Het zijn echter niet enkel deze eerste verliezen die het tij doen keren. Ook deels door omstandigheden, deels door de veeleisendheid van Berlijn, keert de publieke opinie zich steeds meer tegen de Duitsers.

Een eerste frustratie is de voedselravitaillering die ervoor zorgt dat de Belgische bevolking dagelijks nauwelijks 1400 calorieën binnenkrijgt, hoewel het overlevingsniveau 2300 per dag bedraagt. Zeker wanneer men te weten komt dat de soldaten van de Duitse Wehrmacht in ons land op veel meer voedsel kunnen rekenen dan de Belgische bevolking, komt dit de reputatie van de bezetter niet ten goede.

Daarbij legt Berlijn aan België de zeer hoge oorlogsschuld van 6 miljard frank op, waardoor men wel verplicht is de belastingen te verhogen.

En wanneer de winter nadert, voelen de Belgen zich nog meer onrecht aangedaan als blijkt dat het land arm zal zijn aan brandstoffen. De Duitsers halen immers 800.000 ton kolen per maand uit België weg en sturen het naar het thuisfront.

Dit en andere factoren maken dat de houding van de Belgen tegenover de bezetter radicaal omslaat. Symbolisch voor deze ommekeer is de viering van wapenstilstand op 11 november

---

⁸⁵ P. Louyet, *op.cit.*, p.17-19.

⁸⁶ F. Maerten, "Het verzet" in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.212.

1940. Duizenden Belgen betoogden die dag aan het Graf van de Onbekende Soldaat tegen de Duitse bezetter.

Later tijdens de bezettingen zouden uiteenlopende gebeurtenissen in het bezette België ervoor zorgen dat steeds meer mensen de stap naar het verzet zetten. Historicus Fabrice Maerten haalt enkele van deze factoren aan. Eén van deze elementen is volgens hem de Jodenvervolging en in het bijzonder de invoering van de Davidster en de eerste transporten van joden in de zomer van 1942. Heel breed was het verzet tegen de Jodenvervolging echter niet aangezien de Jodenbevolking geconcentreerd was in de vier grote steden van ons land en bovendien een marginale rol in de Belgische samenleving speelde.

Een grotere impact had de verplichte tewerkstelling die in oktober 1942 werd afgekondigd. Naar aanleiding van deze beslissing ontstond een brede basis van burgerlijk verzet. Deze werd geleid door de grote verzetsbewegingen, zoals het Onafhankelijkheidsfront, maar eveneens door traditionele maatschappelijke groeperingen, zoals bijvoorbeeld de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ). Hun doel was jonge mannen die opgeroepen waren om naar Duitsland te vertrekken, te overtuigen om onder te duiken. Als ze dat deden werden ze gesteund door één van de bewegingen. Doordat vele werkweigeraars terecht kwamen in de ondergrondse structuren, zorgde dit voor een grote verbreding van het verzet, des te meer omdat er vele geheime contacten nodig waren om deze onderduikers te helpen.

Tot slot meent Maerten dat de internationale situatie mensen aanmoedigde om toe te treden tot het verzet. Met als aanzet de Duitse nederlaag bij Stalingrad begin 1943 begon het steeds meer duidelijk te worden dat het einde van het Derde Rijk in zicht kwam en dus zagen velen des te meer het nut van verzetsacties in.⁸⁷

---

⁸⁷ F. Maerten, *op.cit.*, p.212-213.

2. De Witte Brigade

2.1. Inleiding

In de zomer van 1940 ontstaat in Antwerpen de Witte Brigade (Fidelio) uit de liberale jeugdbeweging 'De Jonge Geuzenwacht'.⁸⁸ De Antwerpse onderwijzer Marcel Louette had tijdens de achttiendaagse veldtocht het Belgische grondgebied verdedigd. Na de capitulatie was hij echter niet van plan om de strijd op te geven. Daarom start hij de uitbouw van een verzetsbeweging die aan het begin van 1941 de naam 'Witte Brigade' zal aannemen. Na de oorlog zal men de schuilnaam van Louette 'Fidelio' toevoegen aan deze naam om verwarring met andere verzetsbewegingen te vermijden.⁸⁹ Paul Franckx onthult de oorsprong van de benaming, naar eigen zeggen op basis van wat Louette hem vertelde: "Voordat ik de naam WB aan mijn groepering gaf, was een toeval de oorzaak dezer benaming: met een groep "geuzen" waren wij begin 1941 's avonds te Mechelen aangekomen en bemerkten een vrachtauto met op het zeil de letters W.B. Deze vrachtauto was geladen met levensmiddelen en bij nader toezicht ook met wapens en munitie. Met vereende krachten gingen de "Geuzen" aan de slag, namen een groot deel mee van de buit en "fabriceerden" uit de letters W.B. de benaming "Witte Brigade."⁹⁰ Over het ontstaan van de naam bestaan er echter nog andere versies die verschillen van Franckx' versie.

Begin 1941 zal de beweging uitbreiden, vooral in de provincie Antwerpen en Oost-Vlaanderen maar ook in delen van Limburg, de Belgische kuststreek, Noord-Frankrijk en Wallonië. De stad Antwerpen blijft echter de kern van de organisatie.⁹¹

De activiteiten van de Witte Brigade (Fidelio) waren ongeveer dezelfde als die van andere verzetsbewegingen. Om de bevolking een hart onder de riem te steken en de Duitse bezetter te ontmoedigen begon men met propaganda. Eind 1940 verwezenlijkte de Antwerpse groep het sluitblad 'Steeds Verenigd – Unis Toujours'. Daarnaast verzamelden de leden inlichtingen van uiteenlopende aard om aan de geallieerden door te geven. Deze informatie werd via verschillende kanalen naar Londen gestuurd. De contacten met 'Luc' en 'Bravery' gebeurde via Arthur Degreve, een leerkracht uit Berchem, voor de verbinding met 'ZERO' rekende men op mevrouw Van Nitzen.

---

⁸⁸ E. Verhoeyen, R. Van Doorslaer, H. Van de Vijver, *Het Verzet, deel 2*. Kapellen, DNB/Pelckmans, 1988, p. 88.

⁸⁹ W. Adriaens, *Kroniek van de Witte Brigade-Fidelio, sector 26, Lier en omliggende*, Lier, Witte Brigade, 1983, p.6.

⁹⁰ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

⁹¹ J. P. Arnolds, J. Boeva en L. Boeva [et alii], *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1990, p.11.

Tot slot maakte de beweging zich zeer verdienstelijk voor wat betreft hun hulp aan joden. Dit soort verzetsdaden kwam vooral op vanaf de zomer 1942, toen de bevolking geschokt reageerde op de jacht die de bezetter op weerloze Jodenfamilies opende. WB-verzetsleden hielpen joden onder te duiken of brachten hen naar het platteland, waar ze veiliger waren.⁹²

Ondanks hun verwezenlijkingen kon de Witte Brigade (Fidelio) niet uitgroeien tot een echte grote verzetsbeweging. De beweging kreeg in het jaar 1943 te kampen met golven van arrestaties die de werking verlamden. Vanaf eind 1943 tot 1944 werd bijna een derde van de leden opgepakt door de Gestapo. Ook Louette zelf wordt in mei 1944 slachtoffer van één van de vele razzia's die worden uitgevoerd.⁹³ Uiteindelijk zou de Witte Brigade 400 leden op een totaal van 3750 erkende leden verliezen en dus zeer zwak de bevrijding ingaan.⁹⁴

2.2. Bronnen

Alvorens wordt ingegaan op de geschiedenis van de Witte Brigade in Lier, is het gepast een woord van uitleg te geven bij de bronnen die voor dit deel van het onderzoek gebruikt zijn, aangezien die iets uitgebreider waren dan de bronnen voor andere verzetsbewegingen. Naast de erkenningdossiers van de Lierse leden van de Witte Brigade⁹⁵ had ik eveneens enkele na-oorlogse geschriften ter beschikking die zeer nuttig bleken. Meer bepaald gaat het over nota's van Paul Franckx en de 'Kroniek van de Witte Brigade-Fidelio, sector 26, Lier en omliggende'. De nota's van Franckx⁹⁶ (zelf noemt hij het een witboek) handelen over zowat alle aspecten, vaak chronologisch en zeer gedetailleerd beschreven, van de Witte Brigade in Lier tijdens en vlak na de bezetting. De Kroniek is een brochure die opgemaakt is door Ward Adriaens ter gelegenheid van een tentoonstelling die de Witte Brigade in 1983 organiseerde.⁹⁷ De brochure is gebaseerd op dezelfde nota's van Paul Franckx maar ook op gesprekken met Marcel en Etienne Arras. Uiteraard geldt voor beide geschriften dat ze extra kritisch dienen te bekeken worden, aangezien ze pas na de feiten werden neergeschreven. Voor het onderzoek waren deze twee geschriften echter zeer nuttig, niet enkel omdat ze veel meer informatie bevatten dan de erkenningdossiers, maar vooral omdat het mij de gelegenheid gaf om de verschillende bronnen met elkaar te vergelijken, aan elkaar te toetsen en zo tegenstrijdigheden op te merken.

---

⁹² E. Verhoeyen, *op.cit.*, p.88-89.

⁹³ J.P. Arnolds, *Witte Brigade (Fidelio)*, p.46.

⁹⁴ H. Van de Vijver, *op.cit.*, p.89.

⁹⁵ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), erkenningdossiers Lier.

⁹⁶ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

⁹⁷ W. Adriaens, *Kroniek van de Witte Brigade-Fidelio, sector 26, Lier en omliggende*, Lier, Witte Brigade, 1983, 28 p.

2.3. Ontstaan en evolutie groepering Lier

De Witte Brigade (Fidelio) Lier was tijdens Wereldoorlog II de grootste en belangrijkste verzetsbeweging in Lier. De overtuigingen van de beweging kwamen dan ook het beste overeen met het eerder conservatieve en katholiek gezinde Lier. In de loop van de bezetting zou de beweging uitgroeien tot een verzetsbeweging met ongeveer 140 leden.⁹⁸

In de loop van januari 1941 keerde Marcel Arras, dameskapper uit Lier, terug uit Duits krijgsgevangenschap. Niet lang na zijn terugkeer krijgt hij bezoek van Georges Lecron, een messenfabrikant uit Mechelen, en zelf pas ontslagen uit gevangenschap. Deze reserveluitenant had tijdens de mobilisatie in Lier gekazerneerd en had tijdens deze periode met Marcel Arras en diens vriendenkring kennis gemaakt. Na de 18-daagse veldtocht raakte Lecron in Duitse hechtenis en kwam hij terecht in de gevangenis van St.Gillis.⁹⁹ Daar ontmoette hij Walter Ganshof-Van der Meersch, die later in Londen zou aangesteld worden tot Hoog Commissaris voor de veiligheid van de Staat.¹⁰⁰ Samen ontwierpen ze plannen voor de uitbouw van wat de Belgische Brigade zou worden.

Na zijn vrijlating begon Lecron met het opzetten van de geplande verzetsnetwerken, eerst in Antwerpen, daarna in Mechelen en tenslotte in Lier. Daar vond hij Marcel Arras, die bereid was de leiding van de groep in Lier op zich te nemen.

De eerste leden voor de verzetsorganisatie rekruteerde Arras binnen zijn vriendenkring van oud-collegeleerlingen.¹⁰¹ Een uitgebreid overzicht van deze eerste ledenwerving in Lier wordt gegeven in de licentiaatverhandeling van Wouter Van Herck. Hierin wordt maand per maand besproken welke leden toetraden en wat hun achtergrond was. Volledigheidshalve vermeld ik deze verhandeling maar verder zal ik de bespreking van de Witte Brigade Lier hier niet op baseren.¹⁰²

In april 1941 werd de bestuurskern van de kersverse verzetsbeweging vastgelegd. Volgens de Kroniek van de Witte Brigade gebeurden deze aanwervingen heel formeel: eedaflegging van trouw aan de Belgische wetten, gehoorzaamheid aan de organisatie en dit alles in bijzijn van een getuige.

---

⁹⁸ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

⁹⁹ *Ibidem*, p.1-14.

¹⁰⁰ H. Van de Vijver, *op.cit.*, p.64

¹⁰¹ W.Adriaens, *op.cit.*, p.1-14.

¹⁰² W.Van Herck, *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging. Vergelijkende prosopografie van de eerste 196 leden van de Witte Brigade/Fidelio*, Gent (onuitgegeven licentiaatverhandeling universiteit Gent), 2002, 149 p. (promotor: Bruno De Wever).

Roger Perez werd aangesteld als adjunct-leider en verder behoorden Marcel Denoël , René Van Roothoofd, Etienne Arras, Paul Franckx, Jos Hellemans en Maurice Kennis tot de eerste bestuursleden. Al snel heel werden de taken verdeeld onder deze mannen: Arras en Perez namen de algemene leiding over de groep op zich, Denoël en Kennis verzorgden de verbindingen binnen de beweging, Van Roothoofd stedelijke administratie, Etienne Arras nam de werking onder de boeren op zich in functie van hulp aan onderduikers, Paul Franckx ontfermde zich over pers en inlichtingen en Jos Hellemans over de jeugdwerking van de beweging. In de loop van de bezettingen zouden nog andere leden bestuursfuncties waarnemen zoals bijvoorbeeld Jean Daxhelet en Maurice Teeuws.

Over het eerste werkingsjaar van de Belgische Brigade is weinig bekend, grotendeels wegens gebrek aan bewaarde bronnen. Wel staat vast dat de beweging steeds aangroeide, zowel op vlak van leden als geografisch. De verzetsbeweging bleef immers niet beperkt tot Lier, maar breidde zich eveneens uit naar omliggende gemeentes. Deze netwerken waren zeer noodzakelijk voor het succes van de verzetsbeweging, want geïsoleerd zou ze veel minder functioneel kunnen zijn, zoals later nog zal blijken. Met de oprichting van de beweging in Broechem ontstond bijvoorbeeld een belangrijke schakel naar Antwerpen.

In juni 1942 werd de Belgische Brigade in Mechelen zwaar getroffen door de Duitse repressie. De Gestapo viel in het huis van Georges Lecron te Mechelen binnen en rekende hem in. Tot overmaat van ramp vonden ze daar de volledige ledenlijst van de Mechelse afdeling. Hiermee was de beweging in Mechelen eensklaps onthoofd. Lecron zou sterven in een concentratiekamp.

De Lierse afdeling werd van arrestaties gespaard, maar was nu volledig afgesloten van Londen aangezien ze in sterke mate hadden afgehangen van de Mechelse afdeling. De inlichtingen die leden verzamelden bleven echter toestromen en de leiding besloot het slechte nieuws van de arrestaties niet door te geven aan de basis van hun verzetsbeweging. In plaats daarvan gingen ze op zoek naar een nieuwe aansluiting met de beweging in de niet getroffen sectoren.

Die aansluiting vond men pas na 4 à 5 weken volgens de 'Kroniek van de Witte Brigade'.

Voortaan zou de leiding over de organisatie berusten bij de voormalige leider van de Antwerpse groep Marcel Louette, alias Fidelio. Deze slaagde erin de verbindingen met Londen te herstellen. In dezelfde periode nam de organisatie haar definitieve benaming aan, namelijk Witte Brigade.

De beweging in Lier kon nu verder gaan met zijn activiteiten. Zowel de uitbouw van het inlichtingsnet als de aanwerving van leden ging gestaag verder.

In de loop van 1943 zou de beweging echter steeds meer onder druk komen te staan ten gevolge van de Duitse repressie. Na de aanslag op een Lierse SS-man begin 1943, waarover later meer, werd Marcel Arras een tijd lang als verdachte opgepakt. Hoewel hij na enkele maanden weer vrijkwam, had dit voorval de activiteiten van de WB in het gedrang gebracht. Men probeerde de werking op hetzelfde peil te houden zodat de Arras minder verdacht zou lijken. Door de verdere verspreiding van het sluikeblad 'Recht en Vrijheid' en occasionele vandalenstreken op bijvoorbeeld Duitse signalisaties, werd de aandacht van de leider afgewend. Roger Parez nam ondertussen de leiding op zich, samen met Marcel Denoël. Echte belangrijke verzetsdaden werden echter vermeden omdat men niet zeker wist of Arras misschien gesproken had. In mei kwam die laatste terug vrij.

Marcel Arras zou niet lang van zijn vrijheid kunnen genieten. Dit maal was de aanleiding voor zijn aanhouding de gebeurtenissen op de driejarige verjaardag van de Belgische bezetting op 10 mei 1943. De verzetsbewegingen van Lier waren niet van plan deze datum ongemerkt voorbij te laten gaan. Leden van het Geheime Leger en het Onafhankelijkheidsfront hadden daarom in de nacht van 9 op 10 mei pamfletten over de muur van de Sionskazerne geworpen en daarna het vuur geopend op Duitse soldaten. Enkele dagen eerder waren al schoten gelost op Duitse soldaten.¹⁰³ Volgens de verzetskrant van de Lierse WB 'Recht en Vrijheid' waren het echter dronken Duitse soldaten die in de kazerne tot opstand kwamen en op elkaar vuurden.¹⁰⁴ Of dit werkelijk zo was, valt niet te bewijzen. In ieder geval was het wel zo dat de Lierse bevolking zou opdraaien voor de schietpartij. Als strafmaatregel beval de *Kreiskommandant* von Maercker de sluiting van openbare gelegenheden om 20u en verbood de Lierenaars nog op straat te komen na 21u. De maatregel was van kracht tussen 14 en 26 mei.

Nadat de eerst maal schoten waren gelost op Duitse schildwachten had de *Feldgendamerie* dit meegedeeld aan de *Feldkommandant* in Antwerpen. Deze beval de *Geheime Feldpolizei*, de *Feldgendamerie* en de *Sipo-SD* een streng onderzoek op te zetten.

De bezetter reageerde met een massale aanhouding van een honderdtal Lierenaars. Hoewel vooral het Geheime Leger werd getroffen bij deze arrestaties, waren enkel leden van Witte Brigade ook opgepakt. Marcel Arras, Roger Parez en andere leden vlogen nu definitief de cel in. Bovendien volgde later nog meer arrestaties doordat verzetsman Eugeen Dirckx (lid van het Nationaal Legioen en NKB) opgepakt was door de Gestapo en toegestemd had met hen mee te werken.

Paul Franckx was onder deze omstandigheden gedwongen het leiderschap van Arras over te nemen. Hij nam het roer in handen en zorgde ervoor dat 'Recht en Vrijheid' bleef verschijnen, ook al moet hij de teksten tijdens zijn kantooruren typen.

---

¹⁰³ W.Adriaens, *op.cit.*, p.1-14.

¹⁰⁴ SOMA, *Recht en Vrijheid-Lier*.

De tegenslagen volgden elkaar echter op: op 23 mei werd Jos Steuckers opgepakt door de bezetter. Hiermee verloor de WB de operateur van zijn radiozender. De zender zelf werd op tijd geëvacueerd maar alle hoop op een operationele zender was reeds vervlogen.

Al deze gebeurtenissen hebben de sector Lier diep geraakt en zorgde ervoor dat ze nooit meer op hetzelfde niveau kon functioneren.¹⁰⁵ Daarbij werden er geregeld nieuwe arrestaties gedaan. De nieuwe leider Paul Franckx zag zichzelf genoodzaakt om na een nipte ontsnapping bij een inval in zijn huis te vluchten. Na vele omzwervingen bereikte hij het hoofdkwartier van de WB in St.Job-in-'t-goor. Van hieruit probeerde men de sector Lier terug op te bouwen. Ondertussen werd de ondergedoken Maurice Teeuws de sectieleider van de stad. Tijdens deze periode onderhield de sector nog wel enkele activiteiten zoals de ondersteuning van onderduikers en het uitbrengen van 'Recht en Vrijheid', hoewel enkel nog in geschreven vorm, maar een grote betekenis had ze niet meer.

2.4. Sabotage

Hoewel vanaf het begin van de bezetting al sabotagedaden werden uitgevoerd, werd sabotage pas in 1943 een georganiseerde en doeltreffende verzetsvorm. Daarvoor ging het meestal om individuele uitingen van ongenoegen tegenover de bezetter. Ze waren niet georkestreerd en dus ondervond de bezetter er ook niet veel hinder van.

Om sabotagedaden tot een goed einde te brengen was een professionele aanpak nodig en dit ontbrak het verzet nog aan het begin van de bezetting. Het ging immers om zeer riskante ondernemingen die zonder een tot in de details uitgewerkt plan niet konden slagen. Zelfs leden van gespecialiseerde verzetsgroepen zoals de Groep G kwamen er nooit zonder kleerscheuren vanaf. Daarnaast liep men eveneens het gevaar gevat te worden door de bezetter. In dat geval kon men zeker zijn van de doodstraf.¹⁰⁶

Marcel Arras richtte binnen de WB sector Lier een sabotagegroep op, onder de naam "CS 13".¹⁰⁷ De groep bestond uit Fons Schoenmaekers (26120), Paul Simons (26150), Gerard Steylaerts (2678), René Van Rompaey (2679), Louis Van Hemelen (2681) en Constant De Swert (26148).¹⁰⁸

In november 1942 ondernam deze groep één van zijn eerste acties. Het ging om een aanslag met brand- en springstof op de spoorlijn Lier-Boechout. Het plan werd echter op het

---

¹⁰⁵ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossier Maria Rigouts.

¹⁰⁶ W.Meyers, *op.cit.*, p.75.

¹⁰⁷ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossier Marcel Arras.

¹⁰⁸ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossier van Fons Schoenmaekers, Paul Simons, Gerard Steylaerts, René Van Rompaey, Louis Van Hemelen en Constant De Swert.

laatste moment afgeblazen omdat een Duitse patrouille plotseling opdook. Alle deelnemers konden wel op tijd vluchten. Volgens de 'Kroniek van de Witte Brigade' leverden soortgelijke aanslagen met brandflessen die op treinwagons werden gegooid door Marcel Arras en Roger Perez evenmin aantoonbaar resultaat op.

De sabotagegroep liet het hier echter niet bij en probeerde het later opnieuw. De nieuwe sabotageplannen stonden vooral in teken van het uur H (het moment van de bevrijding) en hadden dus duidelijk de bedoeling om het de Duitsers moeilijk te maken en het oprukken van de geallieerden te vergemakkelijken. In het kader van deze strategie blies de sabotagegroep op 13 juli 1944 de spoorlijn Lier-Boechout-Kontich op.¹⁰⁹ Enkele dagen later zou de sabotagegroep terug toeslaan. Dit maal was het doelwit de elektrische kabel tussen Lier en Duffel en Lier-Antwerpen. Weer moesten de verzetsmannen de onderneming op het laatste moment afblazen. Maurice Teeuws, verbindingsman tussen verschillende leden van de verzetsbeweging was de dag ervoor opgepakt. Omdat men niet zeker wist of Teeuws zijn mond voorbij gepraat had was het risico té groot om nog door te zetten met de actie.

De sabotage van de WB in Lier richtte zich niet enkel op spoorwegen en elektriciteitskabels maar ook op de administratie. Eind oktober verscheen volgens 'de Kroniek van de Witte Brigade' het volgende verslag: "Gangsterstreek: Zaterdag, in den voormiddag was een bediende van de brouwerij Cuyckens, zekere Marcel V.D.B., naar de bevoorradingsdienst (Predikherenlaan) de zegels voor de bijrantsoenen gaan afhalen, zijnde ongeveer 7.500 zegels. Nauwelijks op 50 meter van het kantoor werd hij door twee kerels, die per fiets waren en met revolvers gewapend, aangevallen. Terwijl een hunner hem verplichtte zijn tasch met zegels af te geven, hield de andere met zijn wapen de menigte in bedwang en dreigde diegene die zou tusschen beide willen komen neer te schieten. De beide mannen zijn dan in de richting van Lisp weggereden." De twee verzetsmannen waarover de krant spreekt waren Gommaar De Vriendt en Maurice Teeuws.¹¹⁰ Volgens de kroniek ging de helft van de zegels naar Fidelio en hield de sector Lier de andere helft.¹¹¹

Sabotage op administratief gebied hoefde echter niet altijd zo spectaculair te zijn om succes te bekomen. Werkgevers die sabotage pleegden bij het aangeven van hun werknemers, konden ervoor zorgden dat een aantal mensen konden ontsnappen aan de verplichte werkdienst in Duitsland. Dit deed bijvoorbeeld Sévérin Pourbaix, eigenaar van een Lierse brouwerij. In zijn erkenningdossier erkent hij dat hij dit deed voor zijn werknemers en vervolgens ook zorgde voor valse identiteitskaarten, onderdak, eten en financiële steun.¹¹²

---

¹⁰⁹ W. Adriaens, *op.cit.*, p.20.

Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), en dossiers Gérard Steylaerts en René Van Rompaey

¹¹⁰ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossier Maurice Teeuws.

¹¹¹ W. Adriaens, *op.cit.*, p.19- 20.

¹¹² Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossier Sévérin Pourbaix.

Wat betreft de valse identiteitskaarten had de Witte Brigade het geluk om enkele stadsbedienden in zijn gelederen te hebben, waaronder Jos Stubbe. Die konden immers zorgen voor blanco identiteitskaarten.¹¹³ Zeker naar het einde van de oorlog nam de fabricage van valse papieren een hoge vlucht en zou zelfs sector 1, onder leiding van Fidelio, door de Lierenaars worden bevoorraad.¹¹⁴

Naarmate het einde van de bezetting steeds meer in zicht kwam en men het uur H voelde naderen, probeerde de sabotagegroep de Duitsers nog enkele slagen toebrengen. Twee weken voor de bevrijding werkten ze te Broechem mee aan de vernieling van alle telefoonverbindingen naar het Antwerpse. Volgens de 'kroniek van de Witte Brigade' waren de ontploffingen "zo spectaculair dat geen Duitser het waagde, vooraleer de nacht om was, tussen te komen."¹¹⁵

Enkele dagen voor de intocht van de Engelsen slaagden ze, vermoedelijk in samenwerking met andere verzetsgroepen in Lier, alle spoorlijnen rond Lier op te blazen. De coördinatie tussen die verschillende groepen leek echter niet 100%. Toen bijvoorbeeld Gommaar De Vriendt na een laatste verkenning vanuit het korenveld zich naar het spoor bewoog, explodeerde deze lijn voor zijn neus.¹¹⁶

Tot slot vermeld ik nog dat naast deze grotere en meer 'spectaculaire' sabotagedaden, vele leden van de WB ook kleinere acties ondernomen om de Duitsers te hinderen. Sommige gooiden spijkers op de weg zodat Duitse voertuigen een lekke band reden, andere maakten wegwijzers onklaar, wat voor de nodige verwarring bij de bezetter moet gezorgd hebben, vooral bij hun terugtocht tijdens de bevrijding.¹¹⁷ Andere waaghalzen getuigden in hun erkenningdossier dat ze op tijd en stond de moeren uit Duitse vliegtuighangars gingen verwijderen, zodat die bij de minste windstoot tegen de vlakte gingen.¹¹⁸

2.5. Aanslagen op personen

---

¹¹³ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

¹¹⁴ W.Adriaens, *loc.cit.*

¹¹⁵ W. Adriaens, *op.cit.*, p. 20-21.

Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossiers Mahieu Fernand Marie, Van Hoof Gustaaf Philip, Van Den Broeck Jozef, Van Rompaey René.

¹¹⁶ W.Adriaens, *op.cit.*, p.21.

¹¹⁷ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossiers Van Hoof Gustaaf Philip, DeBruyn Gaspard.

¹¹⁸ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossiers Van Gorp Jozef-Corneel, Peeters Leo Jozef Eugène.

In de loop van de bezetting werden aanhangers van het VNV, Rex of andere collaborerende groepen steeds meer het mikpunt van gewelddadige aanslagen. Hoewel sommige aanslagen ongetwijfeld uit banditisme waren, hadden de meeste van deze moorden een duidelijk politiek karakter. Vaak werden ze door het verzet gepleegd uit pure noodzaak, namelijk om verraders en verklikkers van de baan te ruimen. In Londen werd deze methode trouwens goedgekeurd, zo blijkt uit het 'Partisan Leader's Handbook' dat reeds in 1939 geschreven werd door Colin Gubbins, één van de leiders van de 'Special Operations Executive'. Volgens dit handboek is het antwoord op de vraag 'What to do with informers' zeer simpel: 'Kill them quickly'.¹¹⁹ Toch werden de eerste aanslagen van het verzet in België niet volledig goedgekeurd, in 1941 riep voormalig liberaal minister en partijvoorzitter de Laveleye op om de Duitsers met rust te laten, met de toevoeging dat het nog te vroeg was voor dat soort geweld. Ook kardinaal Van Roey zou het dit geweld afkeuren, vooral uit vrees voor represailles tegenover de bevolking.¹²⁰

Anderzijds pleegde het verzet dit soort aanslagen om een voorbeeld te stellen. Op die manier was niet alleen een belangrijk collaborateur geliquideerd, meteen was iedereen die het waagde met de bezetter mee te werken gewaarschuwd. Op die manier boezemde het verzet schrik in wat ervoor zorgde dat vele collaborateurs onder grote psychologische druk stonden.¹²¹

De Witte Brigade plande in Lier enkele aanslagen op personen. De eerste aanslag die men voorbereidde, had als doelwit Alex Lagneau, een agent van de Sipo-SD in Antwerpen. Uit het erkenningdossier van Marcel Arras blijkt dat deze aanslag door Fidelio zelf werd bevolen. Ook Marcel Denoël en Maurice Kennis vermelden in hun dossier hun aanwezigheid. In geen enkel van deze dossiers wordt vreemd genoeg met geen woord gerept over de afloop van de liquidatie.¹²² Het interview dat Piet de Zaeger had met Marcel Arras leert alsnog de ware afloop van deze aanslag: het plan werd op het laatste moment afgeblazen omdat men twijfelde aan het correcte adres van de man.¹²³

Ook de tweede aanslag die de WB plande kende geen geslaagde afloop. Het doelwit was deze keer Lierenaar Frans Maes, een gewezen beroepsmilitair bij de artillerie. Na zijn krijgsgevangenschap was Maes toegetreden tot de Vrijwillige Arbeidsdienst. Op 18 mei 1942

---

¹¹⁹ W.Meyers, *op.cit.*, p.83-89.

¹²⁰ H. Van De Vijver, *op.cit.*, p.40-41.

¹²¹ W.Meyers, *loc.cit.*

¹²² Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossiers Marcel Arras, Roger Parez, Marcel Denoël, Maurice Kennis.

¹²³ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.86.

werd hij door het Lierse college van burgemeester en schepenen unaniem tot politieagent verkozen. In het najaar van 1942 werd Maes lid van de *Sicherheitsdienst*.¹²⁴

De WB vatte het plan op om Frans Maes te liquideren nadat in september 1942 op het stadhuis een lijst opgesteld was met daarop 50 Lierse vooraanstaande anglofielen. De personen op de lijst moesten opgepakt worden als gijzelaars bij eventuele verzetsdiensten. Volgens de 'Kroniek van de Witte Brigade' had Maes deze lijst in bezit om hem, als de tijd rijp was, aan de Duitsers te bezorgen. Hier gaat het dus duidelijk om een situatie waarin het verzet uit noodzaak overging tot een aanslag, zoals hierboven uiteengezet is.

In november 1942 werd op voorstel van Arras en in opdracht van Fidelio een aanslag op de adjunct-politiecommissaris gepland. Eensgezindheid over dit plan bestond er echter niet onder de leden van de WB. Maar de steeds toenemende spanningen binnen het Lierse politiekorps over de rol die door sommige agenten en oversten werd gespeeld tijdens de razzia's tegen werkweigeraars en onderduikers stelde deze actie toch aan de orde. Bovendien zagen de leden van de WB sector Lier deze situatie als een uitgelezen kans om een voorbeeld stellen, zodat alle collaborateurs die deelnamen aan de klopjacht op verzetsleden, wisten waar ze aan toe waren. Volgens de 'Kroniek van de Witte Brigade' was dit laatste punt eveneens een duidelijk motivatie voor de aanslag.

Begin december werd er binnen het bestuur gestemd over de aanslag: 5 leden waren voor, twee tegen. De planning en uitvoering werden verder buiten medeweten van Paul Franckx en J.J.A. Hellemans uitgewerkt aangezien zij tegen het voorstel hadden gestemd.

Omtrent deze onenigheid tussen de leden moet opgemerkt worden dat het voorval past in een ruimer conflict binnen het bestuur van de WB te Lier. Hier staan immers twee strategische visies tegenover elkaar. Binnen de eerst visie verkoos men directe actie, bij de andere besloot men zich te concentreren op het moment van de bevrijding. In de 'kroniek van de witte brigade' wordt dit conflict meermaals door Ward Adriaens aangehaald. Marcel Arras wordt door Adriaens omschreven als voorstander van directe actie. Het plan voor de aanslag op Maes was inderdaad zijn idee geweest. Arras' opvolger Paul Franckx was daarentegen grote voorstander van de 'uur H-strategie'.¹²⁵ In zijn Witboek licht hij zijn toe dat hij tegen de aanslag op Maes stemde omdat hij vond dat dit een enorm risicovolle onderneming was en de bezetter misschien als tegenreactie onschuldige gijzelaars zou nemen. Met dezelfde visie in het achterhoofd pleitte hij trouwens ook voor samenwerking met het Geheime Leger en waarschuwde hij voor de communistische beïnvloeding van het Onafhankelijkheidsfront, die volgens hem directe actie verkoos.¹²⁶

---

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ W.Adriaens, *op.cit.*, p.9-12.

¹²⁶ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

De aanslag op Maes zou plaatsvinden op 11 januari 1943. De man woonde in de rustige Boomlaarstraat. De straat was onverlicht en dat maakte dat de verzetslui niet herkend konden worden. Drie van de vijf verzetslui stonden op uitkijk, Jan Gladiné en Marcel Arras waren gewapend en stelden zich op voor de voordeur van Maes. Kort nadat ze hadden aangebeld, deed Maes het raampje van de deur open. Marcel Arras probeerde te vuren, maar zijn revolver weigerde dienst. Daarop probeerde Jan Gladiné de politieagent toch nog te raken, maar de kogel ketste af op het traliewerk van de deur.

De vijf verzetslui zetten het vervolgens op een lopen, maar Maes zat hen op de hielen en vuurde enkele schoten op hen. Zonder succes echter waardoor Maes uiteindelijk de achtervolging staakte.

De Duitse bezetter liet het hier echter niet bij. Verschillende familieleden van Marcel Arras en Roger Perez werden verhoord in de Felgendamerie in de Berlarij. Uiteindelijk werd Perez gelost en spitste het onderzoek zich toe op Marcel Arras¹²⁷. Die werd gearresteerd aangezien Maes hem meende te hebben herkend. Na afloop van het onderzoek verscheen Arras voor een Duitse militaire rechtbank. Vreemd genoeg werd hij vrijgesproken: de familie Perez was erin geslaagd hem een vals alibi te bezorgen. Bovendien beging Maes een vergissing bij zijn getuigenis door te zeggen dat hij Arras herkend had omdat ze nog in dezelfde militaire eenheid hadden gediend. Dat laatste kon als onwaar worden aangetoond. Tot slot berichtte *Volk en Staat* op 21 oktober 1943 over een andere moordslag door onbekenden. De krant schreef dat een lange, zwarte man zich toegang verschafte tot het huis van Huibrecht Van Ael, die bekend stond als overtuigd nationaal-socialist. Die laatste was echter niet thuis, zijn vrouw wel. De onbekende loste een paar schoten op haar, maar kon haar niet treffen en vluchtte.¹²⁸ Over deze aanslag is echter niets terug te vinden in de bronnen over de WB in Lier, noch bij andere verzetsbewegingen te Lier.

2.6. Inlichtingdiensten

Nog voor het einde van 1940 is een groot aantal Belgen bezig met het verzamelen van inlichtingen waarvan ze hopen dat die de Britse overheid kunnen helpen bij hun oorlogsinspanningen. Vele herinneren zich dat dit soort inlichtingen nuttig waren voor de geallieerden in W.O. I en gaan vanuit die kennis aan de slag. Sommige onder hen, zoals bijvoorbeeld Walthère Dewé, waren reeds tijdens de oorlog van 1914-1918 actief geweest op dit vlak.

---

¹²⁷ W.Adrians, *loc.cit.*

¹²⁸ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.86-87

In Groot-Brittannië had men inderdaad een grote nood aan informatie uit het bezette gebied. Vooral inlichtingen uit België waren zeer gegeerd aangezien ons land strategisch gezien de schakel tussen de Britse eilanden en Duitsland vormde.¹²⁹ Tijdens de slag om Engeland was België immers als het ware de frontlinie tussen de twee landen en stegen hier veel van de Duitse vliegtuigen op die de eilanden non-stop bombarderen.¹³⁰

Uiteindelijk zal men er in ons land in slagen 19 netwerken op te zetten, waarvan sommige er in slagen heel het grondgebied te bestrijken. België zou op die manier voor de geallieerden uitgroeien tot een van de beste routes om door te dringen tot Duitsland.

De opgezette netwerken voorzagen de Britten van informatie over allerhande zaken zoals militaire, economische maar ook politieke informatie.

Zelf zorgden de Britten eveneens voor de oprichting van enkele kanalen, naast de 19 zelfstandig ontstane netwerken. Uiteindelijk zouden deze missies, meer specifiek opgericht door de Staatsveiligheid, ertoe leiden dat er in totaal 37 netwerken in België functioneerden.

Makkelijk hadden deze netwerken het echter niet. In de eerste plaats was het immers geen sinecure om de verzamelde gegevens in Groot-Brittannië te krijgen. Hiervoor had men specifieke zendapparatuur nodig die maar weinig groepen tot hun beschikking hadden. Ook de vluchtroutes over land zijn op dat moment nog niet goed georganiseerd. In 1942 verbeterde de situatie aanzienlijk met de komst van de marconisten die radioapparatuur voorzagen en de vanaf dan beter georganiseerde vluchtroutes in Zuid-Europa.

Maar dan nog werd het zenden van inlichtingen geen makkelijke opdracht. De Duitsers hadden inmiddels een systeem uitgedokterd waarmee ze de zendlocatie van een netwerk konden opsporen. Veel radio-operatoren worden op die manier ontdekt en gearresteerd. Het verzet is vanaf dan gedwongen om de duur van de zendtijd sterk te verkorten en telkens maar een beperkte hoeveelheid informatie te versenien.¹³¹

Ondanks het groot aantal arrestaties onder inlichtingen- en actieagenten waren de inspanningen toch zeer nuttig voor de geallieerden volgens Fernand Strubbe: "Bij zijn ondervraging vertelde een Duitser die in de tegenspionage werkte wat hij gelezen had in een aflevering van het maandelijks bulletin dat verscheen bij de 'Leitselle West' van de Abwehr, dit is de spionage- en tegenspionagedienst. Daar stonden bijzonderheid in over Franse, Belgische, Nederlandse, Amerikaanse, Britse, Poolse en Russische netten. De Belgische inlichtingendienst werd beschouwd als de gevaarlijkste." Na de oorlog zou eerste ministers Pierlot verklaren: "Bij de landing in Normandië was België voor de geallieerden een glazen huis."¹³²

---

¹²⁹ F.Maerten, *op.cit.*, p.241.

¹³⁰ P.Louyet, *op.cit.*, p.31.

¹³¹ F. Maerten, *op.cit.*, p.241-242.

¹³² F.Strubbe, *Geheime Oorlog 40/45*, Tielt, Lannoo, 1992, p.33.

De leden van de Witte Brigade te Lier verzamelden duchtig informatie over bezettingstroepen, militaire transporten en collaboratie in en om Lier en bezorgde die aan de Lierse leiding. Daarnaast hadden leden van de WB zich aangesloten bij het VNV of de NSJV zodat ze waardevolle informatie over de collaboratie konden doorgeven.¹³³ In 1943 wordt ook iemand in opdracht van Paul Franckx aangeduid om in de 'Kultuurraad' van Lier te zetelen.¹³⁴

De Lierse sector bracht wekelijks rapport uit bij Mechelen. Volgens Paul Franckx bracht een koerier deze rapporten in een fietspomp of batterij halverwege richting Mechelen waar de Mechelse koerier het rapport overnam.¹³⁵ Zo werden in 1941 de plannen van de luchtafweer te Vremde en Borsbeek, de ERLA-fabrieken en de luchthaven van Deurne, via Mechelen aan het inlichtingsnetwerk ZERO overgemaakt.

In 1942 slaagde men er in om dit systeem te vereenvoudigen doordat een lid van de WB Lier tewerk werd gesteld in de messenfabriek van Lecron zodat de verbinding dagelijks kon gebeuren.

Zoals eerder gezegd zou de arrestatiegolf in Mechelen grote gevolgen hebben voor de inlichtingsnetwerken van de Witte Brigade in Lier. Men bleef wel inlichtingen verzamelen maar had er geen afzetgebied meer voor. Enkele weken later kon men gelukkig opnieuw een verbinding tot stand brengen.¹³⁶ In juli legde Marcel Arras contact met Gaby Bruyninckx uit Mechelen. Zij was de echtgenote van ene Frans Van Den Eynde. Volgens Wouter Van Herck was die laatste een verzetsstrijder van het eerste uur. Hij was in oktober 1940 lid geworden van de Nationale Koninklijke Beweging maar in juni 1941 schakelde hij om onbekende redenen over op de Belgische Brigade van Lecron. In maart 1942 sloot hij zich aan bij de Witte Brigade (Fidelio) nadat hij zich niet meer veilig voelde in Mechelen en dus in Antwerpen onderdook.¹³⁷ Gaby Bruyninckx zorgde ervoor dat Marcel Arras in contact kon komen met Louette, die leiding van de Lierse cel op zich zou nemen. Op deze manier konden de inlichtingen uit Lier weer overgemaakt worden aan Londen.

De Witte Brigade had naast deze verbinding met de Antwerpse sector nog andere manieren om inlichtingen in Londen te krijgen. Zo vermeldt Paul Franckx in zijn witboek dat de Aarschotse verbindingsman gearresteerd werd. Dit had tot gevolg dat de ketting Brussel-Londen uiteenviel, waarlangs de Witte Brigade ook inlichtingen in Londen kon krijgen.

Maar belangrijker was de oprichting van een eigen zender. Hiervoor kon de Witte Brigade in Lier rekenen op de vaardigheden van Jos Steukers. Deze was reeds voor de oorlog als

---

¹³³ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

¹³⁴ W.Adriaens, *op.cit.*, p.18.

¹³⁵ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

¹³⁶ W.Adriaens, *op.cit.*, p. 2-6.

¹³⁷ W.Van Herck, *op.cit.*, p.81.

amateur bezig met radiobouw en was de aangewezen persoon om de operator van de zender te worden, samen met Henri Vermeiren. Er was heel wat materiaal nodig voor de uitbouw van de zender maar uiteindelijk slaagde men er in 1942 en 1943 een vijftal uitzendingen vanuit Steukers' woning in de ether te sturen volgens een overeengekomen code.¹³⁸

Zoals gezegd was het een groot risico om zulke radio-uitzendingen te versturen, en dat zou de Witte Brigade aan de lijven ondervinden. Volgens Paul Franckx slaagden de Duitsers er in de zendlocatie te ontdekken, waardoor men vanaf een andere plaats moest uitzenden.¹³⁹

De leden hadden echter hun voorzorgen genomen en verstopten de kristal, een essentieel onderdeel van de installatie, na elke uitzending op een ander adres. Op die manier kon Steukers bij een eventuele inval beweren dat de zender ontmanteld was. De voorzorgsmaatregelen mochten niet baten: op 31 mei 1943 viel de Gestapo binnen in het ouderlijke huis van Steukers en arresteerden hem. Mede-operator Henri Vermeiren kon nog ontsnappen en dook tot de bevrijding onder.

Nog voor de Duitsers het belang van hun vangst beseften konden enkele WB'ers de zender uit het huis smokkelen en bij Louis Henri onderbrengen. Eind 1943 werd ook deze gearresteerd, maar kon tijdens zijn vluchtpoging toch de kristal vernielen zodat de Duitsers die zelf niet meer konden gebruiken. Met deze laatste arrestatie vervloog voor de Witte Brigade alle hoop op een nieuwe operationele zender. Men ondernam nog enkele pogingen, maar telkens zonder succes.¹⁴⁰

2.7. Sluikpers en propaganda

In bezet België was de sluikpers het enige middel tot vrije meningsuiting dat de Belgen resteerde. Maar daarnaast vormde deze clandestiene bladen eveneens het bindmiddel bij uitstek voor het verzet. Ondanks alle risico's en de technische moeilijkheden die verbonden waren aan het uitgeven van een verzetsblad waren duizenden Belgen bereid zich te engageren voor de redactie ervan.

Voor degenen die in zomer van '40 de pen ter hand namen was het een absolute noodzaak om de bevolking, die zich niet leek te verzetten tegen de bezetter, in te lichten en hen tegen de Duitsers te keren. Zij zelf waren immers blijven geloven in een vrij België ondanks de schijnbaar onoverwinnelijke positie van het Derde Rijk. De redacteurs wilden de bevolking

---

¹³⁸ W.Adriaens, *op.cit.*, p.3.

Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), dossiers Embrechts Joseph, Louis Henri, Jan Bakhovens, Jos Steukers, Frans De Schutter en Jan Tielemans.

¹³⁹ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

¹⁴⁰ W.Adriaens, *op.cit.*, p.15-19.

met hun blaadjes overtuigen mee te werken aan de ondergang van nazi-Duitsland. Ze vonden het daarbij belangrijk de bevolking een hart onder de riem te steken.

Hoewel uiteenlopende ideologische overtuigingen leden tot verzet, waren de redacteurs van de sluikpers het eens over een aantal punten: de collaboratie werd heel krachtig veroordeeld, de lakse houding van de Belgische structuren onder de bezetter werd verworpen en ze probeerden allen de bevolking aan te manen tot passief of zelfs actief verzet.¹⁴¹

De Lierse sector van de Witte Brigade zou ook zijn stem laten horen in de vorm van een sluikblad. Het blad zou de naam 'Recht en Vrijheid'¹⁴² krijgen en werd volgens Marcel Arras in november 1941 voor het eerst verspreid. Deze eerste blaadjes werden door Jos Stubbe gerealiseerd, en dit vanuit de stadsburelen van Lier aangezien Stubbe stadsbediende was. Marcel Arras schreef de teksten, net als enkele andere bestuursleden van de WB zoals Roger Parez, Paul Franckx en later Marcel Arras. De teksten werden door Franckx overgetypt.

Jos Stubbe nam dan wel een enorm groot risico door 'Recht en Vrijheid' op de stadsburelen van Lier te verwezenlijken, maar het gaf hem wel het enorme voordeel dat er een overvloed aan papier ter beschikking was.¹⁴³ Voor vele andere verzetsbewegingen leidde het gebrek aan materiaal en financiële middelen immers vaak tot het einde van het sluikblad. Bovendien was papier en kopieermateriaal zeer schaars en dus moeilijk te verkrijgen en liep men steeds het risico door de bezetter ontdekt te worden.¹⁴⁴ Met deze moeilijkheden werd de Witte Brigade in Lier dus niet geconfronteerd, althans toch tijdens de eerste jaren van de bezetting niet.

Tot in maart 1942 zette Stubbe zijn gevaarlijke taak verder. Toen besliste Marcel Arras dat de verzetsbeweging beter geen risico meer kon lopen en zich een drukpers zou aanschaffen. Dus schaften ze zich een 'Romeo' aan, die bij Jos Steukers werd ondergebracht. De realisatie van 'Recht en Vrijheid' gebeurde als volgt: de teksten werden geschreven waarna Paul Franckx ze uittypte.¹⁴⁵ Dat gebeurde op schrijfmachines die de verzetsleden hadden gestolen, zowel uit garage Krüger als van de stadsburelen.¹⁴⁶ Daarna werden de blaadjes gestencild. Na het drukken werden alle sporen zorgvuldig uitgewist, de drukpers werd weer

---

¹⁴¹ F.Maerten, "De sluikpers in bezet België", in: *Tegendruk. Geheime Pers tijdens de tweede wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, p.73-75.

¹⁴² J.Dujardin, L.Rymenans, J.Gotovitch et al., *Inventaris van de sluikpers (1940-1944) in België bewaard*, Bruxelles, Archives générales du royaume, 1966, p.127-128.

¹⁴³ W.Adriaens, *op.cit.*, p.24.

¹⁴⁴ F.Maerten, "De sluikpers in bezet België", p.77.

¹⁴⁵ W.Adriaens, *op.cit.*, p.19-26.

¹⁴⁶ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

veilig opgeborgen en het resultaat werd verdeeld onder de aanwezigen die ze dan in de late uren gingen rondbrengen.

Het papier voor het blad was nog steeds grotendeels afkomstig van de Lierse stadsburelen, nu geleverd door stadsbediende Pierre Suetens, hoewel die soms ook papier afkomstig van de Lierse Duivenbond voorzag.

Na de razzia's van 10 mei 1943 werd het materiaal overgeplaatst naar de familie Verhoeven. Net op tijd want Steukers werd eind mei aangehouden. Van juni tot begin september zou het drukken van 'Recht en Vrijheid' bij de familie Verhoeven gebeuren. Ook bij die laatste moest het materiaal in allerijl weggehaald worden want eind september werd zowel vader Verhoeven als zijn twee zoons gearresteerd door de Gestapo.

Na deze razzia's bleven nog maar twee bestuursleden op vrije voeten, namelijk Paul Franckx en Bob Teeuws. Teeuws was echter voortvluchtig dus zorgde Franckx voor het voortbestaan van 'Recht en Vrijheid'. Het blad werd nu gedrukt bij Gommaar van Gils. Maar ook die kon zijn taak niet voor lange tijd waarmaken daar hij in oktober 1943 werd gearresteerd. Gelukkig kon de Gestapo de drukpers zelf niet vinden en kon de WB alles op tijd vernielen. Na deze laatste tegenslag werd het blad nog uitsluitend met de hand geschreven door Paul Franckx die ondergedoken was in St. Job in't Goor. Het blad functioneerde nu enkel nog als een intern WB-blad (volgens de 'Kroniek van de Witte Brigade' ging het om de nummers 23 tot 34).¹⁴⁷

Voor de leiding van de Witte Brigade sector Lier was 'Recht en Vrijheid' het uitgelezen platform om hun mening over de oorlog aan de Lierse bevolking te verkondigen. Enkele onderwerpen keren steeds terug in het sluiklad.

Eén van die veel voorkomende onderwerpen handelde over collaborateurs. Deze 'verraders' werden hard aangepakt. Ze werden met naam en adres opgesomd en vaak werd erbij vermeld waarom ze precies als verraders werden aanzien, zoals bijvoorbeeld ene Juf Mets die een schoenhandel heeft maar enkel nog aan Duitsers verkoopt. In dezelfde editie van 'Recht en Vrijheid' werden de lezers ook gewaarschuwd voor het Duitsgezinde politiekorps (waaronder agent Maes, die zoals gezegd later het doelwit van een aanslag van de WB zou worden) en het stadsbestuur van Lier. Zeker oorlogsburgemeester Van der Hallen werd op een niet al te hoogstaande manier met de grond gelijk gemaakt: "Wist ge dat onze Moffrikaanse gezinde burgemeester een privésekretaris aangesteld heeft voor zijn gebruik? Als ge hem nog niet moest kennen, het is niemand minder dan de sukkelaar verrader B., homoseksueel individu...Werd onze burger nu ook al homoseksueel???"¹⁴⁸ Het is belangrijk bij het lezen van dit soort artikels te beseffen dat 'Recht en Vrijheid' niet enkel in handen

---

¹⁴⁷ W.Adriaens, *op.cit.*, p.19 en p.24-26.

¹⁴⁸ SOMA, *Recht en Vrijheid-Lier*.

kwam van zogenaamde 'goede Belgen'. Het sluikblad werd ook bewust bij collaborateurs in de bus gedropt. Bij het lezen van de steeds herhaalde belofte dat de 'zwarten' zullen boeten of de vermelding dat het verzet in bezit is van lijsten met collaborateurs, en vooral het lezen van eigen naam en adres in het sluikblad, moet bij collaborateurs voor heel wat psychologische druk gezorgd hebben.

Logischerwijs waren de Duitsers zelf ook een onderwerp dat 'Recht en Vrijheid' maar al te vaak aanhaalde. Op alle mogelijke punten werden hun handelingen aangeklaagd en legde de verzetskrant de werkelijke toedracht achter de leugens bloot. Zo hadden de Duitsers bijvoorbeeld helemaal geen werkkrachten nodig in hun land maar haalden ze alle jonge mannen uit België weg uit vrees voor de nakende ondergang van het Derde Rijk.

Ook over de bombardementen op Mortsel vertelde de traditionele Lierse kranten niet de waarheid, maar een Duitse versie van de feiten. Het grote dodental was volgens 'Recht en Vrijheid' immers wel degelijk de fout van de bezetter omdat die geen alarm had afgekondigd en bovendien de fabrieken in dichtbewoonde gebieden had gebouwd. In dit artikel herhaalden de redacteurs nogmaals dat de oorlog in een beslissend stadium was gekomen.¹⁴⁹ Net als bij collaborateurs werd er voor gezorgd dat de Duitsers 'Recht en Vrijheid' in handen kregen, met de bedoeling hen de moed in de schoenen te doen zinken.

Daarnaast had dit soort artikels vooral de bedoeling de bevolking een hart onder de riem te steken en aan te zetten tot de eerste daden van verzet tegen de niet onoverwinnelijke bezetter. Men wilde vooral overtuigen en vanuit deze optiek werd informatie over de internationale en nationale actualiteit besproken. Men stelde actieplannen voor, gaf instructies en herhaalde bepaalde slogans met als doel de lezers van het sluikblad aan te zetten zich aan te sluiten bij het verzet.¹⁵⁰

In 'Recht en Vrijheid' herhaalde men telkens dat het einde van de oorlog en de ondergang van het Derde Rijk in zicht was: "Het uur gaat slaan!!! Houdt u gereed, alle beschikbare mannen, zoo jongeren als ouderen! Moeders, vrouwen en meisjes steunt uwe geliefden die den grootsten strijd van morgen ter verdediging van ons geliefde vaderland zullen voeren."¹⁵¹

Door telkens het naderende einde van de oorlog te herhalen en het onoverwinnelijke imago van de Duitsers onderuit te halen, wilden de redacteurs de lezers van 'Recht en Vrijheid' duidelijk maken dat toetreden tot het verzet wel degelijk een verschil kon maken.

Wat betreft de andere onderwerpen die het frequentst in het sluikblad werden aangehaald, past 'Recht en Vrijheid' quasi perfect in het beeld dat Fabrice Maerten van conservatieve sluikbladen schetst. "Ze waren grote voorstanders van Britten en Amerikanen en waren blij

---

¹⁴⁹ SOMA, *Recht en Vrijheid-Lier*.

¹⁵⁰ F.Maerten, "De sluikpers in bezet België", p.74-75.

¹⁵¹ SOMA, *Recht en Vrijheid-Lier*.

met de Duitse nederlagen in Rusland, waarbij ze wel hoopten dat ze zich vergisten in de aard van het communisme dat hen toch nog altijd schrik inboezemde. Gezien hun katholieke achtergrond hadden veel van die conservatieve bladen heel wat aandacht voor de reacties van de kerkelijke hiërarchie en bewierookten die als ze positie nam tegen de vijand. Ze waren echter niet zo te vinden voor aanslagen of spectaculaire sabotageacties [...]. Bovendien aarzelden ze niet degenen die aangeduid werden voor verplichte tewerkstelling aan te zetten tot werkweigering. Maar ze riepen wel op om inlichtingen te verzamelen en om tot een samenwerking te komen van clandestiene milities met het oog op gewapende steun bij de bevrijding en op ordehandhaving onmiddellijk erna.¹⁵² Hierbij moet wel opgemerkt worden dat sommige van deze kenmerken niet expliciet zijn terug te vinden in de nog bewaarde uitgaven van 'Recht en Vrijheid' maar wel zeer duidelijk in andere bronnen zoals bijvoorbeeld het witboek van Paul Franckx.¹⁵³ Er zijn echter maar enkele nummers van het sluikblad bewaard, dus het kan niet uitgesloten worden dat deze onderwerpen wel in de verdwenen uitgaven werden aangekaart.

Volgens Fabrice Maerten bleef de bijdrage van de sluikpers niet beperkt tot louter propaganda. Een verzetskrant wou eveneens een bindteken zijn, een soort ontmoetingsplaats voor vijanden van de bezetter. Soms diende de krant zelfs de financiële belangen van de organisatie. Voor steunverleners vormde hij het ontvangstbewijs van hun bijdragen.¹⁵⁴ Dit laatste lijkt inderdaad op te gaan voor 'Recht en Vrijheid'. In de nog bewaarde kranten van het sluikblad stond regelmatig een rubriek 'steunleden'. Onder deze rubriek stonden uitspraken als 'Om Hitler te zien hangen', 'Ik ben zo kwaad op die openlik laten zien wat ze zijn dan die degenen die zich verdoken houden'¹⁵⁵ of met meer gevoel voor humor: 'Voor een nieuwe zwembroek voor Rommel'¹⁵⁶, met daarachter het bedrag dat deze anonieme personen geschonken hadden.¹⁵⁷

2.8 Hulp aan werkweigeraars en geallieerde piloten

De Witte Brigade was een verzetsbeweging die zich sterk inliet met het lot van werkweigeraars en andere onderduikers. Volgens Meyers en Selleslagh stuurde Marcel Louette vaak orders naar verschillende afdeling om uit te kijken naar mogelijke

---

¹⁵² F.Maerten, "De sluikpers in bezet België", p.84.

¹⁵³ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

¹⁵⁴ F.Maerten, "De sluikpers in bezet België", p.74.

¹⁵⁵ SOMA, *Recht en Vrijheid-Lier*.

¹⁵⁶ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

¹⁵⁷ SOMA, *Recht en Vrijheid-Lier*.

schuilplaatsen en te zorgen voor materiaal (handdoeken, kledij, enzovoort) voor de onderduikers.¹⁵⁸

In de Lierse afdeling hechtte men duidelijk veel belang aan het onderhoud van werkweigeraars en ander ondergedoken personen. Ook Joden werden geholpen om onder te duiken door de Lierse WB.

De verzetsbeweging richtte een steunkas op met het doel deze mensen nog beter te kunnen helpen.¹⁵⁹ Verschillende leden zamelden geld in zodat de verstekelingen zowel op financieel en materieel gebied geholpen konden worden.¹⁶⁰ Uit de erkenningdossiers blijkt dat het grootste deel van de leden ook daadwerkelijk bijdroegen aan de steunkas. Andere gingen nog verder en waren bereid om een persoon die diende onder te duiken, in hun huis te verbergen en hem te onderhouden.¹⁶¹

Een andere manieren om deze mensen verder te helpen was hen te voorzien van valse papieren zoals identiteitskaarten, arbeidscertificaten, enzovoort. Zoals eerder al aangehaald was de Witte Brigade in Lier zeer bedrijvig op dit vlak en voorzag ze zelfs andere sectoren van valse papieren.¹⁶²

De Witte Brigade slaagde erin twee geallieerde piloten die in Lier verzeild raakten te helpen. De eerste landde op 18 juni 1943 in de Tuinwijk in Lier. De verzetsleden van de WB waren op tijd bij hem en konden hem in veiligheid brengen. De tweede piloot was een Australiër en werd gered op 12 mei 1944. Tegen die tijd was de verzetsbeweging al sterk verzwakt na vele arrestaties en leefde Paul Franckx ondergedoken in de schuilplaats 'Jacobus' te St. Job-in-'t-goor. De geallieerde piloot werd eveneens ondergebracht in de schuilplaats.¹⁶³

2.9 Besluit

In Lier was de Witte Brigade (Fidelio) de grootste en belangrijkste verzetsgroep bij uitstek met zijn 140 leden.¹⁶⁴ De beweging was ontstaan in januari 1941 toen Georges Lecron in Lier Marcel Arras aanzette om een verzetsbeweging op te starten. Vanaf dan groeide de beweging gestaag uit tot een belangrijke tegenstander van de bezetter in Lier. Zo goed als

---

¹⁵⁸ W. Meyers, *op.cit.*, p.55.

¹⁵⁹ FOD, *stukken betreffende het verzet in Lier*.

¹⁶⁰ Documentatiecentum Witte Brigade, dossiers Steylaerts Gérard, Henzen Octave en anderen.

¹⁶¹ Documentatiecentum Witte Brigade, dossiers Moons Asalie, Bossaerts Yvonne Rosa en anderen.

¹⁶² W. Adriaens, *op.cit.*, p.2-3.

Documentatiecentum Witte Brigade, dossier Louis Aerts.

¹⁶³ W. Adriaens, *op.cit.*, p.15-19.

¹⁶⁴ FOD, *Dienst oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

alle mogelijke verzetsvormen worden tegen de Duitsers uitgespeeld, van sabotagedaden, over clandestiene pers tot zelfs de oprichting van een eigen zender. Wanneer de Mechelse sector van Lecron echter volledig opgerold werd in juni 1942, was de beweging verplicht een andere aansluiting te vinden. Die vond ze toen ze in contact kwam met Marcel Louette, oprichter en leider van de Witte Brigade (Fidelio) in Antwerpen. De Lierse groep laat op dat ogenblik de naam Belgische Brigade vallen en wordt de Witte Brigade (Fidelio) sector Lier. Vanaf mei 1943 gaat het echter mis en voeren de Duitsers de ene razzia op de andere uit, waardoor de beweging net als alle andere Lierse verzetsgroepen, sterk verzwakt wordt. Vele van zijn leiders worden gearresteerd en de beweging zal zwak de bevrijding van België tegemoet gaan, waarover later meer.

3. Het Geheim Leger

3.1. Inleiding¹⁶⁵

Het Geheim Leger is een verzetsbeweging die zich voornamelijk binnen militaire kringen ontwikkelde. Vele militairen ervoeren de bezetting van België in mei 1940 als een ware nederlaag. Ze zagen het vooroorlogs politiek regime als de schuldige.

Een groot deel van de militairen wilde de strijd echter niet opgegeven en dus kwamen in de zomer van 1940 twee militaire verzetsbewegingen tot stand. Het eerste stond onder leiding van kolonel Robert Lentz en kreeg de naam Belgische Leger. Het tweede was het Belgische Legioen van kapitein-commandant Charles Claser. Leden rekruteerden beide onder reserve- en beroepsofficieren. Volgens Van De Vijver waren er enkele overeenkomsten tussen de twee groepen: “Gemeenschappelijke kenmerken van deze proepen [sic.] waren hun verering voor de koning en hun afkeer van politici. Bovendien dachten ze allemaal aan de voorbereiding van de ordehandhaving van zodra de bezetter weg was en van de strijd tegen de ‘binnenlandse vijand’ (collaborateurs, communisten).”

In juli 1941 versmelten de beide initiatieven tot een verzetsbeweging die de naam ‘Belgische Legioen’ krijgt. Lentz werd benoemd tot bevelhebber van de beweging en kolonel Bastin nam de verantwoordelijkheid over de mobiele reserve op zich. België werd opgedeeld in drie zones (een Vlaamse, Waalse en Brusselse zone), acht provincies en vijf regio’s.

Het Koningsgezinde en conservatieve Belgische Legioen had oorspronkelijk het doel voor ogen de ordehandhaving te garanderen na de nederlaag van het Derde Rijk. Ze veranderden echter van strategie toen duidelijk werd dat Groot-Brittannië kon stand houden tegen het Derde Rijk en Hitler de Sovjet-Unie aanviel. Het Belgische Legioen kwam tot het inzicht dat het einde van de oorlog nog niet in zicht was en kozen er daarom voor om over te gaan tot directe actie tegen de bezetter.

De Belgische regering was de verzetsbeweging echter niet gunstig gezind. Zij zagen het Belgische legioen als een uiterst rechte beweging die na de oorlog een sterk regime met aan het hoofd de koning wilde inrichten. Toen Claser in juli 1942 Londen had bereikt, werd hij

---

¹⁶⁵ T.Vuylsteke, M.Herman, V.Marquet en H.Bernard, *Het geheim leger, 1940-1944*, Gent, Verbeke, 1986, p.6-120.

W.Meyers en F.Selleslagh, *op.cit.*, p.103-105.

E.Verhoeyen, R.Van Doorslaer, H.Van de Vijver, *op.cit.*, p.65-74.

F. Maerten, “Het verzet” in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.103-105.

zeker niet hartelijk ontvangen door de regering. De S.O.E. (Special Operation Executive) daarentegen stond wel positief tegen over de verzetsbeweging van Claser. Samen stelden ze een actieplan op voor de operaties van het Belgisch Legioen. De militaire opdracht werd echter getekend zonder toelating van de Belgische regering. Door dit voorval verbrak de regering zijn banden met de S.O.E. Dit had tot gevolg dat het Belgische Legioen niet geholpen werd door de S.O.E. Claser probeerde nog een tweede keer naar Londen te reizen maar werd daarbij gearresteerd door de Duitsers.

De relaties tussen regering en Belgische Legioen zouden aanzienlijk verbeteren wanneer François De Kinder, die schoonbroer van Pierlot was, de regering kon overtuigen van de goede bedoelingen van het Legioen onder leiding van Bastin. Op 30 december 1942 werd die laatste door de Belgische regering erkent als enige bevelhebber verantwoordelijk voor het militaire verzet in ons land. De groepering zou vanaf dat moment de naam 'Leger van België' krijgen.

In opdracht van de regering diende de tweede Directie Van Landsverdediging de clandestiene militaire actie in nauw overleg met Londen te plegen. De statuten van het Leger van België werden onder de naam 'Paard van Troye' in augustus 1943 aan Bastin overgemaakt. Die laatste werd echter drie maanden later gearresteerd waardoor kolonel Gérard de leiding op zich moest nemen. Op 29 juli 1943 keurde die het plan van de S.O.E. en de tweede Directie van het ministerie, de zogenaamde Stanley-zending, goed. Het Belgische grondgebied werd nu opgedeeld in vijf zones:

Zone I: provincie Henegouwen en Namen

Zone II: provincie Antwerpen

Zone III: provincie Oost- en West-Vlaanderen

Zone IV: provincie Brabant

Zone V: provincie Limburg, Luik en Luxemburg

Vanaf de goedkeuring kon de verzetsbeweging eveneens steeds meer rekenen op financiële en materiële steun uit Londen.

In januari 1944 werd Gérard vervangen door generaal Pire. Meteen maakte de beweging nog een laatste naamsverandering door en werd ze herdoopt tot 'Geheim Leger'. Dit deed men om duidelijk te maken dat de rol van de verzetsbeweging zou eindigen bij de bevrijding van België en dat daarna een nieuw Belgische Leger zou gevormd worden.

De leiders van het Geheim Leger en de regering kwamen tot het akkoord dat de geheime troepen zouden wachten tot de intrede van de geallieerden alvorens in actie te schieten. Men bleef echter wel tot dat ogenblik sabotagedaden ondernemen die als prikacties bedoeld waren.

Op 1 juni 1944 zond de BBC onder een geheime code de boodschap uit dat de geallieerden binnen 14 dagen in actie zouden treden. Op 8 juni volgde een tweede boodschap die aangaf dat het Geheim Leger zelf kon beginnen aan acties. Dit hield in: het lam leggen van spoorwegverkeer en wegbruggen, vernietigen van telecommunicatie en tenslotte guerrilla-acties die diende om de open strijd met de bezetter uit te lokken. Deze laatste fase werd door de snelheid van de geallieerde opmars nooit verwezenlijkt.

Op 10 oktober 1944 zou het Geheim Leger ontbinden.

3.2. Ontstaan en evolutie groepering in Lier

Na de Witte Brigade is het Geheim Leger in Lier de tweede grootste verzetsbeweging geweest tijdens WO II, met ongeveer een 40-tal leden. Begin november 1940 stichtte reserveluitenant Jacques Van De Velde de afdeling 'Lier-Duffel-Kontich' van het Belgische Legioen onder bevel van Kolonel Housmans, bevelhebber van de provincie Antwerpen.¹⁶⁶ Van de Velde werd aangeworven door William Grisar, die de leiding had over de 'Antwerpse mobiele groep'.¹⁶⁷

Notaris Jean-Louis De Strijcker was medestichter van de Lierse verzetsbeweging. Hij zou het leiderschap over de mobiele garde van het district Lier op zich nemen.¹⁶⁸

Eind 1940 sloten Jan Baptist Oppers en Marcel Jansen zich aan. Oppers werd chef van het vervoer en zou de functie van commandant van het schuiloord Lier waarnemen. Marcel Jansen werd sectieoverste.¹⁶⁹

Het bestuur van het Geheim Leger in Lier zou ook nog uitbreiding nemen aan het begin van 1941. Theo Proost werd aangeworven als hoofd van de inlichtingen, Karel Roofthoof als hoofd van bevoorrading en Karel Wens werd pelotonoverste in mei. Ook Gustaaf Van Boeckel voegde zich bij de groep in mei, hij had de leiding over gevaarlijke opdrachten zoals het vervoer van wapens en munitie. Van Boeckel was eveneens verbindingsgagent voor twintig dorpen in de buurt van Lier.¹⁷⁰

De beweging zou gestaag uitbreiden maar in mei 1943 werd ze ernstig geraakt door Duitse repressie. Leden van de beweging hadden over de muur van de Sionskazerne anti-Duitse pamfletten gegooid en hadden op die manier een streng onderzoek op hun nek gehaald. Er

---

¹⁶⁶ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Van De Velde Jacques.

¹⁶⁷ T.Vuylsteke, M.Herman, V.Marquet en H.Bernard , *op.cit.*, p.185.

¹⁶⁸ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier De Strijcker Jean-Louis Marie.

¹⁶⁹ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Oppers Jan Baptist, Marcel Jansen.

¹⁷⁰ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Theo Proost, Karel Roofthoof, Gustaaf Van Boeckel.

volgden verschillende razzia's waarbij de verzetsbeweging zwaar getroffen werd en daarna nooit meer volledig zou kunnen recupereren. Maar deze gebeurtenissen zullen later in detail worden uitgewerkt in het hoofdstuk over Duitse repressie en verraad.

3.3. Sabotage

Wat betreft sabotage waren de Lierse leden van het Geheim Leger vooral bedrijvig op vlak van de administratieve sabotage. Dit valt te verklaren door het beroep van een groot deel van de leden. Velen waren tewerk gesteld op het Lierse stadsbestuur. Maar liefst zes van de elf leden die in hun erkenningdossier getuigden dat ze sabotages hebben uitgevoerd, waren werknemers van de stad Lier.¹⁷¹

Dit stelde het Geheim Leger in staat om op het gemeentebestuur heel wat in de war te sturen. Bepaalde documenten werden weggenomen, verstoep of verwisselt, briefwisseling van het gemeentebestuur werd onvreemd of werktuigen werd onbruikbaar gemaakt tijdens werkzaamheden in de Duitse kazerne.¹⁷² Op die manier maakte men het Duitsgezinde gemeentebestuur en de Duitsers moeilijk om hun taken vlot uit te voeren. Dit was echter niet de enige motivatie voor deze administratieve sabotagedaden. Een ander voordeel van de sterke aanwezigheid van het Geheim Leger in het stadsbestuur was dat men als het ware aan de bron zat voor wat betreft inlichtingen over het reilen en zeilen in de stad Lier. Interessante dossiers of briefwisseling werd dus niet enkel vernield of verborgen maar ook afgeschreven of onvreemd. Op die manier kon de verzetsbeweging het doen en laten van burgemeester Van Der Hallen en zijn medestanders nauwgezet in oog houden. Zodoende konden ze ook ingrijpen waar nodig en sommige compromitterende stukken laten verdwijnen, zoals bijvoorbeeld Jan Oppers deed.¹⁷³ Of zoals politieagent Karel Thijs die personen, die betrappt waren op diefstal van Duitse kolen in het treinstation van Lier, behoedde van vervolging door de verslagen te vervalsen.¹⁷⁴ Hiermee kom ik aan de laatste motivatie die de leden van het Geheim Leger aanzette tot bestuurlijke sabotage, namelijk om mensen te vrijwaren van arrestatie of verplichte tewerkstelling. Dit kon op verschillende manieren gebeuren. Zoals reeds gezegd door bepaalde documenten te laten verdwijnen of politieverlagen te vervalsen. Maar ook zoals stadsbediende Louis Aerts deed, door geboortedatums in de bevolkingsregisters te wijzen zodat jongeren van opeising werden

---

¹⁷¹ Ministerie van Defensie, dossiers van Oppers Jan Baptist, Wens Karel, Aerts Louis, Mortelmans Jozef Gommer, Roofthoofd Karel Jozef, Thijs Karel Lodewijck.

¹⁷² Ministerie van Defensie, dossiers Oppers Jan Baptist, Roofthoofd Karel Jozef en Mortelmans Jozef Gommer.

¹⁷³ Ministerie van Defensie, dossier Oppers Jan Baptist.

¹⁷⁴ Ministerie van Defensie, dossier Thijs Karel Lodewijck.

ge vrijwaard. Met hetzelfde doel voor ogen leverde hij eveneens valse getuigschriften af.¹⁷⁵ En natuurlijk was er ook een grote vraag naar valse identiteitskaarten en arbeidscertificaten. Uit de erkenningdossiers blijkt dat de leden van het geheime leger die op het stadshuis werkten die overvloedig konden voorzien. Ze stelden de valse documenten op en gaven die dan door, meestal via een tussenpersoon.¹⁷⁶

De verzetsbeweging had eveneens het geluk dat Jozef Van In lid was van het Geheim Leger in Lier. Die was uitgever van beroep en had dus toegang tot een grote voorraad papier, bureelbenodigdheden en valse stempels. Naar eigen zeggen heeft hij honderden identiteitsbewijzen geleverd, evenals arbeidscertificaten.¹⁷⁷

De sabotage op het gemeentebestuur bleef niet ongemerkt. Karel Wens getuigde dat er een onderzoek plaats vond dat uitgevoerd werd door Oberzahlmeister Rohkar. Die kwam speciaal uit Mechelen naar Lier voor het onderzoek. Wens werd naar eigen zeggen bedreigd om voor zes maanden naar Duitsland te worden gestuurd indien de toestand er niet op verbeterde. Uiteindelijk zouden deze bedreigingen geen gevolg krijgen.¹⁷⁸

Slechts enkele sabotagedaden die de verzetsleden van het Geheim Leger in hun erkenningdossiers vermelden, vielen niet binnen de administratieve sabotage. Meer bepaald ging het om Jozef Mortelmans die naar eigen zeggen binnendrong in de lokalen van Duitsers in de kazerne, waar hij sleutels stal en papieren vernielde. Dit zou hij ook in de lokalen van het NSJV hebben gedaan.¹⁷⁹ Verder was er nog sprake van een sabotagedaad uitgevoerd door Pieter Wery waarbij aan de Nazarethbrug te Lier de signaaldraden van het spoor en de telefoondraden werden vernield.¹⁸⁰

3.4. Inlichtingdiensten

Net als de Witte Brigade was het Geheim Leger ook zeer bedrijvig in het verzamelen van inlichtingen. Hoofd van de inlichtingendienst was Theo Proost. Vele leden gaven aan hem

---

¹⁷⁵ Ministerie van Defensie, dossier Aerts Louis.

¹⁷⁶ Ministerie van Defensie, dossier Roofthoof Karel Jozef.

¹⁷⁷ Ministerie van Defensie, dossier Van In Jozef.

¹⁷⁸ Ministerie van Defensie, dossier Karel Wens.

¹⁷⁹ Ministerie van Defensie, dossier Mortelmans Jozef Gommer.

¹⁸⁰ Ministerie van Defensie, dossier Wery Pieter.

hun inlichtingen door, maar evengoed ook aan Van De Velde, Karel Roofthoofd en andere bestuursleden.¹⁸¹

De leden verzamelden vooral inlichtingen over de bezetter: over de troepensterkte, verplaatsingen van troepen, over hun wapens, hun afweergeschut, enzovoort.¹⁸² Ook het treinverkeer werd nauwgezet bestudeert en genoteerd. De Pauw Karel Philip maakte een plan op van de vliegvelden in de buurt van Lier.¹⁸³

Naast de Duitsers werden ook de collaborateurs constant in het oog gehouden, zoals bijvoorbeeld Alfons Lanens.¹⁸⁴ Wederom bood de sterke aanwezigheid van het Geheim Leger in het stadsbestuur hen een groot voordeel op dit vlak. Burgemeester Van Der Hallen en zijn metgezellen konden immers nauwelijks iets beslissen zonder dat het Geheim Leger er op de hoogte van was. Ook de briefwisseling van het Duitsgezinde stadsbestuur werd vaak geopend en overgeschreven. Dit moet een schat aan waardevolle informatie hebben opgeleverd.

Politieagent Karel Thijs kon dan weer nuttige inlichtingen verschaffen over de politietoestand en het personeel van de Lierse politie. Ook was hij aanwezig op werf- en propagandavergaderingen van het VNV, De Vlag en de SS en kon hij informatie verzamelen over deze groeperingen en hun leden.¹⁸⁵

Of het Geheim Leger in Lier zijn inlichtingen tot bij de geallieerden kreeg en hoe dit gebeurde, kan niet opgemaakt worden uit de erkenningdossiers. De verbindingen die de erkende leden beschrijven onderhielden tijdens de oorlog onthult meer. Sanders Benoit was luitenant van de Rijkswacht, hij zou in verbinding hebben gestaan met kolonel Leclair uit Brussel.¹⁸⁶ Deze laatste was Rijkswachtkolonel. Eind 1943 ging Leclair in onderhandeling met kolonel Gérard met als resultaat dat de Rijkswachtbrigades vanaf dat ogenblik regelmatig informatie verschaften aan de inlichtingendienst van het Geheim Leger. Via 'Clarence' van Walthère Dewè konden deze inlichtingen de geallieerden bereiken.¹⁸⁷

Dezelfde Benoit Sanders stond eveneens in contact met commandant Paul Housmans, net als Liers Geheim Leger-lid Jozef Goossens.¹⁸⁸ Housmans was gewezen korpscommandant van het 35ste Linie en had de leiding over de provincie Antwerpen.¹⁸⁹

---

¹⁸¹ Ministerie van Defensie, dossiers Theo Proost, De Strijcker Jean-Louis Marie, Wens Lodewijk Henderik Karel, Goossens Jozef Louis.

¹⁸² Ministerie van Defensie, dossiers Oppers Jan Baptist, Jansen Marcel en andere.

¹⁸³ Ministerie van Defensie, dossier De Pauw Karel Philip.

¹⁸⁴ Ministerie van Defensie, dossier Van Boeckel Hubert Jozef.

¹⁸⁵ Ministerie van Defensie, dossier Thijs Karel.

¹⁸⁶ Ministerie van Defensie, dossier Sanders Benoit.

¹⁸⁷ T.Vuylsteke, M.Herman, V.Marquet en H.Bernard, *op.cit.*, p.129.

¹⁸⁸ Ministerie van Defensie, dossiers Sanders Benoit en Goossens Jozef Louis.

¹⁸⁹ T.Vuylsteke, M.Herman, V.Marquet en H.Bernard, *op.cit.*, p.185.

Sanders organiseerde verder nog een estafette tussen Mechelen en Halle, en Bouwel-Grobbendonck naar Brussel.¹⁹⁰

Andere leden verzorgden meer regionale verbindingen. Gustaaf Van Boeckel zou verbindingsagent met 20 dorpen in de buurt zijn geweest. De Swert Alfons was verbindingsagent tussen Kessel en Lier, en Verhulsel Pierre die met Boechout.¹⁹¹

3.5. Sluikpers en propaganda

In tegenstelling tot de Witte Brigade had het Geheim Leger in Lier geen eigen sluikblad. Dit betekent echter niet dat ze op het vlak van sluikpers niet actief waren. Integendeel, zo goed als bijna alle leden van de verzetsbeweging in Lier noteerden in hun erkenningdossier dat zij sluikkranten hebben uitgedeeld. Sommige deden dit uit eigen beweging, anderen in opdracht van bijvoorbeeld Theo Proost of Gustaaf Van Boeckel.¹⁹²

Wat was de oorsprong van de sluikbladen die het Geheim Leger in Lier verdeelde? Een deel was afkomstig van geallieerde vliegtuigen die de sluikbriefjes parachuteerde tijdens hun vlucht over België.¹⁹³ Andere waren sluikbladen afkomstig uit België zelf maar opgesteld door verzetsgroepen buiten het Lierse. Binnen deze categorie is er sprake van 'Libre Belgique', 'België Vrij' en 'Vrij België'.¹⁹⁴

Een derde categorie sluikbladen die het Geheim Leger in Lier verspreide waren plaatselijk opgestelde krantjes en pamfletten die niet door de verzetsbeweging zelf waren opgesteld. Dit wilde echter niet per definitie zeggen dat ze niets te maken hadden met deze sluikbladen. Voor wat betreft de inhoud van het Witte Brigade-blad 'Recht en Vrijheid' in Lier werd er beroep gedaan op inlichtingen afkomstig van leden van het Geheim Leger. Zoals al eerder gezegd waren die laatste sterk aanwezig in het stadsbestuur. Dit gaf hen het enorme voordeel dat ze veel informatie konden vergaren over het Duitsgezinde stadsbestuur en hun beslissingen. Deze informatie vormde vaak de basis van pamfletten en sluikbladen van het Lierse Geheim Leger zelf, maar werd dus ook doorgegeven aan andere verzetsbewegingen. Op die manier baseerde ook 'Recht en Vrijheid' zich op de inlichtingen.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Ministerie van Defensie, dossiers Sanders Benoit.

¹⁹¹ Ministerie van Defensie, dossiers Gustaaf Van Boeckel, De Swert Alfons en Verhulsel Pierre Julien.

¹⁹² Ministerie van Defensie, dossiers Mortelmans Jozef Gommer, Verhulsel Frans Jozef, Verhulsel Lucien August Constant.

¹⁹³ Ministerie van Defensie, dossiers Oppers Jan Baptist, Thijs Karel Lodewijck.

¹⁹⁴ Ministerie van Defensie, dossiers Van De Velde Jacques, Mortelmans Jozef Gommer, Wery Pieter.

¹⁹⁵ Ministerie van Defensie, dossiers Roofthoof Karel Jozef, Wery Pieter.

Omgekeerd werd het sluikblad van de Witte Brigade eveneens verspreid door leden van het Geheim Leger. De nummers werden door Gomaar Geuens aan Karel Thijs overhandigd.¹⁹⁶ Daarnaast wordt vaak erkend 'plaatselijk opgestelde pamfletten' te hebben verspreid, zonder dat gespecificeerd wordt over welk soort pamfletten het ging of wat de afkomst van deze sluikbladen was.¹⁹⁷

Tot slot stelde het Geheim Leger dus eveneens enkele pamfletten zelf op. Voor wat betreft de vereiste technische vaardigheden konden ze rekenen op de kennis van Jozef Van In die een drukkerij had. Hij typte de stencils over, drukte ze af en zorgde ook voor papier en benodigdheden. Toch lijkt het erop dat de verzetsbeweging slechts zelden pamfletten op eigen kracht uitbracht. Slechts vijf leden melden deze activiteit hun dossier.¹⁹⁸ Meer nog, deze uitzonderlijke onderneming lijkt sterk gelinkt te zijn aan de gebeurtenissen van 9 op 10 mei 1943. Zoals eerder al bij de bespreking van de Witte Brigade werd aangehaald, was dit immers de driejarige verjaardag van de Duitse bezetting en wilde ook het Geheime Leger dit niet ongemerkt voorbij laten gaan. Daarom werden anti-Duitse pamfletten over de muur van de Sionskazerne gegooid. Drie van de vijf leden die erkenden zelf pamfletten te hebben gemaakt gaven aan dat dit vooral gebeurde met het oog op 9 en 10 mei. Opmerkelijk is dat het gaat om drie broers, namelijk Frans Jozef Verhulsel, Pierre Julien Verhulsel en Lucien August Constant Verhulsel. Twee van de drie zouden tijdens de razzia's van 10 mei gearresteerd worden.¹⁹⁹ Nergens wordt er echter over de Sionskazerne gesproken, noch over het vuren op Duitse soldaten waar ook sprake van was in andere bronnen. Maar op deze kwestie wordt later dieper ingegaan.

Ondanks het feit dat het Geheim Leger in Lier geen eigen sluikkrant heeft verwezenlijkt en slechts zelden zelf pamfletten maakte, is de verzetsbeweging toch actief bezig geweest met het verspreiden van clandestiene pers. Of die nu afkomstig was van Engelse vliegtuigen, andere Belgische regionen of zelfs andere verzetsbewegingen, was van minder groot belang. Het doel heiligt de middelen en het doel dat deze verzetsmensen voor ogen hadden was de bevolking informeren, hen overhalen zich tegen de Duitsers en hun aanhangers te keren en hen een hart onder de riem te steken.

---

¹⁹⁶ Ministerie van Defensie, dossiers Roofthoofd Karel Jozef, Strijpsteen Gaston, Thijs Karel Lodewijck.

¹⁹⁷ Ministerie van Defensie, dossiers Van De Velde Jacques, Mortelmans Jozef Gommer, De Pauw Karel Philip, en andere.

¹⁹⁸ Ministerie van Defensie, dossiers Van In Jozef Henri Louis Lucie, Verhulsel Frans Jozef, Verhulsel Pierre Julien, Verhulsel Lucien August Constant, Gustaaf Van Boeckel.

¹⁹⁹ Ministerie van Defensie, dossier Verhulsel Frans Jozef, Verhulsel Pierre Julien en Verhulsel Lucien August Constant.

3.6. Hulp aan werkweigerars en geallieerde piloten

Het Geheim bood zijn hulp aan verschillende ondergedoken personen. Het is echter vaak niet duidelijk of het nu ging om werkweigerars, aangebrande verzetslui of mensen die om nog andere redenen onderdoken. Waar in de erkenningdossiers wel vermeld werd aan welke onderduiker de hulp gericht was, gaat het steeds om verzetslui die de grond te heet onder hun voeten voelden worden. Het meest uitgesproken geval was Jules Drayers aangezien een aanzienlijk deel van de beweging erkende hem te hebben verder geholpen. Drayers was een voortvluchtige sabotageman van Onafhankelijkheidsfront van Wilrijk. Ook de Witte Brigade was betrokken bij de zaak want volgens Adriaens liet Drayers zijn haren verven door kapper Marcel Arras. De Witte Brigade bood hem ook schuilplaats aan.²⁰⁰ Regelmatig verhuisde Drayers van onderduikadres en vond dus ook onderkomen bij verschillende leden van het Geheim Leger. Hij verbleef enige tijd bij de familie Van Boeckel en eveneens bij de familie Verhulsel.²⁰¹

Zoals gezegd konden ook andere verzetslui rekenen op onderdak en hulp van het Geheim Leger. De meeste omstreden van deze mensen was Eugeen Dirckx, verzetslid van het Nationaal Legioen en later NKB. Zoals geweten werd hij door de familie Van Boeckel opgevangen. Van Boeckel zou hem in contact brengen met de Antwerpse partizanengroep van Drayers en Heymans. Dirckx werd echter gevat in het kader van een onderzoek naar die groep en zou toezeggen op het aanbod om mee te werken met de Gestapo. Hierover later meer.

In de bronnen over het Geheim Leger in Lier kon niets teruggevonden worden over hulp aan geallieerden piloten. Slechts in één enkel erkenningdossier, namelijk dat van Van Springel Jozef, wordt vermeld dat deze een Amerikaanse piloot heeft geholpen te ontvluchten. In het dossier van de man zit echter een document waaruit blijkt dat de man op een openbare zitting van de 11de Herzieningscommissie van Antwerpen in december 1949 niet het statuut van gewapend weerstander van het Geheim Leger heeft gekregen. De reden was gebrek aan contact met de verzetsbeweging. Van Springel werd wel erkend als lid van de Witte Brigade. De hulp aan de Amerikaanse piloot kan dus niet toegeschreven worden aan het Geheim Leger. In de bronnen van de Witte Brigade kon echter ook niets teruggevonden

---

²⁰⁰ W. Adriaens, *op.cit.*, p.4.

²⁰¹ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossiers Verhulsel Pierre Julien, Verhulsel Frans Jozef, Verhulsel Lucien August Constant en Van Boeckel Pierre Jozef.

worden over de Amerikaanse piloot. Indien de gebeurtenis al echt voorviel, zal het waarschijnlijk gegaan hebben over een individuele daad van hulp.²⁰²

3.7. Besluit

Eind 1940 werd in Lier een afdeling van het Geheim Leger opgericht door Jacques Van De Velde op bevel van Kolonel Housmans. De beweging zou uitgroeien tot de tweede grootste verzetsbeweging van Lier met ongeveer een veertigtal leden. Onwaarschijnlijk was ze nog groter geworden indien de beweging in 1943 niet quasi volledig zou worden opgerold tijdens de beruchte razzia's van mei 1943.

Het Geheim Leger in Lier maakte zich vooral nuttig op vlak van de administratieve sabotage. Doordat vele van hun leden tewerk gesteld waren op het Lierse stadhuis waren ze uiteraard bijzonder goed geplaatst om dit soort sabotagedaden uit te voeren. Zo werd briefwisseling en andere documenten vernield en verstoep. Of men zorgde ervoor dat door het aanpassen van documenten allerlei personen gevrijwaard werden van verplichtte tewerkstelling of zelfs arrestatie. Bovendien stelde de aanwezigheid op het stadhuis het Geheim Leger in staat heel wat nuttige informatie te verzamelen over het doen en laten van het collaborerend gemeentebestuur onder leiding van oorlogsburgemeester Alfred Van der Hallen.

---

²⁰² Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Van Springel Jozef Benedictus.

4. Het Nationaal Legioen

4.1. Inleiding

In mei 1922 wordt het Belgisch-nationalistische Légion Nationale/ Nationaal Legioen opgericht door een groep oudstrijders. Deze beweging heeft als bakermat Luik. Volgens Lieven Saerens was het Nationaal Legioen in het begin eerder verwant met de Action Française maar zou later meer evolueren naar het Italiaans fascisme.

In 1924 kwam de beweging tot bloei onder de leiding van Paul Hoornaert. Deze maakte van het Nationaal Legioen een paramilitaire organisatie. Datzelfde jaar werd ook in de stad Antwerpen een afdeling opgericht.

De beweging was vanaf zijn ontstaan anti-joods en legde een duidelijke link tussen socialisme, communisme en Jodendom. Volgens Saerens werden de joden beschouwd als internationalisten die zich niet wilden assimileren. Vooral na 1935 radicaliseerde het nationaal legioen op dit vlak en evolueerde naar een racistisch antisemitisme.

Tijdens W.O. II zou een deel van de Antwerpse afdeling in het verzet treden, terwijl een ander deel voor collaboratie zou kiezen. Dat deel zou uiteindelijk in de Eenheidsbeweging-VNV opgenomen worden.²⁰³

4.2. Ontstaan en evolutie groepering in Lier

In Lier was voor korte tijd een groep die zich Nationaal Legioen noemde actief. Het betrof een groepje jongeren onder leiding van Marcel Denoël, die eveneens actief was in de Belgische Brigade en de latere Witte Brigade. Over deze groep is niet veel geweten buiten het feit dat ze paramilitaire oefeningen hielden. Wat betreft banden met het Nationaal Legioen van Antwerpen, en dan vooral het deel dat in het verzet trad, of andere afdelingen van de beweging, kan niets gezegd worden. Ook vond ik geen bewijzen van daadwerkelijke verzetsdaden uitgevoerd door de groep.

Wel wordt in de 'kroniek van de Witte Brigade' kort ingegaan op het Lierse Nationaal Legioen, en dan meer bepaald op de gebeurtenissen van 28 augustus 1941. Op die dag waren de jongeren, die door Ward Adriaens omschreven worden als "een soort scouts-organisatie die zich op pare-militaire [sic.] oefeningen toeleigde met het oog op de strijd tegen de bezetter", op de Nazarethdreef bezig met een training. Tijdens de oefening werden zij

---

²⁰³ L.Saerens, *Vreemdelingen in een wereldstad: een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, Tielt, Lannoo, 2000, p.247-248 en p.510.

omsingeld door een dertigtal SS-ers en NSJV-ers en werden ze gearresteerd.²⁰⁴ De volgende leden werden naar de Feldgendamerie in de Berlarij gevoerd: Marcel Denoël, Gaston Stubbe, Jan Gladiné, Miel Lens, Willy Cailliau, Lucien Briant, Frans Goossens, Cornelis Op de Beeck, Eugene Dirckx en Lucien Mathieu.²⁰⁵

Na enkele weken werden alle opgepakte jongeren echter al terug vrijgelaten, behalve Marcel Denoël. In zijn huis werd een huiszoeking gehouden. Dat leverde geen resultaten op dus werd ook hij uiteindelijk gelost.²⁰⁶

Over deze groep jongeren die zich het Nationaal Legioen noemden, is er verder niets geweten. Er kan aangenomen worden dat de groepering geen lang bestaan kende. Vermoedelijk heeft de groep zijn activiteiten gestopt nadat ze gearresteerd waren. Vele van de leden zouden zich aansluiten bij andere Lierse verzetsbewegingen, zoals de Witte Brigade (onder andere Marcel Denoël, Jan Gladiné, Lucien Briant en Gaston Stubbe) en de NKB (Eugeen Dirckx).

---

²⁰⁴ W. Adriaens, *op.cit.*, p.4.

²⁰⁵ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²⁰⁶ W. Adriaens, *loc.cit.*

5. De Nationaal Koninklijke Beweging (NKB)

5.1. Inleiding²⁰⁷

De Nationaal Koninklijke Beweging (NKB) wordt vaak beschouwd als de meest rechtse verzetsbeweging die in België actief is geweest. De leiding van de beweging stond politiek achter het idee van een autoritair regime met aan het hoofd ervan de Koning. De leden van de beweging hadden over het algemeen een minder uitgesproken mening over dit soort politieke visies, al waren de meeste zeker koningsgezind. Vooral binnen katholieke middens kon de NKB op aanhangers rekenen. Ook in Wallonië waren er groepen NKB'ers actief, hoewel het zwaartepunt van de beweging in Vlaanderen lag.

De verzetsbeweging hield zich met allerlei verzetsactiviteiten bezig, zoals sabotage, clandestiene pers, hulp aan joden enzovoort. Maar vooral op vlak van hulp aan werkweigerars wist de beweging zich nuttig te maken.

De NKB ontstond in een rexistische jeugdgroep te Aarschot. De oprichters wierpen zich in het verzet aangezien ze zich niet konden vinden in de collaboratiepolitiek die Rex en het VNV voerde. Deze jongeren kwamen in contact met Eugène Mertens de Wilmars, een Leuvens hoogleraar die net als hen een gewezen Rexist was en sterk achter koning Leopold III stond.

In zijn beginperiode was de beweging vooral in de regio Leuven-Aarschot actief. Leden werden voornamelijk geworven binnen studentenmilieus en bij onderofficieren. De NKB probeerde voornamelijk jongeren weg te houden bij het VNV en de collaboratie. De beweging deed zich in deze beginperiode voor als turngroepering om de Duitsers niet achterdochtig te maken. Deze misleidingstruck kon de Duitsers echter na een tijd niet meer om de tuin leiden. In juli 1941 werd Meyers gearresteerd en werd de beweging verboden.

Nadat de verzetsbeweging verboden was geworden trok ze enkele belangrijke personen uit de katholieke rechterzijde en militaire kringen aan. Zo zouden prins de Ligne, generaal Graff, majoor Monteyne en kapitein van Nooten de NKB vervoegen.

Na de arrestatie van Meyers zou professor Mertens de leiding op zich nemen. Ook hij werd echter in augustus 1942 gearresteerd, waarna generaal Graff hem opvolgde. Deze voert de beweging definitief in een anti-Duitse koers.

Commandant Claser van het Geheime Leger zou ondertussen op de NKB een beroep doen in kader van de uitbouw van zijn 'Vrijkorps'. Claser richtte dit Vrijkorps op met het oog op de geallieerde landing. De plannen zouden echter in duigen vallen toen Claser gearresteerd

---

²⁰⁷ E. Verhoeyen, *Het verzet deel 2*, p. 91-93.
M. Van de Wijngaert, *op.cit.*, p.238-239.

werd en Abwehr-agent Prosper De Zitter erin geslaagd was in de organisatie te infiltreren. Ook de NKB leed erg onder deze gebeurtenissen aangezien de infiltratie van De Zitter ertoe geleid had dat veel van hun leden gearresteerd werden.

5.2. Methodologische problemen NKB Lier

In Lier bestond een kleine groepering van de NKB. Over de verzetsbeweging kan echter niet veel gezegd worden aangezien geen enkel erkenningdossier van een Lierse NKB'er kon teruggevonden worden. Van enkele Lierse NKB'ers is de naam geweten maar van deze personen was noch in het SOMA, noch in het ministerie van defensie, de centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth geen enkel dossier aanwezig.

Een eerste persoon waarvan geweten is dat hij lid was van de NKB is Gustaaf Van Boeckel, die eveneens een belangrijke functie in het Geheim Leger had, namelijk de leiding over gevaarlijke opdrachten zoals het vervoer van wapens en munitie en eveneens verbindingsagent voor twintig dorpen in de buurt van Lier. Gustaaf Van Boeckel zou de leider van de NKB Lier zijn geweest.²⁰⁸

De volgende NKB'er waarvan de naam geweten is maar geen erkenningdossier gevonden werd, is Gommaar Goris. Deze naam is terug te vinden in het informatieblad van de Witte Brigade dat Marcel Arras tot lang na de oorlog op eigen initiatief uitgaf. Volgens Arras was Goris gearresteerd tijdens de razzia's van mei 1943 en werd hij verhoord over zijn lidmaatschap bij de NKB.²⁰⁹ Er is wel een erkenningdossier van Gommaar Goris aanwezig in het kwartier koningin Elisabeth te Evere voor zijn lidmaatschap van het Geheim Leger.

Er waren nog andere namen die mogelijk tot de NKB Lier hebben behoord, maar met veel minder zekerheid dan de twee bovenstaande. Ook van deze namen is er geen enkel dossier teruggevonden, noch in het SOMA, noch in het kwartier koningin Elisabeth.²¹⁰ Deze personen bleken echter allemaal wel een erkenningdossier voor het Geheim Leger in Lier te bezitten, op een enkele uitzondering na.²¹¹

Noodgedwongen moet ik mij voor de activiteiten van de NKB beperken tot wat er gezegd wordt in bronnen van andere verzetsbewegingen. Zoals gewoonlijk gaat het dan over bronnen afkomstig van de Witte Brigade, de grootste verzetsbeweging in Lier die ook de

---

²⁰⁸ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.87.

²⁰⁹ Stadsarchief Lier, *Voor Recht en Vrijheid, informatieblad van de Witte Brigade*, jaargang 42, december 1943.

²¹⁰ Correspondentie met Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth.

²¹¹ De volgende personen bleken geen dossier van de NKB maar wel het Geheim Leger te hebben: Bastanie, Van de Meersch en Frederik Peltzer.

grootste variëteit aan bronnen heeft nagelaten. Het is onnodig te zeggen dat deze informatie dan ook extra kritisch moet bekeken worden.

De eerste keer dat er sprake is van de NKB in Lier, is in verband met de razzia's van mei 1943. De beweging was nauw betrokken bij deze gebeurtenissen. Ten eerste omdat Eugene Dirckx lid was van de NKB. Zoals geweten heeft Dirckx na zijn arrestatie toegestemd om mee te werken met de Gestapo en pikte hij een ledenlijst op in het huis van Gustaaf Van Boeckel. Ten tweede omdat Van Boeckel zowel lid was van de NKB als het Geheim Leger. Het Geheim Leger had op 10 mei pamfletten over de muur van de Sionskazerne gegooid en daarna het vuur geopend op Duitse schildwachten, hoewel dat laatste onzeker is. Daarmee had de beweging een streng onderzoek naar de gebeurtenissen op zijn nek gehaald.

Door deze connecties werd de NKB eveneens slachtoffer van de razzia's. Hoeveel leden er gearresteerd werden, kan niet gezegd worden. Maar als we Marcel Arras mogen geloven was Gommaar Goris er één van.²¹²

Verder is er nauwelijks iets geweten van het wel en wee van de NKB tijdens de bezetting. Vermoedelijk betekende de razzia's van mei 1943 voor de reeds kleine beweging een fatale tegenslag, die hen mogelijk heeft verlamd voor de rest van de oorlog. Slechts eenmaal wordt er nog naar de NKB verwezen, meer bepaald door Paul Franck die in zijn witboek vertelt dat leden van de NKB soms hielpen het sluikeblad van de Witte Brigade 'Recht en Vrijheid' rond te dragen. Wanneer ze dit juist deden, is niet nader bepaald.

Als de NKB nog een keer opduikt in de bronnen, is het moment van de bevrijding reeds aangebroken. Weer is het Paul Franck de beweging aanhaalt. Volgens hem functioneerde ze tijdens de bevrijding op eigen kracht, hoewel ze toch deels haar krachten aanbood aan de Witte Brigade "doch in sommige gevallen ook niet vrij is van willekeurige aanhoudingen en andere kiese gevallen."²¹³ De deelname van de NKB aan de bevrijding bewijst dat de beweging toch enig herstel heeft kunnen doorvoeren sinds de razzia's van 1943.

5.4. Besluit

De NKB Lier vormde een kleine beweging waarover nauwelijks iets geweten is door het gebrek aan bronnenmateriaal. Leider van de beweging was Gustaaf Van Boeckel, die eveneens actief was in het Geheim Leger. Vermoedelijk had de NKB nauwe banden met dat Geheim Leger. Vele leden waren immers lid van beide bewegingen. Dit zou hen echter duur

---

²¹² Stadsarchief Lier, *Voor Recht en Vrijheid, informatieblad van de Witte Brigade*, jaargang 42, december 1943.

²¹³ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

te koop komen staan want deels door het verraad van een van hun leden, Eugeen Dirckx, deels door het onderzoek naar het Geheim Leger, zou de beweging met arrestaties hebben af te rekenen. Vermoedelijk heeft dit hen verlamd tot het einde van de oorlog, hoewel ze tijdens de bevrijding nog terug zouden opduiken.

6. Het Onafhankelijkheidsfront (OF)

6.1. Inleiding²¹⁴

In de zomer van 1941 gaat de Kommunistische Partij (KP) van België ondergronds. Sinds 1937 werd deze partij in het geheim geleid door de Hongaar Andor Berei, een afgevaardigde van de Communistische internationale.

Hoewel de KP pas in 1941 echt ondergronds ging, was ze daarvoor al een tegenstander van de Duitse bezetter. Reeds in de winter van 1940-1941 probeerde de partij mensen al aan te zetten tot werkonderbrekingen en organiseert ze betogingen voor bijvoorbeeld betere ravitaillering. Ook verschenen reeds in september 1940 de eerste clandestiene bladen. Dit betekende echter niet dat de KP zich zomaar aan de kant van de geallieerde scharden. Het motto dat de partij aanvankelijk hanteerde maakt dat zeer duidelijk: "Noch Londen, noch Berlijn."

Eind juni 1941 gaat de KP een nieuwe fase in waarbij ze haar dubbelzinnige houding definitief laat vallen: vanaf dan keert de partij zich volledig tegen de bezetter en zet de strijd tegen hen in. Uit deze visie ontstaan een aantal nieuwe initiatieven die door het communistisch partij kader worden opgezet. De belangrijkste van deze initiatieven is de oprichting van het Onafhankelijkheidsfront (OF). Het idee hierachter was een eenheidsbeweging van verzet op te bouwen die de politieke en levensbeschouwelijke grenzen oversteeg. In dit opzet zou men nooit slagen maar het neemt niet weg dat het OF in 1943 kon uitgroeien tot een massabeweging.

De activiteiten van het OF waren voornamelijk geconcentreerd op propaganda en hulp aan illegalen. Later, meer bepaald in het voorjaar van 1944, richt de KP binnen het OF de Patriottische Milities (PM) op. Deze bestond uit een soort reservetroepen van Partizanen die in het geval van nationale oproer konden optreden. Bij de oprichting van deze PM had men een grootse finalestrijd van het verzet in gedachte, maar deze strijd zou nooit werkelijkheid worden.

6.2. Methodologische problemen OF Lier

Over het Lierse OF is niet veel meer geweten dan enkel het feit dat er een sector van de verzetsbeweging bestond in de stad. Enkele malen wordt in bronnen van andere Lierse

---

²¹⁴ M. Van de Wijngaert, *op.cit.*, p.221.
E.Verhoeven, *op.cit.*, p.33.

verzetsbeweging verwezen naar de groepering, maar steevast wordt erbij vermeld dat het slechts om zeer kleine afdeling gaan. Zo zou Paul Franckx in zijn witboek laten vallen dat het OF “miniem in getal was” op het moment dat Lier pas bevrijd was. Het gaat dus vermoedelijk over een groepje van slechts enkele personen. Verder maakt diezelfde Paul Franckx er melding van dat het OF tijdens de bevrijding op eigen kracht opereerde, waarmee hij bedoelt dat ze zich niet onder leiding van de Witte Brigade plaatsten, zoals andere verzetsbewegingen wel zouden doen. Ze zouden na de bevrijding personen gearresteerd hebben in de naam van de WB, hoewel de WB hier geen weet van had.²¹⁵

Spijtig genoeg werd in de documenten die ik geraadpleegd heb, nergens een naam van een Liers OF-lid vermeld. Dit heeft tot gevolg dat geen enkel erkenningdossier kon geraadpleegd worden, aangezien deze dossiers per persoonsnaam werden gearhiveerd in het Nationaal Museum van de Weerstand. In het archief van datzelfde museum is ook geen enkel document over het OF in de regio Lier terug te vinden. Men zou dit eveneens een bewijs kunnen noemen van de beperktheid, zowel in leden als belangrijkheid, van deze groepering in Lier.

---

²¹⁵ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

7. Contacten tussen Witte Brigade en het Geheim Leger in Lier

Nu alle Lierse verzetsbewegingen afzonderlijk besproken zijn, wordt in dit hoofdstuk even kort ingegaan op de contacten tussen twee van deze bewegingen, meer bepaald de Witte Brigade en het Geheim Leger. Het is immers zo dat door het bespreken van de verzetsgroepen afzonderlijk, de indruk wordt gewekt dat deze bewegingen volledig onafhankelijk van elkaar functioneerden, wat onjuist is. Ook deze contacten kenmerken het Lierse verzet. Des te meer omdat deze connecties ervoor zorgden dat zo goed als alle bewegingen werden getroffen door de razzia's van mei 1943. Het toont bijvoorbeeld ook aan hoe het verzet worstelde met de contradictie om zo efficiënt mogelijk te willen zijn maar hoe ze toch niet hun meningsverschillen konden opzij zetten. Ook na de bevrijding zou dit tot uiting komen, waarover later meer.

Noodgedwongen heb ik mij moeten beperken tot de bespreking van WB en GL, aangezien de bronnen van andere Lierse verzetsbewegingen te beperkt waren om ook deze contacten te bespreken.

Tussen de twee grootste verzetsbewegingen van Lier, de Witte Brigade en het Geheim Leger, vonden herhaaldelijk contacten plaats. Toch zou nooit een innige samenwerking tussen beide tot stand komen. Wel dient gezegd te worden dat alle bronnen waarin contacten tussen de beide beschreven staan, afkomstig zijn van de Witte Brigade en dus een eenzijdig beeld geven.

Volgens Paul Franckx, leider van de Witte Brigade na de arrestatie van Marcel Arras, zocht het Geheim Leger meermaals contact met de Witte Brigade. Echter omgekeerd zocht de Witte Brigade volgens Franckx nooit op eigen initiatief contact met andere verzetsbewegingen.

Een eerste vergadering tussen de twee bewegingen ging door op 27 oktober 1942. Van het Geheim leger waren Proost, Van de Velde, De Strycker en Taeymans aanwezig. Volgens Franckx werd op deze vergadering besproken hoe de groepen konden samenwerking op het 'uur H'. Meer bepaald werd bepaald wie welke strategische punten zou verdedigen tijdens de bevrijding. Toch zou de samenwerking afspringen. Volgens Franckx lag de manier van werken van het Geheim Leger "niet in de lijn van de Witte Brigade". Meer specifiek waren er verschillende redenen waarom de Witte Brigade de samenwerking niet doorzette. Een eerste was de manier van handelen van het Geheim Leger. Volgens Franckx waren ze niet voorzichtig "in handel en omgang". Daarmee bedoelde hij dat de leden op café vaak in

geuren en kleuren de activiteiten van het verzet uit de doeken deden, wat natuurlijk een gevaarlijke bedoening was.

Een tweede reden was dat Theo Proost van het Geheim Leger reeds enkele malen was aangehouden geweest en dus door de Duitsers in het oog werd gehouden. Door met hem samen te werken zou de Witte Brigade dus meer in de kijker lopen en dat wilden ze ten alle koste vermijden.²¹⁶ Bovendien verdacht de Witte Brigade het Geheime Leger volgens Ward Adriaens van katholieke partijdige bemoeienis.²¹⁷

Als laatste reden geeft Franckx eerlijk toe dat de Witte Brigade niet bereid was om het leiderschap te delen. Vooral Marcel Arras en Roger Perez zouden om deze reden de fusie tussen de bewegingen niet hebben gewild volgens hem.²¹⁸

Bijgevolg zouden de pogingen van het Geheim Leger om samenwerking met de Witte Brigade te bekomen niet slagen. Ook tijdens de bevrijding zou niet veel samengewerkt worden, mede door de grote snelheid waarmee de Duitsers Lier verlieten waardoor er nauwelijks of geen gevechten plaatsvonden en veel van de plannen die het verzet voorbereid had, niet konden uitgevoerd worden.

Het was dus een gebrek aan vertrouwen en een aantal met elkaar botsende visies die de twee grootste verzetsbewegingen in Lier er van zouden weerhouden met elkaar samen te werken. Blijkbaar was de haat tegen de bezetter niet genoeg om hen samen te brengen in de strijd tegen die bezetter.

---

²¹⁶ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²¹⁷ W.Adriaens, *op.cit.*, p.8.

²¹⁸ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

8. Duitse repressie en verraad

De rust en orde die de Duitse bezetter zo koesterde, zou in België niet van lange duur zijn. Vanaf 1942 intensiverde de strijd van het verzet steeds meer onder invloed van Duitse maatregelen zoals onder andere de Jodenvervolging en de verplichte tewerkstelling. De Duitse bezettingsmacht reageerde met verscherpte repressie, vaak met grote gevolgen voor het verzet.

In Lier zou het verzet sterk te lijden krijgen onder de Duitse repressie. Zo erg zelfs dat het na 1943 het grootste deel van zijn slagkracht kwijt zou zijn.

De Aussenstelle Antwerpen van de Sipo-SD en de Lierse Feldgendamerie stonden in voor de bestrijding van verzet in Lier. Tot mei 1943 bleven de Lierse verzetsbewegingen echter grotendeels bespaard van arrestaties en repressie. Het nationaal legioen onder leiding van Marcel Denoël was gearresteerd geweest (supra) maar alle leden, buiten Denoël, waren bijna meteen terug vrijgelaten. Denoël kwam enige tijd later op vrije voeten. Ook de mislukte aanslag op politieagent Maes was vrijwel zonder gevolgen gebleven. Twee bestuursleden van de Witte Brigade, Marcel Arras en Roger Parez, waren in kader van het onderzoek op de moordaanslag gearresteerd. Parez werd echter vrijwel onmiddellijk gelost en het onderzoek spitste zich toe op Arras. Uiteindelijk zou ook hij vrijgelaten worden nadat Maes getuigt had Arras te hebben herkend aangezien ze in dezelfde legereenheid hadden gediend. Dat bleek echter niet te kloppen.

Het geluk dat het Lierse verzet tijdens de eerste 3 bezettingsjaren kende liep echter snel op zijn einde. Tien mei 1943 zou een noodlottige dag worden voor zowat alle verzetsbewegingen in de Netestad. Op die dag had het verzet gepland de derde verjaardag van de Duitse aanval op België te herdenken. Het Geheim Leger gooide in de nacht van 9 op 10 mei pamfletten over de muren van de Sionskazerne. Daarna zouden ze het vuur hebben geopend op Duitse soldaten²¹⁹. Zoals eerder gezegd kan over dat laatste getwijfeld worden. Volgens de clandestiene krant van de Witte Brigade 'Recht en Vrijheid' waren het immers dronken Duitse soldaten die het vuur op elkaar openden.²²⁰ En ook in de erkenningdossier van de familie Verhulsel, de leden van het Geheim Leger die de pamfletten over de muur hadden gegooid, wordt niets vermeld over een schietgevecht.²²¹ Hoe dan ook stelde de

---

²¹⁹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.84-90.

²²⁰ SOMA, *Recht en Vrijheid Lier*.

²²¹ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Verhulsel Frans Jozef, Verhulsel Pierre Julien en Verhulsel Lucien August Constant.

bezetter een onderzoek in, mede daar enkele dagen voordien al schoten gelost waren. Ook naar deze schietpartij werd in geen enkele geraadpleegde bron van het Lierse verzet melding gemaakt. De gehele stad Lier zou worden gestraft met de sluiting van openbare gelegenheden om 20u en een avondklok die inging om 21u.

De Geheime Feldpolizei, de Feldgendamerie en de Sipo-SD zetten ondertussen een streng onderzoek op poten. Ze hadden bij hun onderzoek het geluk dat enkele dagen voordien, meer bepaald op vijf mei, Eugeen Dirckx was gearresteerd. Dirckx was lid geweest van de jongerengroep van Marcel Denoël, het Nationaal Legioen. Later had hij zich bij de NKB van Gustaaf Van Boeckel gevoegd. Die laatste had hem in zijn huis laten onderduiken en had hem in contact gebracht met de Antwerpse Partizanengroep van Heymans en Drayers. Jules Drayers leefde eveneens ondergedoken in Lier.

Het was in het kader van een onderzoek naar de Antwerpse partizanengroep dat Eugeen Dirckx gearresteerd werd. Wanneer de Gestapo hem vroeg of hij bereid is met hen mee te werken, stemde hij toe. De beslissing zal enorm verstrekkende gevolgen hebben voor het Lierse verzet, vooral omdat Eugeen Dirckx in meerdere van de verzetsbewegingen actief was geweest en die bewegingen onderling vaak contact hadden.

De eerste die ten gevolge van het verraad van Dirckx zou gearresteerd worden, was Gustaaf Van Boeckel. Dirckx vertelde de SD over het alarmsysteem dat Van Boeckel toepaste: telkens wanneer een Gestapowagen Lier binnenreed werd Van Boeckel meteen gewaarschuwd. Daarom werd hij met een list op 10 mei naar het gemeentehuis van Boechout gestuurd samen met zijn collega Van Tongerloo. Daar werden de twee gearresteerd.

Over wie er voor gezorgd heeft dat Van Boeckel naar Boechout werd gestuurd, bestaat veel discussie. Vooral over het feit dat oorlogsburgemeester Van der Hallen ervoor iets tussen zat, is er heel wat onduidelijkheid. Zowel Piet de Zaeger als Rik Verwaest hebben proberen uitmaken of de burgemeester betrokken was maar konden niet met zekerheid besluiten of dit het geval was doordat de naoorlogse verklaringen over de zaak elkaar zo sterk tegenspreken.

Getuigen Emile Thonon was SD'er en was een van de mannen die Van Boeckel arresteerde in Boechout. In zijn verklaring voor het strafdossier van Van der Hallen duidde hij niet de oorlogsburgemeester aan als opdrachtgever maar politiecommissaris Ceulemans. Eugeen Dirckx daarentegen wijst wel Van der Hallen aan als opdrachtgever: "Pitz heeft dan later getelefoneerd naar burgemeester Van der Hallen van Lier om te zorgen dat Van Boeckel met een brief zou worden opgezonden naar het Gemeentehuis of het Politiebureau te Boechout."

Tot slot getuigt Gustaaf Van Boeckel zelf dat hij de brief kreeg van de Lierse politieagent Constant De Feyter en dat die laatste de brief van de oorlogsburgemeester gekregen heeft. Ondanks deze laatste twee getuigenissen kan over de inbreng van Van der Hallen getwijfeld

worden. Verwaest vraagt zich bijvoorbeeld af waarom de oorlogsburgemeester via zijn concurrenten van de SD de verzetsleden liet arresteren en niet via de Geheime Feldpolizei? Die hadden immers al een lijst met verzetsleden die volgens Frans Maes was samengesteld door de Feldgendamerie met hulp van Alfons Lanens, commissaris Ceulemans en Maes zelf. Zoals reeds gezien was het omwille van deze lijst dat de Witte Brigade een (mislukte) aanslag op Maes pleegde.

Het is dus niet mogelijk om met zekerheid te concluderen van wie de brief met de opdracht voor Van Boeckel om naar Boechout te trekken, nu werkelijk afkomstig was.²²²

Het is eveneens niet zeker of Van Boeckel tijdens zijn ondervragingen namen heeft genoemd. De Geheime Feldpolizei had in ieder geval al een namenlijst met verdachten tot zijner beschikking. In de nacht van 10 op 11 voerde de bezetter een eerste razzia uit in Lier. En daar stopt het niet bij: enkele dagen na de razzia begaven Eugeen Dirckx en twee SD mensen zich naar het huis van Van Boeckel waar Dirckx een ledenlijst van verzetsmensen oppikte. De tweede razzia volgde 26 mei. Volgens De Zaeger werden tijdens deze twee razzia's zo'n honderd leden van de NKB, het Geheim leger en de Witte Brigade opgepakt waarvan 64 al snel terug op vrije voeten waren. Dertig van hen werden naar Duitsland gestuurd, elf zouden nooit meer terugkeren. Bij Frederik Peltzer (Geheim Leger) vond de SD een wapen. Hij werd ter dood veroordeeld en werd op 9 september gefusilleerd.

Volgens De Zaeger namen ook enkele Lierenaars deel aan de razzia's: "Alfons Lanens, Johan Pitz en x. [...] SD'er en politieagent Frans Maes (°1913) noemde na de bevrijding nog de namen van zes andere Lierse SD-leden. Daar moeten er nog zeker twee aan toegevoegd worden: één persoon die in 1940 ook op de lijst van de NSVAP stond en één die zich VNV-blokleider noemde en lid was van de Dietse Militie-Wachtbrigade. Ook Dirckx ging meewerken met de SD. In totaal zouden er dus dertien Lierse SD'ers geweest zijn. We gaan er dan wel vanuit dat de informatie van Maes correct was. Vier van de elf waren tijdens de bezetting lid van de Algemene SS-Vlaanderen, één van de DeVlag, één van de NSJV, één van het VNV en één van het verzet. Enkel wat Lanens betreft, zijn we ook zeker van een vooroorlogs politiek engagement."²²³

Na de gebeurtenissen in mei en de daarop gevolgde razzia's stond het verzet in Lier op een laag pitje. Ook de Witte Brigade had erg te lijden onder de vele arrestaties, hoewel ze niet rechtstreeks betrokken waren tot de zaak. Bovendien lijkt het erop dat de beweging intern steeds meer verdeeld raakte na 10 mei. Na de arrestaties van Marcel Arras en Roger Parez

---

²²² R.Verwaest, *op.cit.*, p.126-135.

P. De Zaeger, *op.cit.*, p.88-91.

²²³ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.88.

had de beweging een nieuwe leiding nodig. Normaal was Paul Franckx de rechtmatige opvolger in lijn maar Jan Daxhelet en Maurice Teeuws grepen de macht over de beweging, hoewel zij lager geplaatst waren dan Franckx. Volgens Franckx stuurde Daxhelet achter zijn rug om een brief naar Louette waarin hij zichzelf als nieuwe leider voorstelde.

Het dispuut ging zo ver dat het eindigde in verraad. Franckx meent in zijn witboek dat Daxhelet zijn naam heeft genoemd nadat die door de Gestapo was gearresteerd. Franckx redeneert als volgt: Franckx' baas Paul Mingels werd ondervraagd in het kader van een onderzoek naar de schrijfmachine die Franckx' gebruikte om 'Recht en Vrijheid' te typen. Tijdens deze ondervraging vernam Mingels dat er in zijn huis vergaderingen plaats hadden gevonden tussen Franckx en Daxhelet. Mingels moest dit feit echter ontkennen omdat hij werkelijk nooit op de hoogte was geweest van deze activiteiten in zijn huis. Alleen Franckx en Daxhelet zelf wisten van de vergaderingen af en dus moest het wel Daxhelet zijn die Franckx verraadde. Volgens Franckx heeft hij dat na de bevrijding ook toegegeven. Uiteindelijk zou Louette Franckx als leider over de sector Lier aanstellen. Het onderzoek naar de schrijfmachine leverde trouwens niets op want Franckx had de letters met een vijl bewerkt zodat de overeenkomst met 'Recht en Vrijheid' niet gevonden werd.²²⁴

Ook andere leden van de Witte Brigade werden na verloop van tijd niet meer vertrouwd, zoals bijvoorbeeld Henri Vermeiren. Deze was samen met Jos Steuckers operator van de geheime zender die de Witte Brigade in zijn bezit had. Wanneer Steuckers op 31 mei 1943 wordt gearresteerd, duikt Vermeiren onder. De verzetsbeweging verdenkt Vermeiren van verraad en stelt een onderzoek in. Op basis van dat onderzoek komen ze echter tot het besluit dat Vermeiren niet schuldig is.²²⁵

Andere leden van de Witte Brigade die niet meer vertrouwd werden waren Jos Hellemans (verantwoordelijk voor de jeugdwerking van de WB Lier) en Lucien Briant. Die laatste was nochtans de vertrouwensman van Paul Franckx. De nacht waarop de gestapo bij Franckx binnenviel, bleek dat Briant bij zijn broer in Duffel was gaan slapen. Franckx kon gelukkig nog net op tijd ontsnappen. Wanneer Briant werd ingelicht over de gebeurtenissen, ging hij zich meteen aangeven bij de Feldgendamerie.²²⁶

Of de beschuldigingen van verraad steeds gerechtvaardigd waren, kan niet altijd bewezen worden. Toch vond ik het nodig dit aspect van het verzet ook te behandelen aangezien het goed aantoonde onder welke omstandigheden, met welke voorzichtigheid en vaak zelfs met wat voor wantrouwen de verzetsleden handelden. Geen enkel ogenblik mocht men zijn waakzaamheid verliezen en niemand mocht volledig vertrouwd worden. Het geval Eugene

---

²²⁴ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²²⁵ W. Adriaens, *op.cit.*, p. 15-16

²²⁶ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

Dirckx toont immers goed aan wat voor verstrekkende gevolgen één enkele verrader kan hebben voor het verzet in een ganse stad.

Deel 3. De Bevrijding

Inleiding

Op 6 juni 1944 was het eindelijk zo ver: de geallieerden landden in Normandië. Het nieuws vult de harten van de Belgische bevolking met hoop. Enkel de collaborateurs vrezen voor wat komen zal.

De geallieerden lieten echter op zich wachten. Het duurde langer dan verwacht om het Normandisch bruggenhoofd uit te bouwen waardoor de geallieerde troepen 37 dagen achterliepen op schema. De Duitsers waren er ondertussen nog steeds van overtuigd dat de landing in Normandië een afleidingsmanoeuvre was en dat de werkelijke inval in Pas-de-Calais zou gebeuren.

De geallieerden kunnen vrij vlot naar de Belgisch-Franse grens oprukken zonder dat de Duitsers voor veel weerstand zorgen.²²⁷ De legereenheid onder Bernard Montgomery staat op 1 september nog in Arras, maar dan valt de verdedigingslijn van de Duitsers.²²⁸

Begin september arriveerden de geallieerden aan de Belgische grens. Zonder het te weten steekt een motorrijder van de tweede Amerikaanse Armored-divisie op 2 september de grens met België over. Wanneer hij hoort dat hij al in België is, maakt hij rechtsomkeer om het nieuws aan zijn oversten te melden.²²⁹ Vanaf dan gaat het snel: 3 september hebben de geallieerden Brussel, Aat, La Louvière, Doornik, Roeselaere en Ronse bevrijd. Een dag later, op 4 september, volgen Leuven, Lier, Mechelen en Antwerpen.²³⁰

Overal waar de geallieerden verschijnen barst de Belgische bevolking uit in een enorme vreugde. Overal wappert de Belgische driekleur, net als de Union Jack en de Stars and Stripes. De uitgelaten bevolking komt na de jaren van verdrukking en honger op straat om de geallieerden toe te juichen en vrouwen delen gul kussen uit. In schril contrast met de volksvreugde staat echter de volkswoede. Die woede richtte zich naar de collaborateurs en zou uitmonden in wat voor een België een traumatische gebeurtenis zou worden, namelijk de repressie.²³¹ Dit wordt later verder uitgewerkt in apart hoofdstuk.

---

²²⁷ L. De Vos, *De bevrijding: van Normandië tot de Ardennen*, Leuven, Davidsfonds, 1994, p.22-48.

²²⁸ W. Pauwels, *De verdachten van september '44: illegale interneringen tijdens de repressie*, Antwerpen, De Nederlanden, 1994, p.55.

²²⁹ L. De Vos, *De bevrijding*, p.46-47.

²³⁰ W. Pauwels, *loc.cit.*

²³¹ P. Schrijvers, *De schaduw van de bevrijding: België, 1944-1945*, Antwerpen, Manteau, 2008, p.85.

Voor het verzet breekt met de bevrijding eindelijk het moment aan waarop ze zolang hebben op gewacht en geanticipeerd. Na een hele tijd in de clandestiniteit hebben geleefd treden de verzetsleden de straat op.

Het beroemdste voorbeeld van hun optreden tijdens deze laatste fase van de oorlog is met zekerheid de bevrijding van de stad Antwerpen. Ze slaagden erin de Britse tanks in de stad te leiden via een alternatieve route. Op die manier kon de Antwerpse haven ongeschonden herovert worden, een onderneming die van cruciaal belang was.

Verder werd het verzet vooral ingezet als lichte infanterie die de geallieerde pantserstroepen konden ondersteunen. Op die manier werd onder andere Brussel bevrijd: tanks rijden de stad binnen langs de grote invalswegen en beschieten de Duitse Kommandantur terwijl het verzet komaf maakt met de laatste Duitse verzetshaarden. Ook op andere plaatsen zou het verzet deze rol spelen bij de verdrijving van de Duitsers.²³²

Tijdens de bevrijding zullen maar liefst een duizendtal verzetsstrijders het leven laten.

Het verzet zou al bij al echter een beperkte rol kunnen spelen bij de bevrijding doordat de opmars van de geallieerden onverwacht snel verliep, hoewel zijzelf zich een belangrijker rol hadden voorgesteld. Voor vele verzetsmannen was dit een ontgoochelende en frustrerende ervaring. Ook zou het imago van het verzet tijdens deze laatste fase van de oorlog bij de Belgische bevolking een deuk oplopen volgens Peter Schrijvers: "Weinigen waren getuige geweest van de belangrijke bijdragen die het verzet had geleverd in de frontlinies met de Geallieerden. Vele zagen echter met eigen ogen de klungelige pogingen van het verzet om Duitsers te verdrijven voordat de Geallieerden hun volle gewicht in de schaal konden werpen. Het enige resultaat van die acties was dat hun het beschamende lot was beschoren dat geallieerde troepen hen moesten redden. [...] In het hele land deden zich zoveel van dat soort incidenten voor dat men het verzet ging zien als grotendeels incapabel en machteloos."²³³

Ook de zogenaamde 'septemberweerstand' zou het imago van het verzet zwaar beschadigen in de ogen van de publieke opinie. Deze mannen, die zich pas de laatste weken en dagen aansloten tot het verzet, zouden erin slagen op enkele weken tijd het beeld dat de bevolking had van het verzet, volledig te doen omslaan.

Een andere bron van frustratie voor het verzet was dat hun rol al snel na de bevrijding zou uitgespeeld zijn, tegen hun verwachtingen in. " "Ik had een droom", zullen achteraf talrijke verzetstrijders gedacht hebben, toen zij zich afvroegen waarom zij de strijd tegen de bezetter aangevat hadden. Een droom van vrede, een droom van vrijheid, een droom van gelijkheid, een droom van vernieuwing van de maatschappij, een droom van eensgezindheid, die nooit

---

²³² P. Nefors, "De Bevrijding", in: *België tijdens de tweede wereldoorlog*, p.271-272.

²³³ P. Schrijvers, *op.cit.*, p.111.

meer aanleiding zou geven tot verdeeldheid en twisten.”²³⁴ Hoewel het hier wel erg romantisch voorgesteld wordt, zouden inderdaad veel verzetsstrijders uiteindelijk tot de ontnuchterende vaststelling komen dat dromen inderdaad bedrog zijn. Al de risico's die ze tijdens de bezetting hadden genomen zouden niet worden vertaald in politieke macht na de bezetting. Net na de bevrijding leek de situatie echter nog rooskleurig. De traditionele ordediensten zoals politie en Rijkswacht stonden onmachtig (waarover later meer). Door dit vacuüm kon het verzet haar macht uitbreiden. Al snel bleek dat op nationaal niveau niet makkelijk te zijn. De Belgische regering was op 8 september met hulp van de geallieerden van start gegaan om de orde in België te opnieuw te herstellen. Ze stuurden HCLV-officieren (Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid) uit om de toestand in het land te overzien. Die stonden erg argwanend tegenover het verzet, en dan vooral tegenover de linkse zijde van dat verzet.

Bovendien hadden de verzetsbewegingen door de razendsnelle optocht van het geallieerde leger nauwelijks de tijd gehad om zich te herdefiniëren van ondergrondse strijd naar bovengrondse controle-uitoefening. Enkel doordat plaatselijke autoriteiten niet in staat waren om veiligheid te garanderen kon het verzet macht uitbuiten. Vaak zelfs meldden de HCLV-officieren dat het verzet de pogingen van politie en Rijkswacht om op te treden, bemoeilijkten of zelfs dwarsboomden.

Volgens Schrijvers had het verzet echter al snel door dat ze zich naar de geallieerden moesten richten om hun positie te legitimeren. Aanvankelijk leken die laatste welwillend te staan tegenover de hulp die het verzet aanbood bij de bevrijding, denk maar aan de bevrijding van Antwerpen. In een later stadium huurden de geallieerden eveneens duizenden verzetslui in voor taken zoals de bewaking van Duitse krijgsgevangenen, bruggen, energiecentrales, spoorwegen en andere strategische punten. Al snel zou de houding van de geallieerden tegenover het verzet veranderen. Eind september 1944 waren ze de weerspanning van het verzet beu. Hoewel ze verzetslui bleven inzetten als een soort hulptroepen, begon het hen te dagen dat het verzet een bedreiging vormde voor het gezag en orde op straat.

Stilaan werd het de geallieerden duidelijk dat ze zelf iets moesten ondernemen om de rust terug te brengen in België, des te meer omdat anders ook hun eigen troepen gevaar zouden beginnen lopen door de chaos in het land. Aangezien zij zelf geen mankrachten konden missen, kozen ze ervoor de Belgische ordediensten te herbewapenen. Dit betekende het begin van een grote en systematische campagne om gewapende groepen op de straat onder controle te proberen brengen. De uiteindelijke ontwapening van het verzet zou echter een politiek delicate onderneming blijken.

---

²³⁴ W. Meyers en F. Selleslagh, *De Vijand te lijf: de Belgen in het verzet*, Antwerpen, Helios, 1984, p.126.

In een officiële verklaring bracht generaal Eisenhower hulde aan het verzet maar in diezelfde hulde riep hij eveneens op tot het neerleggen van de wapens. Nog diezelfde week liet het Geheim Leger weten dat ze hun wapens zouden inleveren. Enkele andere verzetsbewegingen beloofden dit ook, maar kwamen niet onmiddellijk hun belofte na. Het communistische Onafhankelijkheidsfront maakte daarentegen duidelijk dat ze niet zouden coöpereren in de ontwapening.

Desondanks de herhaalde oproepen liepen eind oktober nog 70.000 verzetsleden rond die niet ontwapend hadden, onder wie 25.000 OF-leden. De Belgische regering stelde zich terughoudend op in het conflict, aangezien de officiële ordediensten nog steeds zeer zwak stonden. De geallieerden daarentegen begonnen ongeduldig te worden en stelden eerste minister Pierlot uiteindelijk voor dat ze indien nodig gewapend zouden optreden in de ontwapening. Pas dan durfde Pierlot het aan een ultimatum aan het verzet op te leggen. Als reactie op dit ultimatum begin november organiseerde het OF protestmarsen in Brussel, in de hoop op die manier politieke invloed te verkrijgen. Op 25 november kwam het tot een gewelddadige confrontatie tussen Rijkswacht en het OF, met verschillende gewonden tot gevolg. Zowel in de ogen van de Belgische bevolking als voor de geallieerden was de maat nu echt vol. Die laatste lieten duidelijk weten dat hun troepen zouden ingrijpen bij een volgend incident. Zover zou het echter niet komen want na 25 november leek het verzet zich eindelijk gewonnen te hebben gegeven. De ontwapening verliep daarna heel vlot en tegen het einde van de winter waren de meeste groepen ontbonden.²³⁵

---

²³⁵ P. Schrijvers, *op.cit.*, p. 114-123.

Hoofdstuk 1. De bevrijding van Lier

Op 4 september kwam eindelijk het moment waarop de Lierse verzetsgroepen zo lang gewacht hadden: het zogenaamde “uur H” brak aan.

Het verzet had zijn rol in de bevrijding groot ingeschat en had allerlei plannen voorzien om de stad zo vlot mogelijk te herwinnen van de Duitsers. Zo had de Witte Brigade onder leiding van Paul Franckx een uitgebreid plan opgesteld waarin de meest strategische plaatsen opgesomd werden en bepaald was hoeveel verzetsleden deze plaatsen moesten inpalmen.²³⁶ Al het werk bleek echter voor niets door de snelle opmars van de geallieerde troepen en de minieme weerstand die de vluchtende Duitse bezetter bood. Hierdoor zou op het grondgebied van Lier geen enkel gevecht plaatsvinden.²³⁷

De Lierse verzetslui konden enkel een rol spelen door enkele overgebleven Duitse weerstandshaarden op te ruimen na de doortocht van de geallieerden. Zo werden in het Papagaai bos een vijftal Duitse soldaten gearresteerd door leden van de WB.²³⁸ Andere verzetslui van de beweging trokken richting Merksem om daar deel te nemen aan de gevechten.²³⁹

Ondanks de snelle bevrijding van de stad zouden toch twee Lierenaars het leven laten. De ene was een twaalfjarige jongen die geraakt werd door vluchtende Duitse soldaten die op een toekijkende menigte schoten losten. De andere was WB-lid Raymond Alaers die stierf toen hij en een paar metgezellen een groepje Duitsers probeerden te arresteren.²⁴⁰

Op de dag van de bevrijding keert WB-leider Paul Franckx na zijn onderduiking terug naar Lier. Een kwartier voordat hij de stad betreedt gaat de brug aan de Leuvense poort nog de lucht in en dus moet hij via de Molbrug Lier binnengaan. Eindelijk in het centrum aangekomen maakt hij van de Zimmertoren het voorlopige hoofdkwartier van de Witte Brigade. Later zal dat hoofdkwartier naar de Werf in Lier verhuizen. Vervolgens trekt hij richting stadshuis waar hij naar eigen zeggen de volgende toestand vaststelt: het Geheim Leger, hoewel die volgens hem pas de laatste dagen in actie waren gekomen, wilde het hoge woord voeren. Ook het Onafhankelijkheidsfront was aanwezig maar zij waren te klein in aantal om iets in de pap te brokken.

---

²³⁶ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²³⁷ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Oppers Jan Baptist.

²³⁸ Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), erkenningdossiers Lier, Gijssels Gomair, Hermans Jozef Jan.

²³⁹ W.Adriaens, *op.cit.*, p. 22.

²⁴⁰ P.De Zaeger, *op.cit.*, p. 113-114.

Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), erkenningdossiers Lier, Raymond Alaers.

De eerste dagen na de bevrijding is niemand de toestand te meester in de stad volgens Franckx. Volgens hem was dit enerzijds te wijten aan de snelle bevrijding van Lier en anderzijds aan de vele verliezen die de WB het laatste anderhalf jaar van de bezetting had gekend. Hierdoor hadden verschillende personen namelijk de kans schoon gezien om in de rangen van de bewegingen in te sijpelen, waardoor volledige controle moeilijk realiseerbaar was. Hij doelt hier op de zogenaamde septemberweerstanders.

Maar na enkele chaotische dagen had de Witte Brigade volgens Franckx de volledige macht over de stad in handen.²⁴¹ Of dit werkelijk zo was kan echter betwijfeld worden. Vooral met betrekking tot het verloop van de repressie zal blijken dat de Witte Brigade niet de volledige controle kon garanderen. Maar hier wordt later verder ingegaan in het hoofdstuk over de repressie.

Voor oorlogsburgemeester Alfred Van der Hallen begon de grond wel heel heet onder de voeten te worden. Nochtans zou hij op 's morgens 4 september nog niet uit de stad gevlucht zijn en zich zelfs nog naar het stadhuis begeven. Daar overhandigde hij aan schepen Eysermans een brief die aan zijn voorganger burgemeester Van Cauwenbergh was gericht: "Heer burgemeester, de omstandigheden hebben mijn toestand in zoverre veranderd dat ik het ogenblik gekomen acht om mijn ambt opnieuw aan U over te dragen. Inderdaad ben ik aangesteld op grond van de Duitse verordening op de verjonging der kaders. Aangezien bij het eindigen der Duitse bezetting deze verordening vervalt, vervalt ook de grond mijner aanstelling. Ik heb gedurende drie jaren de stad bestuurd naar mijn beste vermogen en geweten, en ik wens U toe dat U in rustiger tijden dan ik, onze vaderstad geestelijk en materieel zult kunnen ten dienste staan en bevorderen." Diezelfde dag zou ook VNV-schepen Frans De Jong zijn bevoegdheden neerleggen.

Van der Hallen vertrok daarop richting Antwerpen waar hij zou onderduiken.

Burgemeester Van Cauwenbergh nam het burgemeesterschap van de stad Lier terug op zich. Hij maakte aan de Lierenaars zijn felicitaties over voor hun "kranig en vaderlandslievende houding" maar riep eveneens op om "zich van alle uitspattingen te houden."

VNV-gemeenteraadsleden Mets en Holvoet zouden beide een brief van de hernieuwde burgemeester ontvangen waarin hen aangeraden wordt hun ontslag in te dienen, indien zij dat zelf ook gepast vonden. Beide zouden hieraan tegemoet komen. Holvoet zou vervangen worden door Jozef Van In,²⁴² die lid was van het Geheim Leger.²⁴³

---

²⁴¹ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²⁴² P. De Zaeger, *op.cit.*, p.113-114.

²⁴³ Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth, dossier Jozef Van In.

Op 6 september kon het vooroorlogs college van burgemeester en schepenen opnieuw bijeenkomen in zijn oorspronkelijke samenstelling. Zowel schepenen Eysermans en Van Orshaegen konden hun bevoegdheden blijven uitoefenen.

Volgens De Zaeger werd op die eerste vergaderingen vooral besproken welke benoemingen van tijdens de oorlog erkend werden en welke niet. Enkele ambtenaren werden geschorst en 28 personen die tijdens de bezetting waren benoemd werden niet langer erkend. Ook stelde men stadsbediende Karel Roofthoofst aan als verantwoordelijke voor de rantsoeneringdienst. Ook hij was lid van het Geheime Leger geweest.²⁴⁴ Op die manier zouden dus twee leden van het Geheim Leger een positie kunnen bemachtigen in het stadsbestuur, hoewel dient gezegd worden dat veel leden van het Geheim Leger al reeds voor en tijdens de oorlog tewerk gesteld waren op het stadshuis. Dit gold voor Karel Roofthoofst.

Ook dit element in gedachte kan getwijfeld worden aan de bewering van WB-leider Paul Franckx dat zijn beweging alle macht in handen had te Lier. Het Geheim Leger had immers ook een sterke positie in Lier door de verschillende functies die leden uitoefenden in het lokale bestuur.

---

²⁴⁴ P. De Zaeger, *loc.cit.*

Hoofdstuk 2. De Repressie

2.1. Inleiding

Na de bevrijding vierden de Belgen feest. Maar de feestvreugde had ook een keerzijde. De Belgische bevolking zat nog met veel opgekropte woede en haat tegenover de Duitse bezetter. De snelle opmars van de geallieerde zorgde ervoor dat de volkswoede niet op de Duitsers zelf kon uitgewerkt worden. Daarom keerde de bevolking zich tegen diegenen die met hen hadden samengewerkt: de collaborateurs. Naar het einde van de bezetting toe hadden de collaborerende groepen immers steeds meer hun lot verbonden met dat van de Duitsers. In de ogen van de Belgische bevolking was het verschil tussen Duitsers en collaborateurs daarom gaan vervagen. Het gevolg was dat men de collaborateurs vereenzelvigde met de bezetter zelf en alle opgekropte woede op hen richtte.²⁴⁵

Volgens Peter Schrijvers was er echter meer aan de hand dan enkel de uitbarsting van jarenlange opgekropte haat en woede: "Door de eeuwen heen en overal ter wereld zijn de meeste uitdrijvingen in belangrijke mate gebaseerd op formules en rituelen. En of dat nu bewust gebeurde of niet, in 1944, na vier jaar vijandelijke bezetting, pasten ook de Belgen dat principe toe. Wie de straatrepressie van naderbij bekijkt, ziet niet alleen heftig geweld, maar ook geritualiseerde vormen van zuivering met symbolische betekenissen. Het ging om een stel maatregelen bedoeld om de gemeenschap te beschermen tegen, en te ontdoen van, verdere besmetting door wat een bedrieglijke en duivelse Nieuwe Orde was gebleken."²⁴⁶

Het resultaat van de volkswoede was dat duizenden burgers, schuldig of niet, van hun vrijheid werden beroofd en opgesloten gevangenen en kampen.²⁴⁷ Bovendien was het leven in de kampen hard, smerig en ongezond. Toch zijn vele historici ervan overtuigd dat de collaborateurs in gevangenschap beter af waren dan op de straat waar ze weerloos stonden tegenover een op wraak zinnende bevolking. Op straat werden collaborateurs het slachtoffer van allerlei vernederingen en gewelddadigheden. Het meest iconische beeld bij uitstek van

---

²⁴⁵ L. Huyse, S. Dhondt en P. Depuydt, *Onverwerkt verleden: collaboratie en repressie in België 1942-1952*, Leuven, Kritak, 1994, p.44.

²⁴⁶ P. Schrijvers, *op.cit.*, p.92.

²⁴⁷ L. Huyse, *op.cit.*, p.43.

de straatrepressie zijn de talloze kaalgeschoren vrouwen.²⁴⁸ Ook werden een tiental mensen effectief vermoord.

Tweemaal hebben de Belgen hun woede uitgewerkt op de collaborateurs: de eerste keer vlak na de bevrijding, in september en oktober 1944. Een tweede maal in mei 1945 toen de Belgische bevolking geconfronteerd werd met misdaden van het Derde Rijk.²⁴⁹

Of de repressie een spontane reactie of bewust plan was, is lang een bron van discussie geweest. Historicus Lode Wils meende dat de repressie volgens een vooropgesteld plan gebeurde. De volkswoede was niet spontaan maar in scene gezet door de communisten en het communistisch verzet.²⁵⁰ Gelinkt aan deze delicate discussie is de vraag naar de rol van het verzet in de gebeurtenissen.

In de loop van de bezetting maakten verzetsbewegingen zogenaamde 'zwarte lijsten' op die de namen bevatten van collaborateurs over mensen die verdacht werden van collaboratie. Het fenomeen zou vrij algemeen worden en vooral wanneer de bevrijding naderde steeds vaker voorkomen.²⁵¹

Wanneer de repressie werkelijk uitbrak werd ze vaak gekenmerkt door gewelddadigheden zonder enige controle of beteugeling. Geen enkele officiële instantie stond nog sterk genoeg om de orde te handhaven. De Rijkswacht was bijna geheel ontwapend door de bezetter en ook de gemeentelijke politie was slecht voorzien van wapens. Bovendien was het korps vaak verdeeld doordat leden lid waren van het verzet en andere dan weer gecollaboreerd hadden. De ordediensten waren bijgevolg niet in staat om gezag uit te oefenen. Het verzet was in vele gevallen de enige die gezag kon laten gelden, hoewel ook zij vaak machteloos stonden tegenover de uitbarsting van geweld. Zij hadden bovendien te kampen met het probleem van de zogenaamde 'septemberweerstanders', mensen die slechts de laatste dagen of weken voor de bevrijding in het verzet hadden kunnen insijpelen.

In de chaos die volgde op de bevrijding was niemand bij machte de wraakacties tegen de collaborateurs te controleren, laat staan het onderscheid te maken tussen echte 'witten' en 'septemberweerstanders'. Maar hoe dan ook zou het verzet de schuld krijgen van veel van de gewelddadigheden en de willekeurige aanhoudingen.²⁵²

Verschillende historici menen echter dat het te kortzichtig is een bepaalde groep de schuld te geven van de gebeurtenissen. Ze zijn van mening dat het specifieke klimaat mensen aanzette tot wraakacties. Volgens Luc Huyse en Steven Dhondt is de repressie verbonden met het klimaat dat elke fin-de-guerre veroorzaakt. "Vier jaar terreur en vele maanden van

---

²⁴⁸ P. Schrijvers, *op.cit.*, p.86-87.

²⁴⁹ L. Huyse, *op.cit.*, p.43.

²⁵⁰ L. Huyse, *op.cit.*, p.45.

²⁵¹ W. Pauwels, *op.cit.*, p.17.

²⁵² F. Seberechts, *Ieder zijn zwarte: verzet, collaboratie en repressie*, Leuven, Davidsfonds, 1994, p.55.

bombardementen hebben geleid tot een feitelijke devaluatie van de waarde van een mensenleven en van het respect van ieders eigendom. Het moreel herstel is slechts traag op gang gekomen, alvast te traag voor de vele collaborateurs aan wie de volksrepressie niet is voorbijgegaan.”²⁵³

Zoals reeds aangehaald bekijkt ook Peter Schrijvers de repressie als gevolg van een heel specifiek klimaat en vat hij de gebeurtenissen op als een geritualiseerde vormen van zuivering met symbolische betekenissen die bedoeld zijn de maatschappij te zuiveren van de Nieuwe Orde. In dit verhaal plaatst hij het verzet niet als zondebok, of althans niet de beter georganiseerde elementen van het verzet. Hij wijst er immers op dat verzetsleden in verschillende gevallen de collaborateurs juist beschermden tegen de woeste massa, onder andere door internering, zoals hierboven al aangehaald werd.²⁵⁴

In de loop van de bezetting was de Belgische regering in Londen op zoek naar een wettelijke basis voor de epuratie. Hierbij deed ze een beroep op enkele specialisten die uit België overgekomen waren naar Londen. Op 17 december 1942 zou de regering Pierlot een eerste besluitwet aangaande de repressie uitvaardigen. De wet zou de reeds bestaande sancties verstrengen en uitbreiden. Op 26 mei 1944 werd een besluitwet goedgekeurd waarin bepaald stond dat de rechtspleging en bevoegdheid over het laten vervallen van de nationaliteit en het verlies van “zekere rechten” wordt onttrokken aan burgerlijke rechtbanken. De bevoegdheid zou overgaan naar militaire rechtbanken.²⁵⁵

Ondanks de voorbereidingen zou de regering echter geen vat hebben op de gebeurtenissen volgend op de bevrijding van België. Eerste minister Pierlot waarschuwde in een radiorede op de BBC tegen willekeur en wraak dat op eigen initiatief werd genomen maar sprak zijn wens uit dat de medewerkers van de bezetter op een rechtvaardige en snelle manier, maar zonder zwakheid, zou gebeuren.

Op 8 september arriveerde de Belgische regering terug in België. Op dat moment zou de straatrepressie al de tweede week ingaan. Het bleek heel moeilijk om het gezag opnieuw te vestigen.

In mei 1945 volgde een tweede golf van straatrepressie. Op dat punt hadden de overheden in principe veel meer daadkracht om deze tweede golf van gewelddadigheden in te tomen maar dit gebeurde niet. Toch kan gesteld worden dat het aantal executies zonder proces in België zeer beperkt bleef in vergelijking met buurlanden zoals Frankrijk. Uit deze vaststelling

---

²⁵³ L. Huyse, *op.cit.*, p.46.

²⁵⁴ P. Schrijvers, *op.cit.*, p. 91.

²⁵⁵ W. Pauwels, *op.cit.*, p.43.

trekt Frank Seberechts de conclusie dat de maatregelen van de overheid, hoe hard deze ook tekort schoten, vele collaborateurs behoed hebben van dit soort gewelddadigheden.²⁵⁶

2.2. De repressie in Lier

Net zoals ze naar de bevrijding van België hadden toegeleefd, keek het Lierse verzet uit naar het moment waarop ze de incivieken uit Lier konden straffen voor hun onvaderlands gedrag. In het sluikblad van de Witte Brigade kon men meermaals lijsten met zogenaamde “zwarten” terugvinden, meestal gepaard met waarschuwingen dat deze personen zouden boeten voor hun daden.²⁵⁷

Ook had het plan van de Witte Brigade voor de bevrijding twee doelen. De eerste doel was de geallieerden helpen met de bevrijding van Lier en het tweede was de vlucht van de collaborateurs voorkomen en hen te arresteren.²⁵⁸ In het bereiken van het eerste doel kon het Lierse verzet niet echt een rol van betekenis spelen, in het tweede zou ze daarentegen wel degelijk een rol spelen.

De Witte Brigade en het Geheim Leger waren de sterkste en belangrijkste verzetsbewegingen in Lier. Deze twee bewegingen waren beide rechts, katholiek en Belgisch gezind. Van de communistische strategie om via de repressie de macht te kunnen grijpen, zoals Lode Wils uiteenzette, lijkt er in Lier dus niet veel sprake te zijn. Des te meer omdat het Onafhankelijkheidsfront een erg zwakke verzetsbeweging was in Lier.

Niet lang nadat de Duitsers Lier definitief hadden verlaten, kwamen de verzetslui de straat op. Zowel de zogenaamde septemberweerstanders als de andere verzetslui gingen meteen over tot de arrestatie van vermeende collaborateurs. Op dat ogenblik hadden enkele van de meest beruchte collaborateurs zich al uit de voeten gemaakt. Dit gold voor Alfons Lanens, leider van de Lierse SS, die met zijn gezin naar Duitsland was gevlucht. De Lierse Gestapo-leden waren naar Nederland getrokken dat op dat ogenblik nog niet bevrijd was. En zoals gezegd was oorlogsburgemeester Van der Hallen in Antwerpen ondergedoken.²⁵⁹

Bij de arrestaties gebeurde er regelmatige vergissingen, gewild of ongewild. Zo zou Sully Flerackers bij burgemeester Van Cauwenbergh klagen over hoe het verzet hem behandelde: “Op dinsdag 5 dezer zijn een tiental gewapende mannen der WB mijn huis

---

²⁵⁶ F. Seberechts, *op.cit.*, p.61.

²⁵⁷ SOMA, *Recht en Vrijheid Lier*.

²⁵⁸ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²⁵⁹ P. De Zaeger, *op.cit.*, p. 118.

binnengedrongen en hebben van mij geëist hem onmiddellijk te volgen. Ik vroeg hen of zij een opleidingsbevel op mijn naam hadden uitgaande van de rechterlijke autoriteiten. Het antwoord hierop was dat zij dit niet nodig hadden. Onder bedreiging van hun wapens heb ik hen wel moeten volgen- na zelfs door een man, geen lid der WB, dewelke ook mijn huis was binnengedrongen, met geladen revolver met de dood te zijn bedreigd: ik werd op straat door enkele honderden mensen verzameld voor mijn huis, uitgejouwd, beschimpt, en bespot met de zwaarste beledigingen als staatsvijandige en verrader van mijn land. Ik werd gestampt en geslagen waarop ik in een open vrachtwagen diende plaats te nemen omringd van gewapenden der WB en weggevoerd, eerst in de richting Boechout en teruggevoerd tot het Lepoldplein. Aldaar kreeg men bevel van een voorbijgaand lid der WB halt te houden en genoopt onmiddellijk hun kwartier op het Wilsonplein te verwoegen. Het bleek dan dat zij niet wisten wat met mij te beginnen tot één die de leiding scheen te hebben, me vrij liet [...]. U weet, heer burgemeester, dat ik mij van gans de oorlog niet heb bezig gehouden met politiek, en noch van een organisatie of partij heb deel uitgemaakt. Ik ben en bleef steeds mijn volk, mijn land en koning trouw.” Voor de bezetting was Fleeckers de leider van het Lierse Verdinaso geweest maar Piet De Zaeger meent dat nergens iets te vinden is over deelname aan de collaboratie en besluit dat hij mogelijk ‘per vergissing’ kon zijn gearresteerd.²⁶⁰

Dit soort vergissingen bleken wel meer voor te komen in Lier. ‘De Netestad’, het weekblad dat de Witte Brigade na de bevrijding begon uit te geven, moest in bijna elke editie verschillende ‘eerherstellen’ publiceren. Het ging om mensen die ten onrechte waren aangehouden. Vaak berustte die aanhouding “ op een pijnlijke vergissing van een onzer diensten”.²⁶¹

Dokter Frans Breugelmans beschrijft wat hij zag: “Wij waren als gemeenteraadsleden terug opgeroepen naar het stadshuis, de dag zelf van de bevrijding. Daar, van op de pui van het stadshuis, afschuwelijke taferelen gezien tussen het publiek, tot ik op een gegeven moment ben gaan lopen. Ik kon het niet langer aanzien. Mijn beklag gemaakt bij de burgemeester, maar die bekloeg zich er over dat hij zelf bedreigd werd omdat hij aandrang hun optreden toch te milderen.”

Net als elders in België kampte men ook in Lier met het probleem dat het politiekorps zwak en onmachtig was om de gewelddadigheden tegen te houden. Gedurende de Duitse bezetting had men de getalsterkte van het politiekorps opgetrokken van 22 tot 55. Op 15 september noteerde politiecommissaris Breughelmans in zijn verslagen dat 15 agenten ofwel ontslagen waren of buiten dienst gesteld. Daarnaast waren 6 andere politiemannen nog afwezig in het korps.

---

²⁶⁰ P.De Zaeger, *op.cit.*, p. 113-114.

²⁶¹ Stadsarchief Lier, *De Netestad*, eerste jaargang nr. 2, zaterdag 18 september 1944.

Al snel bleek dat het grote aantal arrestaties voor een probleem zorgden. Men wist namelijk niet waar men alle gearresteerden moest onderbrengen. In de eerste plaats werden de arrestanten in de Dungenhoefkazerne gedetineerd. Burgemeester Cauwenbergh schreef echter op 6 september de volgende brief naar de procureur: "Wij hebben de eer U te laten weten dat door de WB sector Lier een honderdtal personen aangehouden zijn. Wij hebben voor deze personen geen behoorlijk onderkomen en ook geen voedsel. Wij verzoeken U dan ook het mogelijke te doen voor het weghalen der gevangenen." Op 12 september kreeg men in Lier het nieuws van de procureur des Konings dat er voor de regio twee interneringscentra werden voorzien, de ene in Mechelen en de andere de Sionskazerne in Lier.²⁶²

In de brief van burgemeester Cauwenbergh aan de procureur was er dus sprake van ongeveer 100 arrestanten, hoewel Lier nog maar net bevrijd was op dat ogenblik. Dit getal zou nog uitbreiding nemen. In 'De Netestad' worden de arrestanten met naam en adres vernoemd. Zo zou op 16 september een lijst van 99 Lierse en 96 uit omliggende gemeenten arrestanten. Enkele dagen later, op 23 september, werd de lijst nog eens aangevuld met 63 verdachten, waaronder 54 Lierenaars. Tegen het einde van oktober deelde de krant nog 51 Lierse en 14 andere arrestanten mee.²⁶³ Dit betekende dat de verzetsgroepen 204 verdachte Lierenaars en 119 personen van buiten de stad hadden gedetineerd. Volgens De Zaeger komt dit getal ongeveer overeen met wat de krant 'Het Getrouwe Lier' op 10 december schreef: "Het aantal geïnterneerden begint anders te minderen; van 300 is het op 238 gedaald, en nu is er nog kwestie dat mogelijk de 'dwaze maagden van Sion' in blok naar 't Mechelse zullen moeten verhuizen." Reeds in November had men 69 vermeende collaborateurs naar Mechelen overgebracht en vijf naar nog andere gevangenis. 'De Netestad' schreef op 20 januari 1945: "Ze zijn het Sionneke aan het likwideren. Zondag 1.1. tussen 10 en 14 uur is een eerste contingent geïnterneerden, bestaande uit 60 vrouwen en 30 mannen, naar de gevangenis van Mechelen overgebracht. Er blijven nu nog ongeveer 110 mannen, welke eerstdaags dezelfde reis zullen ondernemen. Naar we vernamen moeten de gebouwen eind deze maand volledig ledig gekomen zijn." De vrouwelijke gevangenen zou men naar de Lobbekazerne overbrengen, de mannen zouden verhuizen naar de Mechelse Dossinkazerne.²⁶⁴

---

²⁶² P.De Zaeger, *op.cit.*, p.113-117.

²⁶³ Stadsarchief Lier, *De Netestad*, eerste jaargang nr. 2 zaterdag 16 september 1944.
De Netestad, eerste jaargang nr. 3 zaterdag 23 september 1944.

De Netestad, eerste jaargang nr. 7 zaterdag 21 oktober 1944.

²⁶⁴ P.De Zaeger, *loc. cit.*

De bewaking van de Sionskazerne werd uitgevoerd door verzetsleden. Leon Van Paeschen (Geheim Leger) werd in september 1944 als hoofd van het interneringscentrum aangeduid.²⁶⁵ Tijdens de razzia's van mei was hij gearresteerd geweest maar na 2 maanden al terug vrijgekomen.

Over de manier waarop hij en andere bewakers hun taak uitvoerden, was niet iedereen tevreden. Zo zou er half oktober sprake zijn van gevallen van omkoperij. Op 21 oktober kon men in 'de Netestad' lezen dat enkele bewakers zich hieraan schuldig hadden gemaakt.²⁶⁶ Burgemeester Van Cauwenbergh liet Van Paeschen op 9 november weten dat 7 personeelsleden ontslagen en 3 geschorst zouden worden en dat deze 10 verboden werden nog de Sionskazerne te betreden. Nog andere klachten zouden volgen. Politieopziener Engels zou op 11 november in een bestuurlijk verslag melding maken van dronken bewakers. Enkele dagen nadien waarschuwde burgemeester Cauwenbergh dat het personeel het eten dat voor de gevangenen voorzien was, niet zelf mocht opeten. En in december zou de burgemeester besluiten dat de klachten, dat er geen verwarming was in de Sionskazerne, bleken te kloppen.²⁶⁷

Ook WB-leider Paul Franckx was niet geheel tevreden over de manier waarop de Sionskazerne werd geleid, en dan vooral niet over het gedrag van Van Paeschen, hoewel Franckx hem zelf had aangesteld als hoofdverantwoordelijke over de Sionskazerne. Er zouden immers vele klachten binnenkomen over de manier waarop hij de gevangenen behandelde. Bovendien zou Van Paeschen de schuld over de onregelmatigheden die gebeurden in de schoenen van de Witte Brigade schuiven. Het is waarschijnlijk om deze beschuldigingen tegen te gaan dat in 'De Netestad' een artikel stond over de omkoperij. Op die manier kon de WB aan heel Lier laten weten dat ze niets te maken hadden met de onregelmatigheden in de Sionskazerne. Franckx was dan ook tevreden toen Van Paeschen uit zijn ambt werd ontslagen.

Maar ook met het gedrag van andere verzetsleden had Paul Franckx een probleem. Zo maakte het Onafhankelijkheidsfront zich volgens hem schuldig aan willekeurige arrestaties buiten het medeweten van de Witte Brigade. Ook zij schoven de schuld af op de Witte Brigade. De NKB zou, hoewel ze hun medewerking verleend hadden aan de WB, ook niet volledig onschuldig zijn voor wat betreft willekeurige arrestaties.²⁶⁸ Hierbij moet nogmaals worden opgemerkt dat door het gebrek aan bronnen afkomstig van het OF of de NKB, hier een heel eenzijdig beeld van de gebeurtenissen wordt geschetst. Op de beschuldigingen van Franckx kan noch OF noch NKB een verdedigende stem laten horen. Het zwart/wit beeld dat hier naar voor komt, moet dus waarschijnlijk wel wat genuanceerd worden.

---

²⁶⁵ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

²⁶⁶ Stadsarchief Lier, *De Netestad*, eerste jaargang nr. 7, zaterdag 21 oktober 1944.

²⁶⁷ P.De Zaeger, *op.cit.*, p. 113-117.

²⁶⁸ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier..

Terugdenkend aan de bewering van Franckx dat de Witte Brigade in de nadagen van de bevrijding alle macht in handen had in Lier, wordt na deze het lezen van deze beschuldigingen wel erg betwifelbaar. In tegenstelling, het lijkt erop dat, als we Franckx mogen geloven, de Witte Brigade goede intenties had omtrent het rechtvaardig en ordentelijk verlopen van de arrestaties en interneringen, maar niet bij machte was om verzetsleden met minder goede intenties in bedwang te houden.

Maar wat ook de intenties waren, de interneringen uitgevoerd door het verzet waren in principe vaak ongrondwettelijk. Op basis van omzendbrief nr.340 van de Belgische justitieminister Delfosse, gebaseerd op de besluitwet van 12 oktober 1918, mocht de burgemeester in naam van de minister overgaan tot interneringen. In de praktijk gebeurde de interneringen echter meestal op initiatief van de verzetsbewegingen, zonder bevel van de burgemeester. Het Lierse stadsbestuur zou op die manier een lijst met daarop 78 arrestanten ontvangen waarvoor geen interneringsbevel was opgemaakt. Burgemeester Van Cauwenbergh loste dit op door alsnog het interneringsbevel op te stellen, hoewel de persoon in kwestie al vast zat. Hij contacteerde eveneens burgemeesters van omliggende dorpen met de vraag of zij eveneens bevelen konden opstellen voor de gevangenen. Op 17 oktober zou hij echter aan de leiding van de Sionskazerne laten weten dat niemand mocht meer gearresteerd mocht worden voordat hij er een bevel voor had uitgevaardigd.

Geleidelijk aan begon er ongenoegen te komen over de vrijlating van verdachten en werd er gevraagd om de vermeende collaborateurs strenger aan te pakken. Het Onafhankelijkheidsfront en de Witte Brigade drongen er op 7 oktober bij het schepencollege op aan om enkele herbergen en winkels terug te sluiten. Enkele dagen later stuurden ze het college een brief die ondertekend was door de familie van politieke gevangenen die nog niet uit Duitsland waren teruggekeerd: "Wij vragen dat alle verraders en verdachten zouden onderhoord en aangehouden worden zonder onderscheid; zo zij voortvluchtig zijn, dient een lid van hun familie aangehouden te worden. Het is ongehoord, dat mensen, die vier jaar lang de Belgische wetten met de voeten hebben getreden, zich daaronder kunnen schuilhouden om hun gerechte straf te ontlopen; [...] 3° dat al de huizen van verraders en verdachten op een blijvende wijze zouden gemerkt worden (geldboeten of gevangenisstraffen voor diegenen, welke bovenbedoelde merktekens zouden verwijderen)."

Daarnaast waren enkele verzetsmannen ervan overtuigd dat er nog een "vijfde colonne" actief was in Lier. Zo maakte de commandant van het Geheim Leger in Lier, Oppers, in een rapport aan de veiligheidsofficier van Zone II, gewag van geheime VNV-bijeenkomsten. Ook vertelde hij dat verzetsleden doodsbedreigingen hadden ontvangen en dat de vijfde colonne zelfs in één geval een verzetsman in een hindernis heeft willen lokken. Op 9 november zouden leden Witte Brigade samen met de politie binnenvallen in een woning waarvan men

vermoedde dat er een vergadering van de vijfde colonne bezig was. De inval leverde echter niets op. De achterdocht verdween niet en werd zelfs nog aangewakkerd wanneer het volgende briefje op 17 december in de gangen van het politiebureau opdook: "Aan het bestuur der Stad Lier en het land wordt dringend verzocht al de Duits- en Vlaamsgezinde mannen, vrouwen en kinderen zo vlug mogelijk vrij te laten. Indien dit niet geschiedt binnen de veertien dagen zal ik aan de Vlaamse SS in Duitsland bevel geven al de Belgische politieke en krijgsgevangenen eveneens Engelsgezinde Belgische arbeiders aldaar verblijvend te fusilieren. Als ook de Belgische vorst Leopold III. Heil Hitler, get. Formika." Het briefje werd overhandigd aan de commissaris voor staatsveiligheid te Mechelen. Piet De Zaeger vraagt zich echter af of het briefje niet van het verzet zelf afkomstig was en als provocatie bedoeld was. Die waren er immers van overtuigd dat "het oppervlakkige der wonde werd ontsmet, maar de wortel rustig bleef zitten", doelend op de aanwezigheid van de vijfde colonne.²⁶⁹

Op 7 mei 1945 capituleerde het Derde Rijk tegenover het Westen en de dag daarop tegenover de Sovjet-Unie. Eindelijk konden de vele jonge mannen die verplicht tewerk waren gesteld in Duitsland en de politieke gevangenen terugkeren naar hun thuis. Samen met hen keerden eveneens de gevluchte collaborateurs terug.

Nu de oorlog definitief voorbij was werd duidelijk welke gruwel gebeurd was in de Duitse concentratie- en vernietigingskampen. De bevolking reageerde geschokt en woedend. Opnieuw zouden ze hun woede richten naar diegene die er verdacht van werden met de Duitsers te hebben meegewerkt. Dit zou de aanleiding tot de tweede repressie zijn.

Ook de Lierse bevolking was geschokt door het nieuws dat verschillende Lierse verzetsmannen het leven hadden gelaten in Duitsland en de verhalen die de teruggekeerde verzetslui meebrachten.²⁷⁰

In 'De Netestad' verschenen een aantal interviews met teruggekeerde gevangenen, zoals bijvoorbeeld met Gustaaf Van Boeckel.²⁷¹

Het Nationaal Democratische Weerstandsblok Lier, bestaande uit de lokale afdelingen van de Witte Brigade, het Verbond der Politieke Gevangenen, het Onafhankelijkheidsfront en het Geheim Leger, zou op 9 mei een protestvergadering houden. Deze vergadering werd in de Netestad aangekondigd: "De zuivering onzer stad van de verraders en collaborateurs eist

---

²⁶⁹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.115-119.

²⁷⁰ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.125

²⁷¹ Stadsarchief Lier, *De Netestad*, tweede jaargang nr. 21, zaterdag 26 mei 1945.

De Netestad, tweede jaargang nr.22 zaterdag 2 juni 1945.

De Netestad, jaargang 2 nr. 27 zaterdag 7 juli 1945.

onmiddellijk onverbiddelijke zware eisen en kordaat optreden. Ons land, onze stad is NIET gezuiverd! De bescherming der vijfde kolonne moet een einde nemen”.²⁷²

Gedurende de maand juni zou politieagent en voormalig SD'er Frans Maes in Wijnegem worden gearresteerd. In het proces-verbaal wordt beschreven onder welke omstandigheden hij naar Lier werd overgebracht: “Wij hebben dan met een autovoertuig onder geleide van de Heer Politiecommissaris Breugelmans, toegevoegd met vier manschappen, Maes naar Lier overgebracht, alwaar een duizendtal personen voor het politiebureau zich samen geschaard hadden. Niettegenstaande men alle voorzorgen genomen had, hebben wij de woede van het volk niet kunnen weerstaan. Dan hebben wij tenslotte Maes aan de woede van het volk kunnen onttrekken.” In ‘de Volkskrant’ zou gemeld worden dat Maes bijna gelyncht werd.

Diezelfde maand juni werden volgens De Zaeger ongeveer twintig huizen beklad met hakenkruisen. Ook de voorgevel van een lid van het Geheim Leger werd besmeurd. Die zou woedend de vijfde colonne beschuldigen van de vandalenstreek. Nochtans was dit een valse beschuldiging want de politie had de nacht van het voorval twee personen opgepakt die niet behoorden tot de zogenaamde vijfde colonne. Zij hadden daarbij ook huizen gevisieerd van een geïnterneerde, een economische collaborateur, Frans Boogaert en Bernard Jansens. Die laatste twee waren beide lid geweest van de Kunstenaarsgilde. Dit verklaarde eveneens waarom het huis van de verzetsman was beklad: de man woonde vlak bij Felix Timmermans. Waarschijnlijk hadden de schilders zich dus van huis vergist. De Witte Brigade en het Geheim Leger zouden zich van het gebeuren distantiëren.

Toch zou de onrust in de stad geleidelijk aan wegsterven, zo bewijst het schrijven van burgemeester Cauwenbergh op 9 november 1945 aan de minister van Justitie: “Wij hebben de eer U te melden dat een groot deel der Lierse bevolking zich onverschillig toont tegen het terugkeren van geïnterneerden of aangehoudenen.”²⁷³

Hoe zat het met de relatie tussen het Lierse verzet en de stedelijke overheid van Lier? Vooral in de periode vlak na de bevrijding was er zeker sprake van wrijvingen tussen de twee. Het verzet meende immers dat zij het recht hadden op de controle over de stad. Vooral de Witte Brigade, onder leiding van Paul Franckx, meende almachtig te zijn in Lier.²⁷⁴ Daarnaast ontving burgemeester Cauwenbergh en de Lierse schepenen op 7 september een brief afkomstig van de Antwerpse OF-leider waarin hen het volgende werd opgedragen: “Bij bevel der Belgische Militaire Overheid heeft het Onafhankelijkheidsfront Afdeling Lier het

---

²⁷² Stadsarchief Lier, *De Netestad*, tweede jaargang, nr 18, zaterdag 5 mei 1945.

²⁷³ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.127-128.

²⁷⁴ FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

recht opeisingen te doen en zich militair op te richten. Ze beveelt alle steun te geven die het OF eist aangezien deze inrichting de enige officieele [sic.] inrichting is in België. Bij gevolg beveelt de militaire bevelhebber aan de heer burgemeester van Lier aan deze officieele [sic.] vertegenwoordigers van het OF integrale gehoorzaamheid.” Later, op 19 september, richtte de burgemeester zich in een brief naar de gouverneur waarin hij het volgde mededeelde: “Door leden van Witte Brigade en Onafhankelijkheidsfront worden kruidenierswinkels en tabakwinkels gesloten en de bestaande voorraden weggehaald. Al onze pogingen om de weerstandsorganisaties tot de wettelijkheid te doen overgaan mislukken.”²⁷⁵

Geleidelijk aan verbeterden de relaties tussen het stadsbestuur en verzet, vooral door de oprichting van een coördinatiecomité dat het bestuur van de stad waarnam. In dit comité zetelden drie leden van het schepencollege, drie van het OF en drie van het Geheim Leger. Hoeveel afgevaardigden van de Witte Birgade zetelden in het comité is niet bekend.

Men kwam in het begin driemaal per week bij elkaar om de toestand in Lier te bespreken en oplossingen te zoeken. Later zou het aantal vergaderingen teruggebracht worden op twee per week.

Tijdens deze vergaderingen werden zaken zoals de bevoorrading van de verzetsleden en de sluiting van winkels besproken. Ook maakte men afspraken aangaande de arrestaties van vermeende collaborateurs.

Het resultaat van de bijeenkomsten was dat burgemeester Cauwenbergh op de vergadering van 6 oktober de relaties tussen verzet en stadsbestuur “niet slecht” kon noemen.

Kolonel Scharff, militair bevelhebber van de provincie Antwerpen, drong op diezelfde bijeenkomst aan op de ontwapening van het verzet in Lier. Hij volgde hiermee het bevel van opperbevelhebber Eisenhower om de Belgische verzetsbewegingen te ontwapenen. De verzetsleden werden wel de mogelijkheid aangeboden om zich in te lijven in het leger, de Rijkswacht of de politie.

In Lier leek de ontwapening vrij vlot en zonder al te veel problemen te verlopen. Wel kwam er nog wat kritiek op het niet uitreiken van soldij en bijrantsoenen aan de verzetsmannen.

Toch werd in ‘de Netestad’ gewaarschuwd dat het om een gedeeltelijke demobilisatie ging. De diensten voor openbare orde en bewapening werden nog niet ontwapend. Men geloofde immers nog steeds dat er een gewapende vijfde colonne aanwezig bleef.²⁷⁶

---

²⁷⁵ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.120.

²⁷⁶ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.120-121.

Hoofdstuk 3. Naoorlogse problemen

Hoewel de Duitsers Lier hadden verlaten, betekende dit niet dat alles opnieuw zijn gewone gang kon gaan in de stad. De oorlog woedde immers in alle hevigheid voort en daar ondervond men in Lier heel wat hinder van. Het terugtrekkende Duitse leger bestookte het Westen met raketten, meer bepaald met de subsone V1 en de supersone V2. Vooral Antwerpen was een belangrijk doelwit van deze raketten en dat zorgde ervoor dat Lier, aangezien het op het traject naar Antwerpen lag, ook getroffen werd. De eerste V1 trof de stad op 13 oktober 1944, meer bepaald op de Antwerpsesteenweg. Later die maand viel de eerste V2 in Lisp. Volgens De Zaeger zouden de 55 'Vergeltungswaffen' die Lier troffen, ongeveer 48 burgers en 2 militairen van het leven beroven.

Pas op 22 april kon men beslissen dat men de Passieve Luchtbescherming niet meer nodig had. Lier kon eindelijk de eindbalans opmaken: er zouden in totaal niet minder dan 3.000 woningen beschadigd zijn. De meeste dodelijke inslag zou die in de Dalialaan zijn. Hierbij kwamen 13 mensen om het leven.

Verder kreeg de stad af te rekenen met een bevoorradingsprobleem. Volgens de krant 'Het Getrouwe Lier' verliep de bevoorrading nog slechter dan tijdens de bezetting: "De Duitsers zijn er uit getrokken, ze kunnen niet meer meenemen en toch gaat de bevoorrading slechter dan vroeger." De problemen situeerden zich vooral in de vlees- en boterbevoorrading maar ook de bakkers hadden het moeilijk aangezien ze de eerste maand na de bevrijding enkel konden rekenen op de in Lier geteelde rogge.

Eveneens waren kolen een schaars goed. Het schepencollege deed er alles aan om de Lierenaars te bevoorraden. Zo zouden eigenaars van vrachtwagens een brief ontvangen waarin kolen werden opgeëist. Volgens De Zaeger hadden de Lierse vrachtwagens een week voor Nieuwjaar 72 ton kolen binnengehaald, een schrale troost voor een stad van 30.000 inwoners.²⁷⁷

---

²⁷⁷ P.De Zaeger, *op.cit*, p.122-123.

Hoofdstuk 4. De Koningskwesitie

4.1 Inleiding

Een dag nadat de geallieerden in Normandië waren geland werd de Koninklijke familie overgebracht naar Duitsland. Later zouden ze verder trekken naar het Oostenrijkse Salzburg waar ze uiteindelijk zouden bevrijd worden door de geallieerden.

Op 20 september had men in de Verenigde Kamer en Senaat prins Karel als regent gekozen in afwachting van de terugkeer van Leopold III.

In het voorjaar van 1945 werd het voor het eerst duidelijk dat de terugkeer van de Koning niet door iedereen gewenst werd. Vooral in linkse middens kwam dit sterk naar voor. Zo zou de BSP laten weten dat het de automatische heropname van de Koninklijke prerogatieven door Leopold III niet aanvaardde. Deze mening bleken ze te delen met de communisten en een aantal liberalen. De katholieke Christelijke Volkspartij (CVP) was daarentegen voorstander van een onvoorwaardelijke terugkeer van Leopold III.

De vorst keerde nog niet meteen terug naar België wegens gezondheidsredenen, zo liet hij weten op 12 mei. Toen er een maand later wel sprake was van zijn terugkeer bood de regering onder eerste minister Van Acker haar ontslag aan. Op 15 juli 1945 gingen ze echter terug aan de slag nadat men er niet in geslaagd was een nieuw kabinet te vormen. Ondertussen verbleef Leopold III nog steeds in het buitenland.

Geleidelijk aan waren de meningen van de politieke partijen over de kwestie steeds radicaler geworden. Ook de Belgische bevolking voelde zich nauw betrokken tot de zaak en volgde de ontwikkelingen nauwgezet op. Kranten namen geen blad voor de mond en lieten duidelijk hun mening horen.

Leopold III werd door zijn tegenstanders heel wat zaken verweten. Ten eerste het feit dat hij weigerde de regering te volgen naar Londen, maar ook zijn beslissing België te laten capituleren en zijn bijeenkomst met Hitler in Berchtesgaden. Voor de tegenstanders maakte dit alles duidelijk dat de Koning geloofd had in de overwinning van het Derde Rijk. Tenslotte werd hem ook zijn huwelijk met Liliane Baels verweten. Door dit ongrondwettelijke huwelijk hadden velen het gevoel dat hij zijn belofte het lot te delen met de krijgsgevangenen verbroken had.

De koningskwes­tie zou de eerste verkiezingen na de oorlog volledig beheersen. De meest radicale standpunten van zowel voor- en tegenstanders van de vorst boekten het meeste winst. De kloof groeide en de situatie dreigde in een impasse te geraken.

De verkiezingen van 26 juni 1949 leverden een ruime overwinning voor de christendemocraten op. Een wetsvoorstel dat een volksraadpleging over de koningskwes­tie wilde laten beslissen werd nu als wetsontwerp ingediend. Op die manier zouden de Belgen op 12 maart 1950 mogen beslissen over de eventuele terugkeer van Leopold III.

De uitslag van de van deze volksraadpleging maakte de kwes­tie nog deli­cater: 57,68% was voor de terugkeer van Leopold III en dus was 42,32% tegen. Het waren echter de regionale verschillen die de uitslag zo problematisch maakten: de Vlaamse kiezer had voor 72% voor de terugkeer gestemd maar in Brussel was dat maar 48% en in Wallonië slechts 42%.

De tegenstanders zouden zich niet neerleggen bij het uitslag van de stemming en zich blijven verzetten terug de terugkeer van de vorst. Wanneer de CVP bij de verkiezingen in mei 1950 echter de absolute meerderheid behaald in beide Wetgevende Kamers, lijkt de weg open te liggen voor de terugkeer van Leopold III.

De chaos in België neemt ondertussen toe. Wanneer de Koning op 22 juli in Evere met een vliegtuig landt, lopen de spanningen zo hoog op dat het land op de rand van een burgeroorlog staat.

Uiteindelijk verklaart Leopold III in de nacht van 31 juli op 1 augustus bereid te zijn de Koninklijke prerogatieven af te staan aan zijn zoon Boudewijn. Op 11 augustus legt die laatste de eed af als Koninklijke Prins.²⁷⁸

4.2 de Koningskwes­tie in Lier

Ook in Lier zou de koningskwes­tie voor heel wat verdeeldheid zorgen. Het begon toen schepen Van Orshaegen handtekeningen voor Leopold III begon te verzamelen onder de gemeenteraadsleden, tot groot ongenoegen van de Belgische Socialistische Partij. Die lieten weten dat ze de onderneming van Van Orshaegen betreurden en het bovendien ongepast vonden dat een ondergeschikt openbaar bestuur een standpunt innam nog voor het parlement een beslissing had genomen over de zaak.

De Lierse kranten uitten onomwonden de mening van de politieke partij die aan hun basis lag. Zo zou het katholieke 'Het Getrouwe Lier' al vanaf 13 mei 1945 pro-Leopoldistische artikels publiceren. Ook 'De Netestad', uitgegeven door de Lierse Witte Brigade, zou de terugkeer van de vorst in alle hevigheid verdedigen: "De lage hetze, sindslang, door sommige middens tegen de heerlijke figuur van onze Koning gevoerd, heeft, nu de terugkeer

---

²⁷⁸ F. Seberechts, *op.cit.*, p.82-88.

voor de deur staat, weer goed afgelijnde vormen aangenomen. Communisten en Socialisten beweren dat de persoon van de koning voor het land geen element van éénheid meer is. Wij noemen zulks een drogreden van belang en zien in de terugkeer van de Vorst, de enige mogelijkheid om het land uit de huidige chaos te helpen.”²⁷⁹ Regelmatig kon men dit soort artikels terugvinden in “De Netestad”. Dat zou echter veranderen nadat op 22 september een artikel in de krant verscheen waarin meegedeeld werd dat Paul Franckx gedwongen werd om ontslag te nemen als leider van de Witte Brigade. In het artikel, waarvan De Zaeger vermoedt dat Franckx zelf het opstelde, werd uit de doeken gedaan dat het WB-hoofdbestuur Franckx gedwongen had ofwel zijn koningsgezinde propaganda stop te zetten, ofwel ontslag te nemen als leider van de Lierse WB. Het antwoord van Franckx was duidelijk: “ Hij offerde zijn leiderschap op liever dan te verzaken aan de onverzettelijke wil van het volk, welke in alles en voor alles zijn koning terugeist.”²⁸⁰

In oktober zou de pro-Leopoldische campagne in Lier tot een hoogtepunt komen met de enquête die door het Belgisch Nationaal Blok werd georganiseerd. Deze koningsgezinde beweging was in 1945 opgericht en stond onder het voorzitterschap van astronoom Louis Zimmer. Piet de Zaeger bespreekt de gebeurtenissen rond deze enquête: “In november reeds werd door de BNB een koningsgezinde meeting gehouden. De communisten hadden voor de aanvang van de vergadering vlugschriften uitgedeeld waarin twee sprekers verdacht werden gemaakt: De Vleeschauwer, katholiek minister tijdens en na de achtiendaagse veldtocht, zou na de Belgische capitulatie Leopold III veroordeeld hebben in Limoges maar zich dat nu niet meer herinneren. De Vleeschauwer ontkende: hij was nooit in Limoges geweest. Twee maanden later in januari 1946, enkele weken voor de parlamentsverkiezingen, begon de Lierse enquête. Zoals te verwachten werd het een succes voor de koningsgezinden: 84% van de 17.585 verzamelde stembriefjes waren voor de terugkeer van Leopold III. Aan de enquête mocht ook worden deelgenomen door de Lierse vrouwen. Het resultaat was toch veelbetekenend gezien een meerderheid van de Lierse bevolking had deelgenomen aan de enquête [sic.], met name 17.585 van de 28.552 inwoners of 61,5 procent.”²⁸¹

---

²⁷⁹ P.De Zaeger, *op.cit.*, p.129-131.

²⁸⁰ Stadsarchief Lier, *de Netestad*, tweede jaargang nr. 38, zaterdag 22 september 1945.

²⁸¹ P. De Zaeger, *op.cit.*, p.129-131.

Hoofdstuk 5. De gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946 in Lier

Op 26 november 1946 mocht de Lierse bevolking voor het eerst sinds het begin van de oorlog opnieuw gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen. Vier partijen hoopten op de stem van de Lierenaar: de Christelijke Volkspartij, de Belgische Socialistische partij, de Liberale partij en voor het eerst ook de Communistische partij.

De CVP-lijst werd net als 1938 opnieuw door burgemeester Van Cauwenbergh aangevoerd. De lijst kwam trouwens in sterke mate overeen met de kandidatenlijst van '38. Van de negentien kandidaten hadden er al acht op de vorige lijst gestaan. Ook het belang van de standenvetegenwoordiging leek niet verandert tegenover vorige keer: een vertegenwoordiger van het ACV, de christelijke middenstand en de Boerenbond hadden wederom een plaats gekregen op de lijst.

Maar er waren natuurlijk ook verschillen: zowel schepen De Strijcker als Van Orshaegen zouden niet meer opnieuw op de lijst verschijnen. Wie wel opkwam was Jacques Van de Velde, voorzitter van het Geheime Leger. Van de Velde was terug te vinden als lijstduwer op de CVP-lijst. Hiermee was ook het verzet vertegenwoordigd tijdens de verkiezingen. Ook zou Paul Franckx, voormalig leider van de Witte Brigade op de steunlijst terug te vinden zijn.

De BSP-lijst zou worden aangevoerd door Jozef Magé, die vakbondssecretaris en fractieleider was.

De liberale partij ging sterk verzwakt de gemeenteraadsverkiezingen tegemoet. Arthur Vanderpoorten was in april '45 gestorven in Bergen-Belsen en in oktober van dat jaar was ook August Demeulenaere overleden, hij was gemeenteraadslid sinds 1921.

Voor het eerst kwam ook een communistische kandidatenlijst op. Volgens De Zaeger waren de meeste kandidaten ofwel ambachtsman ofwel arbeider.

De grote overwinnaar van de verkiezingen zou de katholieke CVP zijn die tegenover 1938 maar liefst 10% winst boekten. Volgens De Zaeger was deze extra 10% afkomstig van kiezers die voormalig op de Vlaams-nationalistische partij hadden gestemd. In 1938 hadden die immers een resultaat van 10,7% behaald. Deze kiezers zouden nu overstappen naar de CVP aangezien die partij de enige was die de repressie wilde matigen. Met 56,96% behaalde de katholieken de absolute meerderheid in Lier.

Ook de socialisten waren er op vooruit gegaan met een resultaat van 5,02%, hoewel dit te wijten kan zijn aan het samengaan van de dissidente groep DAVOR met de Belgische Socialistische partij in Lier.

De Lierse liberalen behaalde 13,01% van de stemmen en gingen dus 5,64% achteruit. Ook de communisten behaalden een teleurstellend resultaat met maar 2,56%.

Tot slot analyseerde Piet de Zaeger de voorkeursstemmen: dokter Breugelmans zou 720 voorkeursstemmen krijgen. Dit hoge cijfer was misschien te danken aan Vlaams-nationalistische stemmen aangezien Breugelmans een flamingant reputatie had. Maar de persoon met het tweede grootste aantal voorkeursstemmen was afdelingsvoorzitter van CVP Jozef Van In, met 707 stemmen. Van In was lid geweest van het Geheim Leger, net als Jacques Van de Velde, die als lijstduwer op 464 voorkeurstemmen behaald had.

Burgemeester Van Cauwenbergh zou opnieuw de burgemeesterssjaap mogen dragen. Het schepencollege bestond opnieuw uit schepenen Raats en Eysermans en als nieuwkomers oud-schepen en voormalig interim-burgemeester Van Hoof en Geheim Leger-voorzitter Jacques Van de Velde.²⁸²

De uitslag van de verkiezingen was niet meteen een verrassing te noemen: tijdens de parlementsverkiezingen in februari 1946 had de Lierenaar al duidelijk zijn voorkeur voor de CVP (56,11%) laten blijken.

---

²⁸² P.De Zaeger, *op.cit.*, p.134-137

Algemeen besluit

Lier is een kleine stad gelegen aan de samenloop van de Kleine en Grote Nete in de provincie Antwerpen. Sociaal-economisch kan Lier gekenmerkt worden als een stad van kleine middenstanders en kleine burgerlijkheid. Grote industrie heeft nooit vaste voet kunnen krijgen in de Netestad en dus waren zijn inwoners aangewezen op huisnijverheid om te overleven. Vanaf de 20^e eeuw profiteerde de stad mee van de bloei in de diamantindustrie van Antwerpen. Ook zorgden de verbeterde verbindingswegen ervoor dat steeds meer Lierenaars werk konden vinden in de metropool.

Sociaal gezien kenmerkt Gaston Durnez de stad als volgt: “in de Lierse gemeenschap van middenstand en kleine lui, in de schaduw van min of meer adellijke grootgrondbezitters en andere machthebbers, altijd een liberale en Vlaamsgezinde stroming gevloeid.”²⁸³

Op politiek vlak kon Lier gelden als een katholiek bastion. De katholieke partij was aan de macht sinds 1872. De Vlaams-nationalistische partij kon 1926 hun volstrekte meerderheid doorbreken. Maar vanaf 1932 konden de katholieken hun meerderheid heroveren, en die zouden ze behouden tot 1970.

Wanneer Wereldoorlog II losbarst in België komt ook Lier in Duitse handen terecht. Op 18 mei wordt de stad bezet door de Duitse Wehrmacht. In de Berlarij wordt zowel een *Standortkommandatur* als een lokaal van de *Feldgendamerie* ingericht.

In het Lierse gemeentebestuur zou de bezetter al snel wijzigingen doorvoeren die ervoor zorgden dat aanhangers van de Nieuwe Orde aan de macht konden komen. Zo zou onder andere burgemeester Van Cauwenbergh vervangen worden op basis van de Duitse verordening die een leeftijdsgrens van 60 jaar invoerde voor openbare gezagsdragers. In plaats van hem werd een VNV-burgemeester aan de macht gebracht, namelijk Alfred Van der Hallen. Ook andere personen die een er geen graten in zagen te collaboreren werden belangrijke functies gegeven.

In Lier waren tijdens de bezetting vijf verzetsbewegingen actief. De grootste en belangrijkste van deze bewegingen was de Witte Brigade (Fidelio) met ongeveer 140 leden. In Lier ontstond de beweging in het jaar 1941 onder de benaming ‘Belgische Brigade’. De Lierse kapper Marcel Arras werd door Georges Lecron, de leider van de Mechelse afdeling van de beweging, aangezet om in Lier de verzetsbeweging op te starten. De eerste leden rekruteerde Arras binnen zijn vriendenkring van oud-leerlingen van het Sint-Gummarus college.

---

²⁸³ G. Durnez, *op.cit.*, p.16.

In juni 1942 werd de Mechelse afdeling zwaar getroffen door de Duitse repressie en werd zodoende bijna volledig opgerold. De Lierse afdeling bleef gespaard van arrestaties maar hing sterk af van de Mechelse afdeling en bevond zich nu in een geïsoleerde positie. Na vier à vijf weken vonden de verzetsleden van Lier opnieuw aansluiting, dit maal met de Antwerpse afdeling onder leiding van Marcel Louette. Op dat ogenblik neemt de Lierse beweging de naam 'Witte Brigade' aan.

De Witte Brigade Lier kan vervolgens verder gaan met zijn verzetsactiviteiten. De beweging is actief op zo goed als alle soorten verzetsvormen. De leden plegen sabotage, verzamelen inlichtingen en bieden hulp aan werkweigeraars en andere onderduikers. Ze slagen er zelfs in een eigen zender op poten te zetten, hoewel maar voor korte tijd. Ook brengen ze een eigen verzetskrant uit onder de naam 'Recht en Vrijheid'.

In mei 1943 gaat het mis: de beweging krijgt af te rekenen met Duitse razzia's en wordt net zoals bijna alle andere verzetsbewegingen in Lier zwaar getroffen. Ook na mei volgen regelmatig arrestaties. De meeste leden worden opgepakt of moeten onderduiken. De beweging wordt hierdoor sterk verzwakt en zal nooit meer op volle kracht kunnen opereren.

De tweede grootste verzetsbeweging die in Lier actief was, is het Geheim Leger met ongeveer 40 leden. De Lierse groepering ontstond op het einde van 1940 wanneer kolonel Housmans aan Jacques Van De Velde opdracht geeft een lokale afdeling op te starten.

De beweging hield zich bezig met verschillende soorten verzetsdaden maar blonk vooral uit op vlak van administratieve sabotage. Dit valt te verklaren doordat een groot aantal leden van het Lierse Geheim Leger tewerk gesteld zijn op het Lierse stadhuis. De verzetsbeweging had dus het voordeel dat ze makkelijk papieren konden vervalsen of laten verdwijnen. Bovendien zorgde hun sterke aanwezigheid op het stadhuis dat ze het doen en laten van het collaborerend stadsbestuur nauwgezet in het oog konden houden. Deze informatie vormde uiteraard een schat aan nuttige inlichtingen. De inlichtingen die men verzameld werden eveneens gedeeld met de andere Lierse verzetsbewegingen, zoals bijvoorbeeld de Witte Brigade. Die stelden meer dan eens hun sluikblad 'Recht en Vrijheid' samen op basis van de informatie.

In 1943 zou het Geheim Leger net als de Witte Brigade getroffen worden door de Duitse repressie. Die repressie had de beweging zelf in grote mate op hun nek gehaald. Op 10 mei hadden leden van de beweging zelf gedrukte pamfletten over de muur van de Sionskazerne gegooid en naar verluid daarna het vuur geopend op de Duitse schildwacht. Dat laatste kan echter niet met zekerheid bewezen worden. De Duitse bezetter reageerde in ieder geval door een streng onderzoek in te stellen en Lier te straffen door tijdelijk een avondklok in te voeren. Dit samen met het verraad van NKB-er Eugene Dirckx zorgde ervoor dat de beweging quasi volledig opgerold zou worden.

Het Nationaal Legioen was een groepje jongeren dat voor korte tijd actief was in Lier. De leider van deze groep was Marcel Denoël, die later actief zou zijn in de Witte Brigade. Van echte verzetsdaden gepleegd door deze groep konden geen bewijzen gevonden. Enkel is geweten dat ze paramilitaire oefeningen hielden. Tijdens een zulke oefening werden ze gearresteerd door SS'ers en NSJV'ers. Zonder veel gevolgen echter want de jongeren werden al snel vrijgelaten. Vermoedelijk heeft het Nationaal Legioen zijn activiteiten na dit voorval stopgezet en hebben de leden zich bij andere Lierse verzetsbewegingen aangesloten.

Het onderzoek naar de Lierse NKB-afdeling werd heel moeilijk gemaakt door methodologische problemen. Hoewel enkele namen van Lierse NKB'ers bekend waren, werden hun erkenningdossiers niet teruggevonden. De beweging lijkt echter wel nauwe banden te onderhouden met het Lierse Geheim Leger. Zo was Gustaaf Van Boeckel de leider van de NKB en had hij eveneens een belangrijke functie in het Geheim Leger. Ook andere vermeende NKB'ers bleken eveneens lid te zijn van het Geheim Leger. Over hun activiteiten kon spijtig genoeg niets teruggevonden worden. Enkel in bronnen van de Witte Brigade wordt sporadisch verwezen naar de NKB.

In Lier was tot slot een groepering van het OF actief. Ook hier verhinderde grote methodologische problemen het onderzoek naar deze beweging. Vermoedelijk bestond deze verzetsbeweging in Lier maar uit een aantal personen. Maar aangezien geen namen gekend zijn, konden noch erkenningdossiers noch andere bronnen geraadpleegd worden. Over de beweging kan enkel gezegd worden dat ze geen grote rol heeft gespeeld in Lier doordat ze zo klein was.

De Lierse verzetsbewegingen hebben zwaar te lijden gehad onder Duitse repressie. Zo goed als alle Lierse verzetsbewegingen, buiten het OF en het Nationaal Legioen dat op dat ogenblik al niet meer bestond, werden in het jaar 1943 zware slagen toegebracht. Door samenloop van omstandigheden ging het in mei 1943 fataal mis voor het Lierse verzet. Enerzijds was er het Duits onderzoek dat ingesteld werd nadat leden van het Geheim Leger pamfletten over de muur van de Sionskazerne hadden gesmeten en daarna het vuur hadden geopend op de Duitse schildwacht. Dat laatste kan echter in twijfel worden getroffen aangezien de bronnen elkaar tegenspreken op dit punt. Anderzijds was er het verraad van de Lierse NKB'er Eugene Dirckx. Deze stemde na zijn arrestatie toe om met de Gestapo samen te werken en pikte een ledenlijst op in het huis van Gustaaf Van Boeckel.

Nog diezelfde maand mei voerde de Duitse bezetter twee maal een razzia uit en ook daarna volgden nog regelmatig arrestaties van verzetslui.

Door deze repressie was het Lierse verzet gekortwiekt net op het punt dat ze in volle groei waren. Het zou voor elke groepering onmogelijk blijken om tijdens de rest van de bezetting nog op hetzelfde niveau te raken als voor mei 1943.

Het verloop van de razzia's van 1943 toont goed aan dat de verschillende verzetsgroeperingen in Lier niet geïsoleerd van elkaar stonden. Door de connecties tussen de bewegingen zou in één klap zo goed als alle groeperingen getroffen worden. Het was mijn bedoeling ook oog te hebben voor deze contacten. Het afzonderlijk bekijken van de groeperingen geeft immers de illusie dat de ze volledig van elkaar geïsoleerd opereerden, hoewel dat niet helemaal klopt. Zo waren er tussen de Witte Brigade en het Geheim Leger regelmatig contacten. Het Geheim Leger zocht regelmatig toenadering tot de Witte Brigade, maar telkens sprong de samenwerking af. Dit gebeurde om verschillende redenen zoals wantrouwen, de vrees om meer in de kijker te gaan lopen omdat enkele leden van het Geheim Leger al meermaals gearresteerd waren of gewoon het feit dat men het leiderschap niet wilde delen. Het was vooral het gebrek aan vertrouwen en botsende visies die een samenwerking niet aan de orde maakten.

In de probleemstelling werd aangegeven dat het verzet in een bredere tijdscontext diende te bekeken worden. De chronologie van de bezettingstijd is immers te eng om het fenomeen voldoende te interpreteren. Om die reden werd een schets gegeven van hoe Lier er in de vooroorlogse periode uitzag op geografisch, sociaal-economisch en politiek niveau.

Wanneer een vergelijking wordt gemaakt tussen de kenmerken van het vooroorlogse Lier en het verzet in deze stad, komen enkele zaken naar voor. Zoals gezegd was Lier een stadje gekenmerkt door zijn kleinburgerlijke karakter en kleine middenstand. De katholieke partij was al een tijd dominant en kon bijna zo goed als altijd op een volstrekte meerderheid rekenen tijdens gemeenteraadverkiezingen. Het verzet dat in Lier tot stand kwam, lijkt aan te sluiten bij de mentaliteit die in de stad leefde. De grootste en belangrijkste van de Lierse verzetsbewegingen was de Witte Brigade, een beweging met conservatief en katholiek karakter. Ook de tweede grootste beweging, het Geheim Leger was eerder rechts en conservatief. Het Nationaal Legioen en de NKB waren twee kleinere bewegingen in Lier, maar ook zij bevonden zich aan het rechtse kant van het spectrum. De enige verzetsbeweging in Lier die zijn wortels had in linkse milieus, was het OF. Deze beweging speelde echter geen belangrijke rol in Lier en had waarschijnlijk maar enkele leden. Dit toont aan dat Lier niet het juiste milieu was voor het ontstaan van linkse verzetsbewegingen. De stad werd zoals gezegd gekenmerkt door klein burgerlijkheid en bovendien was er geen

grootschalige industrie gevestigd. Reeds voor de oorlog was gebleken dat de stad ook voor een communistische partij geen geschikte politieke biotoop was en blijkbaar was Lier dus evenmin een goede biotoop voor links verzet. Voor conservatief en eerder rechts verzet bleek de stad wel een goed milieu te zijn. Toch moet hier opgemerkt worden dat het belang van politieke overtuigingen in verzetsbewegingen moet genuanceerd worden. Sommige bezielers van verzetsorganisaties mochten dan wel vanuit een uitgesproken ideologische overtuiging een verzetsbeweging opstarten, maar in de praktijk hadden de 'gewone leden' vaak een minder uitgesproken mening over de politieke visies die aan de basis van de beweging lagen. Vele leden waren zelfs niet op de hoogte tot welke beweging ze behoorden tot na de oorlog.

Op 4 september werd Lier bevrijd door de geallieerden. De bevrijding verliep onverwacht vlot. Zonder veel weerstand trokken de Duitsers zich terug waardoor in Lier geen enkel gevecht zou plaatsvinden. Een grote rol was er dus niet weggelegd voor het verzet, hoewel ze dat zelf heel anders ingeschat hadden.

Na het vertrek van de Duitsers heerst er chaos in Lier. Hoewel Paul Franckx beweert dat de Witte Brigade de volledige controle had in de stad, kan aan die bewering zwaar getwijfeld worden. Noch de traditionele ordediensten, noch het verzet was in staat het machtsvacuüm dat ontstaan was in te vullen.

De nadagen van de bevrijding verliepen dan ook niet zonder incidenten. Na 4 jaar van oorlog keerde de bevolking hun woede tegen diegene die met de Duitsers hadden meegewerkt: de collaborateurs.

Het verzet ging over tot arrestaties maar er gebeurden vaak vergissingen. Meer dan eens werden mensen gearresteerd die eigenlijk onschuldig waren. De Witte Brigade van Paul Franckx had de bedoeling de arrestaties en interneringen rechtvaardig te laten verlopen, maar slaagden daar niet in. De verzetsbewegingen hadden net als elders in België af te rekenen met het fenomeen van de 'septemberweerstanders', personen die in de laatste weken en dagen voor de bevrijding in de rangen van het verzet insijpelden en moeilijk of niet te controleren waren door reguliere verzetsleden. In Lier had men des te meer met dit soort opportunisten te kampen aangezien de verzetsbewegingen sterk verzwakt waren sinds de arrestatiegolf van 1943. In heel België zouden deze septemberweerstanders ervoor zorgen dat het imago van het verzet een deuk kreeg. Toch moet de rol van de verzetsbewegingen in de repressie genuanceerd worden. Het mag niet vergeten worden dat het specifiek klimaat van de "fin-de-guerre" de gebeurtenissen voor een groot deel bepaald hebben. Verzetsleden zouden vaak zelfs collaborateurs beschermd hebben van de woeste bevolking, bijvoorbeeld door internering.

De gearresteerden in Lier bracht het verzet eerst onder in de Dungenhoefkazerne te Lier en later in de Sionskazerne. Uiteindelijk zouden ongeveer 300 mensen worden geïnterneerd in deze kazerne. Het duurde echter niet lang voor er klachten kwamen over het beleid in het interneringscentrum. Er was sprake van omkoperij, dronken bewakers en een gebrek aan verwarming. Lid van het Geheim Leger Leon Van Paeschen stond aan het hoofd van het centrum maar werd ontslagen vanwege deze feiten. Dit tot de grote tevredenheid van de Witte Brigade, die zich distantieerden van deze aanklachten.

In principe waren de arrestaties vaak ongrondwettelijk omdat ze gebeurden op initiatief van de Lierse verzetsbewegingen zonder dat er een interneringsbevel voor deze arrestaties was. Burgemeester Van Cauwenbergh loste dit echter op door achteraf toch nog een bevel uit te vaardigen hoewel de persoon in kwestie al vastzat.

In mei 1945 brak nog een tweede repressiegolf uit toen de Duitse krijgsgevangenen terugkeerden samen met verhalen over de gruwelijkheden die de nazi's hadden begaan, maar geleidelijk aan keerde de rust terug in Lier. Ook de relaties tussen verzet en stadsbestuur verbeterden geleidelijk aan, vooral door de oprichting van een coördinatiecomité dat het bestuur van de stad waarnam. In dit comité zetelden zowel stadsbestuur als enkele verzetsleden. Na verloop van tijd vonden deze vergaderingen steeds minder vaak plaats.

Kort na de oorlog zou de Koningskwestie ons land tot op de rand van een burgeroorlog brengen. Ook in Lier was de verdeeldheid over de kwestie voelbaar. Lierse kranten spraken onomwonden hun mening uit. De Netestad, het weekblad van de Witte Brigade, was daar één van. Zij stond achter een onvoorwaardelijke terugkomst van Leopold III. Dit was echter niet naar de zin van het Witte Brigade hoofdbestuur. Zij stelden Paul Franckx, die het weekblad mee opstelde, voor een ultimatum: of zijn koningsgezinde propaganda opgeven of ontslagen worden als leider van de Witte Brigade Lier. Franckx diende zijn ontslag in.

In januari 1946 zou in Lier een enquête georganiseerd worden die de mening van de Lierse bevolking over de Koningskwestie zou peilen. Deze enquête werd georganiseerd door het koningsgezinde Belgisch Nationaal Blok onder leiding van astronoom Louis Zimmer. Zoals te verwachten werd het een succes voor de koningsgezinden: 84% van de stemmen was voor de terugkeer van Leopold III.

Op 26 november 1946 mocht de Lierse bevolking voor het eerst sinds het begin van de oorlog opnieuw gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen. De grote winnaar van de verkiezingen was de katholieke CVP, die maar liefst op 10% meer stemmen dan in 1938 kon rekenen. Vermoedelijk waren deze stemmen afkomstig van kiezers die voormalig op de Vlaams-nationalistische partij hadden gestemd. De overstap valt te verklaren door het feit dat

de katholieken de enige waren die de repressie wilden matigen en daarom de meest aantrekkelijke keuze vormden.

Ook het verzet kon een rol spelen in deze verkiezingen. Voorzitter van het Geheim Leger Jacques Van de Velde stond op de CVP-lijst als lijstduwer. Jozef Van In, eveneens voormalig lid van het Geheim Leger, was afdelingsvoorzitter van diezelfde partij. En ook Paul Franckx was terug te vinden op de steunlijst van de CVP.

Jozef Van In zou het tweede grootste aantal voorkeursstemmen behalen in Lier, namelijk 707. Jacques Van de Velde kreeg er 404 en zou schepen worden.

In Lier kon het verzet dus wel rekenen op de politieke invloed die ze hadden gehoopt te verkrijgen. Toch lijkt deze invloed enkel weggelegd voor één beweging, namelijk het Geheim Leger. Deze leken in Lier meer het vertrouwen te genieten dan andere verzetsbewegingen. Zelfs meer dan de Witte Brigade, hoewel die een grotere en belangrijkere beweging was tijdens de oorlog.

Zo had men bijvoorbeeld Geheim Leger lid Jozef Van In reeds vlak na de oorlog aangeduid als vervanger van gemeenteraadsleden Mets en Holvoet, die door hun samenwerking met de Duitsers genoodzaakt waren ontslag te nemen. Ook was een ander Geheim Leger lid, Karel Roofthoofd, als hoofd van de rantsoeneringdienst aangeworven na de bevrijding. En tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 konden verschillende leden van het Geheim Leger een uitstekend resultaat behalen. Op die manier slaagden ze erin de risico's die ze hadden genomen tijdens de bezetting in politieke invloed te vertalen, in tegenstelling tot veel andere verzetsbewegingen.

Deze evolutie valt wellicht te verklaren door de sterke aanwezigheid die het Geheim Leger had op het Lierse stadshuis. Een groot deel van hen was daar reeds voor de oorlog tewerk gesteld. Op die manier kon de beweging op waarschijnlijk op heel wat vertrouwen rekenen in Lier, iets wat andere verzetsbewegingen ontbrak. En het was blijkbaar dit vertrouwen dat een noodzakelijke voorwaarde was voor politieke invloed na de bezetting.

Bibliografie

A. Onuitgegeven bronnen

Stadsarchief Lier

Dossier verzet in Lier

Voor Recht en Vrijheid, informatieblad van de Witte Brigade, jaargang 42, december 1943.

Studie- en Documentatiecentrum voor Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)

Recht en Vrijheid-Lier

De Vrijheid. Onverfranscht en Onverduitscht Lier

Ministerie van defensie, centrale dienst van het stamboek, kwartier koningin Elisabeth

Persoonlijke erkenningdossiers van Geheim Leger leden :

Aerts Louis

De Pauw Karel Philip

De Strijcker Jean-Louis Marie

De Swert Alfons

Goossens Jozef Louis

Gustaaf Van Boeckel

Jansen Marcel

Jozef Gommer

Mortelmans Jozef Gommer

Oppers Jan Baptist

Proost Theo

Roofthoofd Karel Jozef

Sanders Benoit

Strijpsteen Gaston

Thijs Karel Lodewijck

Van Boeckel Gustaaf

Van Boeckel Hubert Jozef

Van De Velde Jacques

Van In Jozef Henri Louis Lucie

Van Springel Jozef Benedictus.

Verhulsel Frans Jozef

Verhulsel Lucien August Constant

Verhulsel Pierre Julien

Wens Lodewijk Henderik Karel

Wery Pieter

Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheden, Dienst Oorlogsslachtoffers

FOD, *Dienst Oorlogsslachtoffers*, Stukken betreffende het verzet in Lier.

Inhoud: -enkele nummers van *Recht en Vrijheid*

- notities van Paul Franckx

Archief en Documentatie centrum Witte Brigade-Fidelio

Persoonlijke erkenningdossiers van:

Arras Marcel

Bakhovens Jan

Bossaerts Yvonne Rosa

De Schutter Frans

De Swert Constant

DeBruyn Gaspard

Denoël Marcel

Embrechts Joseph

Gijssels Gomair

Henri Louis

Henzen Octave

Hermans Jozef Jan

Kennis Maurice

Louis Aerts

Mahieu Fernand Marie

Moons Asalie

Parez Roger

Peeters Leo Jozef Eugène

Pourbaix Sévérin

Raymond Alaers

Rigouts Maria

Schoenmaekers Fons

Simons Paul

Steukers Jos

Steylaerts Gerard

Teeuws Maurice

Tielemans Jan

Van Den Broeck Jozef

Van Gorp Jozef-Corneel

Van Hemelen Louis

Van Hoof Gustaaf Philip

Van Rompaey René

B. Uitgegeven bronnen

a. Dagbladen en weekbladen

De Lierenaar, 24 december 1939

De Netestad, 16 september 1944

De Netestad, 18 september 1944

De Netestad, 23 september 1944

De Netestad, 21 oktober 1944

De Netestad, 5 mei 1945

De Netestad, 26 mei 1945

De Netestad, 2 juni 1945

De Netestad, 7 juli 1945

De Netestad, 22 september 1945

Ons Lier, 16 april 1939.

Ons Lier, 30 juni 1940.

Ons Lier, 30 juni 1940.

b.literatuur

ADRIAENS (W.). *Kroniek van de Witte Brigade-Fidelio, sector 26, Lier en omliggende*. Lier, Witte Brigade, 1983, 28 p.

ARNOLDS (J. P.), BOEVA (J.) en BOEVA (L.) [et alii]. *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*. Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1990, 61 p.

BEUKELEIRS (J.). *Economische studie over de stad Lier*. Leuven (onuitgegeven licentiaatverhandeling universiteit Leuven), 1960, 218 p. (promotor: De Jonghe).

BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) et al. *Tegendruk, Geheime pers tijdens de tweede wereldoorlog*. Gent, AMSAB, 2004, 173 p.

DE JONGHE (A.). *Hitler en het politieke lot van België (1940-1944): de vestiging van een Zivilverwaltung in België en Noord-Frankrijk*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1972, p.488.

DE SCHRYVER (R.) et.al. *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*. Tielt, Lannoo, 1998, 3 v.+ CD-rom.

DE VOS (L.). *De bevrijding: van Normandië tot de Ardennen*. Leuven, Davidsfonds,1994, 175 p.

DE VOS (L.) en DECAT (F.). *Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie*. Kapellen, DNB/Pelckmans, 1990, 111 p.

DE WEVER (B.). *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde: het VNV 1933-1945*. Tielt, Lannoo, 1994, 701 p.

DE WILDE (M.) en VERHOEYEN (E.). *De kollobaratie*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1985, 123 p.

DE ZAEGER (P.). *Lier bezet en bevrijd: een Vlaamse stad tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Leuven: Acco, 1995, 159 p.

DUJARDIN (J.), RYMENANS (L.), GOTOVITCH (J.) et al. "*Inventaris van de sluikpers (1940-1944) in België bewaard.*" Bruxelles, Archives générales du royaume, 1966, XXII, 192 p.

DURNEZ (G.). *Felix Timmermans. Een biografie*. Tielt, Lannoo en Gent, perspectief uitgaven, 2000, 820 p.

HUYSE (L.), DHONDT (S.) en DEPUYDT (P.). *Onverwerkt verleden: collaboratie en repressie in België, 1942-1952*. Leuven, Kritak, 1994, 312 p.

LAPLASSE (J.). *Inventarissen van de archieven van de gewapende verzetsgroep Witte Brigade (Fidelio), de vzw Witte Brigade (Fidelio), de PVBA Home Marcel Louette en het persoonlijk archief Marcel Louette*. Antwerpen, Archief- en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), 2001, V + 114 p.

LAUREYS (E.). *Meesters van het diamant. De Belgische diamantsector tijdens het nazibewind*. Tielt, Lannoo, 2005, 549 p.

LENS (A.). *Lier. Ontstaan en evolutie van een kleine stad*. Gent, stichting mens en cultuur, 1993, 80 p.

LOUYET (P.). *Het Verzet*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1884, 95 p.

MEYERS (W.) en SELLESLAGH (F.). *De vijand te lijf. De Belgen in het verzet*. Antwerpen, Helios nv, 1984, 128 p.

PAUWELS (W.). *De verdachten van september '44: illegale interneringen tijdens de repressie*. Antwerpen, De Nederlanden, 1994, 206 p.

SAERENS (L.). *Vreemdelingen in een wereldstad : een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*. Tielt, Lannoo, 2000, 847 p.

SCHRIJVERS (P.). *De schaduw van de bevrijding: België, 1944-1945*. Antwerpen, Manteau, 2008, 358 p.

STRUBBE (F.). *Geheime oorlog 40/45: de inlichtings-en actiediensten in België*. Tielt, Lannoo, 1992, 558 p.

VAN DEN WIJNGAERT (W.) et al. *België tijdens de tweede wereldoorlog*. Antwerpen, Standaard Uitgeverij nv., 2004, 317p.

VAN DER VELDEN (M.) en ADRIAANSEN (P.). *Leven en werken in Lier. Een historisch overzicht van een klein stadje aan de Nete*. Turnhout (onuitgegeven eindverhandeling ingediend tot het bekomen van een getuigschrift 'streekgids van de Antwerpse Kempen'), 2000, 57p.

VAN HERCK (W.). *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging. Vergelijkende prosopografie van de eerste 196 leden van de Witte Brigade/Fidelio*. Gent (onuitgegeven licentiaatverhandeling universiteit Gent), 2002, 149 p. (promotor: Bruno De Wever).

VERHOEYEN (E.). *Belgie bezet 1940-1944 : een synthese*. Brussel, BRTN, 1993, 456 p.

VERHOEYEN (E.), VAN DOORSLAER (R.) en VAN DE VIJVER (H.). *Het Verzet, deel 2*. Kapellen, DNB/Pelckmans, 1988, 112 p.

VERWAEST (R.). *Kleine man, grote oorlog. Alfred Van der Hallen, oorlogsburgemeester van Lier*. (onuitgegeven licentiaatverhandeling universiteit Antwerpen), 2007, 205 p. (promotor: H. Van Goethem).

VUYLSTEKE (T.), HERMAN (M.), MARQUET (V.) en BERNARD (H.). *Het Geheim Leger, 1940-1944*. Gent, Verbeke, 1986, 345 p.

WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.). *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*. Antwerpen, Standaard Uitgeverij nv, 1997, 478 p.

WOUTERS (N.). *Oorlogsburgemeesters 40/44 : lokaal bestuur en collaboratie in België.*
Tielt, Lannoo, 2004, 750 p.

Afkortingen

ASSV	Algemene-SS Vlaanderen
DeVlag	Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap
FG	Feldgendamerie
Gestapo	Geheime Staatspolizei
GFP	Geheime Feldpolizei
HCLV	Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid
HSSPF	Höherer SS- und Polizeiführer
MV	Militärverwaltung
NKB	Nationaal Koninklijke Beweging
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSJV	Nationaal Socialistische Jeugd Vlaanderen
OKH	Oberkommando des Heeres
SD	Sicherheitsdienst
Sipo	Sicherheitspolizei
SS	Sicherheitspolizei
VDA	Volksbund für das Deutschtum in Ausland
VNV	Vlaams Nationaal Verbond
WB	Witte Brigade (Fidelio)
ZV	Zivilverwaltung

